Univerzita Karlova v Praze
Pedagogická fakulta
Katedra dějin a didaktiky dějepisu

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Obraz Šumavy v hraném filmu

Image of the Sumava in Feature Film

Bc. Lenka Klímová

Vedoucí diplomové práce:	PhDr. Koura Petr, Ph.D.
Studijní program:	Učitelství pro střední školy
Studijní obor:	Učitelství všeobecně vzdělávacích předmětů pro základní školy a střední školy český jazyk — dějepis

2018

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma Obraz Šumavy v hraném filmu vypracovala pod vedením vedoucího diplomové práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále prohlašuji, že tato diplomová práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne……

.....

Lenka Klímová

Ráda bych touto cestou vyjádřila poděkování PhDr. Petru Kourovi, Ph.D., za jeho cenné rady a trpělivost při vedení mé diplomové práce. Rovněž bych chtěla poděkovat Mgr. Emilu Kintzlovi za vstřícnost a pomoc při získávání potřebných informací a podkladů, Mgr. Miroslavě Brašnové za pomoc s anglickým překladem i Mgr. Michaele Pártlové za jazykovou korekturu.

Obsah

ÚVOD **5**

1. ŠUMAVA **11**

1.1. Původ a rozloha 11

1.2. Národní identita 12

1.3. Podnebí, vodstvo a přírodní katastrofy na Šumavě 15

1.4. Průmysl a zemědělství Šumavy 17

2. KINEMATOGRAFIE A PROPAGANDA (1898 – 1989) **18**

3. ŠUMAVA „V HLAVNÍ ROLI“ **23**

3.1 Období první republiky 24

Ze světa lesních samot 24

3.2 Nacistická okupace 30

Zlaté město 31

3.3 Období padesátých let 38

Král Šumavy 38

Vstup zakázán 48

3.4 Období tzv. normalizace 53

Černý vlk 54

Boty plné vody 60

Pod jezevčí skálou, Na pytlácké stezce, Za trnkovým keřem 66

4. ŠUMAVA „JAKO KULISA“ **75**

Markéta Lazarová 75

Divá Bára 80

Božská Ema 83

ZÁVĚR **87**

Seznam použitých informačních zdrojů **90**

Seznam obrázků v textu **98**

ÚVOD

Hory či pohoří, jakým je Šumava, se stávaly předmětem zájmu nejen historiků, ale i spisovatelů, výtvarných či hudebních umělců aj. už od přelomu 18. a 19. století. Ovšem poslouchat nebo číst o těchto místech je něco jiného, než tady opravdu žít. Šumava se pro české i německé obyvatelstvo stala domovem na mnohá století. Většinou ale jen pro ty, kteří se tu opravdu narodili. Protože mnozí příchozí z úrodnějšího a teplejšího středozemí tu vydržet nedokázali a za několik let odcházeli zpět do nížin. Jistě bychom ale nalezli řadu případů, kdy i rodilý obyvatel Šumavy odešel za prací do vnitrozemí, ať už na českou, nebo německou stranu.

Tématem mé diplomové práce je obraz Šumavy v hraném filmu. Dle mého názoru je to téma zajímavé a ne zcela prozkoumané. Proto doufám, že informace, které se mi podařily zpracovat, přispějí k dalšímu poznání Šumavy, tentokrát jako prostředí, jež svou krásu propůjčilo hned několika filmům. Nebudou zde ale zařazeny všechny filmy ze šumavského prostředí, pouze filmy od období prvních zvukových filmů ve třicátých letech až po rok 1989, respektive po rok 1980, kdy byl natočen poslední díl z šumavské trilogie. Vybrala jsem ty, které slouží jako modelový příklad, jak lze na Šumavu pohlížet v průřezu dějin 20. století. Jak ji vnímal slavný šumavský spisovatel Karel Klostermann. Jak ji naopak pojímá tvorba nacistického Německa, nebo později filmová tvorba po druhé světové válce, kdy se Československá republika postupně dostávala více a více do područí Sovětského svazu. A v neposlední řadě je zachycen pohled nejen dospělého člověka, ale také pohled dítěte, pro které se stává Šumava druhým domovem a vnímá ji idylicky. V tomto případě můžeme srovnat pohled Karla Klostermanna, který měl sice Šumavu velmi rád, ale dokázal ji zachytit i bez příkras, realisticky. Nicméně od dob Klostermanna se Šumava za více jak sto let velmi změnila a už zdaleka není tak divoká a nespoutaná, ovšem stále vábící i neustále překvapující.

Cílem práce je zaměřit se na ty filmy, ve kterých prostředí Šumavy jako takové hrálo významnou, dominantní roli a režiséři tak umisťovali děj jednotlivých filmů záměrně do tohoto prostředí. Výjimkou je film *Ze světa lesních samot*. Film samotný se na Šumavě nenatáčel, na Šumavě se odehrává pouze jeho románová předloha, ovšem pro poznání života staré Šumavy je to film velmi cenný. Dále jsou v práci zmíněny filmy, které sice byly na Šumavě natočeny, ale šumavská příroda je v nich pouhou kulisou, napomáhá však k celkovému vyznění atmosféry filmu.

Ve svém bádání jsem čerpala z primární a sekundární české i zahraniční literatury. Opírám se o česká i zahraniční periodika, internetové zdroje či odbornou a vlastní analýzu samotných filmů. V neposlední řadě vycházím z archivního materiálu Barrandov studia a.s., odkud jsem získala především výstřižky z různých periodik, a Národního filmového archivu, kde jsem našla mnoho článků, které se týkají vybraných filmů. Práce obsahuje také fotografie.

Jakou stěžejní roli mohla hrát Šumava ve filmu? A pokud nehrála hlavní roli, jakým způsobem se podílela na celkovém vyznění atmosféry filmu? Ovlivnilo nějak prostředí Šumavy natáčení těchto filmů, jejich režiséry či hlavní postavy? Na tyto otázky se pokusím ve své práci odpovědět.

Práce je rozdělena do čtyř kapitol. V první z nich se zaměřuji právě na prostředí Šumavy. Na její polohu a rozlohu, řemesla, či na přírodní a klimatické podmínky, které značně ztěžovaly život místních obyvatel. Ale také na to, čím se lidé živili a co si představit pod pojmem národní identita. Informace o původu Šumavy, o její rozloze a historii, zemědělství i průmyslu jsem čerpala ze sekundární literatury a sice z knihy *Šumava: příroda, historie, život*. S přírodními a klimatickými podmínkami jsem se seznámila v knize Karla Petráše *Krajem šumavských Lad*. Informace o problematice národní identity jsem získala z knihy *Znamení zrodu a české sny* od Vladimíra Macury nebo *Češi v habsburské říši a v Evropě 1815-1914: sociálněhistorické souvislosti vytváření novodobého národa a národnostní otázky v českých zemích* od Jiřího Kořalky.

Ve druhé kapitole se věnuji kinematografii v područí totalitních režimů, jakými byly nacismus a komunismus. Vycházela jsem především z knih *Diagnózy času: český a slovenský poválečný film (1945-2012)* od Jana Lukeše. Dále jsem čerpala z knihy od Petra Bednaříka *Arizace české kinematografie* či z článku od Ireny Gerové *Člověk v džungli aneb České téma nelze točit mimo Čechy.*

Třetí kapitola se zaměřuje na některé vybrané filmy, ve kterých šumavské prostředí hrálo onu stěžejní roli. Mezi tyto filmy patří film *Ze světa lesních samot*, *Zlaté město, Král Šumavy*, *Vstup zakázán*, *Černý vlk*, *Boty plné vody* a trilogie *Pod jezevčí skálou*, *Na pytlácké stezce* a *Za trnkovým keřem.* Vycházela jsem z vlastní analýzy jednotlivých filmů i jejich knižní předlohy *Ze světa lesních samot* a *Mlhy na blatech* od Karla Klostermanna, nebo z knihy *Král Šumavy* od Rudolfa Kalčíka. Ale také z české odborné sekundární literatury, jako je *Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce*, odkud jsem získala informace o osobnosti Karla Klostermanna. Ve sborníku *V ráji realistickém: sborník příspěvků ze sympozia věnovaného Karlu Klostermannovi a realismu v české literatuře: Klatovy*

24. A 25. duben 2008 od Viktora Viktory, Mileny Hálkové a Pavlíny Doležalové mě zaujal Masarykův komentář ke Klostermannovu dílu. V knize *Historie československého filmu v obrazech 1930-1945* od Jaroslava Brože a Myrtila Frídy jsem se dozvěděla něco o režisérovi, hudbě a scénáři k filmu *Ze světa lesních samot* či o postavách ve filmu *Mlhy na blatech*. Od stejných autorů jsem měla v rukou knihu *666 profilů zahraničních režisérů: (A-Z)*, ze které jsem čerpala informace o režisérovi Veitu Harlanovi. O životě a díle Veita Harlana jsem také mnohé získala především ze zahraniční literatury *Veit Harlan: The Life and Work of a Nazi Filmmaker* od Franka Noacka. S nacistickou propagandou a protižidovskou kampaní ve filmu jsem se seznámila v knize *Arizace české kinematografie* od Petra Bednaříka. Tematice a rozboru filmu *Mlhy na blatech* se věnuje kniha *Český hraný film a filmaři za protektorátu: propaganda, kolaborace, rezistence* od Lukáše Kašpara. Kniha *Dějiny světového filmu: kinematografie po 2. světové válce* od Jakuba Kordy a Jana Křipače je zaměřena na filmy poválečné, mimo jiné i filmy padesátých let, jako je například *Král Šumavy*. Postavou krále Šumavy se zabývá i David Jan Žák ve své knize *Návrat Krále Šumavy: román o Josefu Hasilovi*, odlišně pojímá tuto postavu kniha *Smrt Krále Šumavy: do nitra hor po dávných stezkách ke starým příběhům* od Martina Sichingera. O oblasti a historii obce Kvilda, kde se odehrává například děj filmu *Král Šumavy* či *Černý vlk*, píše Jaroslava Vávrová v knize *Kapitoly z minulosti Kvildy*. Samotnému rozboru filmů, jako byl například film *Král Šumavy*, se věnuje kniha *Film a dějiny 2,* jež editoval Petr Kopal, ale také kniha *Rozbor filmu* od Radomíra D. Kokeše. Dále jsem vycházela ze studentských prací Zuzany Vystrčilové *Muži na čáře - Pohraniční stráž v českém hraném filmu období normalizace*, u filmu *Černý vlk* pak zejména z práce *Zvíře jako hrdina filmu a literatury* od Jeleny Mašínové. V neposlední řadě jsem nahlédla do internetových stránek Kohoutí kříž, kde jsem vyhledávala informace k osobnosti Richarda Billingera, či fotografie. Online Slovník české literatury po roce 1945 mi poskytl informace o Rudolfu Kalčíkovi nebo Karlu Fabiánovi, dvou spisovatelích, jejichž práce se staly předlohou několika filmů. Cenným zdrojem mi byla i česká periodika Dějiny a současnost, Pravda, Tvorba, Reflex, Večerní Praha, Jihočeská pravda, Iluminace, Literární noviny, Cinepur, Týden i online Českobudějovický deník; ale také filmový dokument *Malá hvězda nezapadá – Tomáš Holý* či rodinný archiv (zejména fotografie). Zajímavým zdrojem byl článek ze zahraničních časopisů *Symbol and Ritual under National Socialism* od Simona Taylora, který se věnuje ideologii krev a půda.

Čtvrtá a poslední kapitola je věnována filmům, které se sice na Šumavě natáčely, ale šumavská příroda se stává jen kulisou, která není pro děj zcela stěžejní. Režiséři pouze využili

jejího specifického prostředí. Jedná se o filmy *Markéta Lazarová, Divá Bára* a *Božská Ema*. I v této kapitole jsem vycházela z vlastní analýzy filmů či jejich literární předlohy. Například z knihy *Markéta Lazarová* od Vladislava Vančury, která se stala literární předlohou stejnojmenného filmu od Františka Vláčila. Dále opět ze sborníku *Film a dějiny*, který editoval Petr Kopal, věnující se rozboru filmů a historii české kinematografie; i z časopisů jako je Xantypa nebo Divadelní noviny, ale také z internetových stránek.

O tom, jak se na Šumavě žilo, jak byla postupně osidlována a kde toto prastaré území hledat, vypráví velmi poučně kniha Vlastimila Vondrušky *Život staré Šumavy* nebo o něco rozsáhleji kniha *Šumava: příroda, historie, život*, která se podrobněji věnuje i průmyslu a zemědělství či šumavským stezkám. Přírodními a klimatickými podmínkami se zabýval Karel Petráš v knize *Krajem šumavských Lad*. Šumavskému místopisu a s ním spojenými zajímavostmi se zase věnuje kniha od Josefa Peka *Kronika šumavských hvozdů*. Pokud bychom nezůstali jen u české literatury, je možné nahlédnout do německé publikace *Der Böhmerwald: Natur und Mensch* od autorů Josefa Wenziga a Jana Krejčího. Česko-německými vztahy a poněmčováním nejen Šumavy se zabývá tenká kniha *Jak se odnárodnilo horní Povltaví* od V. O. Pořanského, ale také třeba *Češi v habsburské říši a v Evropě 1815-1914: sociálněhistorické souvislosti vytváření novodobého národa a národnostní otázky v českých zemích* od Jiřího Kořalky. Tematiku národní identity pak více řeší i kniha *Znamení zrodu a české sny* od Vladimíra Macury.

Šumavu je možné také poznávat z průvodců, jako například z *Řivnáčova průvodce po Šumavě*, prostřednictvím fotografií, které shromáždil Zdeněk Roučka v publikacích *Tenkrát na Šumavě, fotografie 1929 – 1939*, *Šumavou Karla Klostermanna, obrazy 1875 – 1914* nebo *Předválečnou Šumavou: život, práce, krajina*, nebo prostřednictvím vzpomínek lidí, kteří v tomto prostředí žili, jako třeba paní Bohumila Kyznarová *Soukromé poznámky Bohumily Kyznarové*, která vzpomíná na život v kdysi nejvýše položené a nyní zaniklé obci Bučina. Dále vzpomínky Emilie Vrabcové *Z mého života na Březníku,* jež nás v útlé knize seznamují s těžkým životem v hájovně na Březníku, kam svůj příběh umístil také Karel Klostermann. Nebo vzpomínky německého vysídlence Herberta Fastnera *Erinnerungen an Buchwald* aj. Tyto vzpomínky jsou pro historiky jistě cenné, ale zároveň subjektivní a je třeba k nim přistupovat s určitým odstupem. Krajinou v pohraničí a jejími příběhy se zabýval i spolek Antikomplex, který sesbíral vzpomínky jejích obyvatel i mnoho fotografií. Nelze opomenout ani šumavské kroniky obcí a kroniky farní. A na závěr připomeňme ještě uměleckou literaturu

a dílo Elišky Krásnohorské *Ze Šumavy*, ale samozřejmě i četné romány a povídky Karla Klostermanna, za všechny zmíním *Ze světa lesních samot*, *Črty ze Šumavy* či *Bílý Samum*.

Ucelené a komplexní informace o českých hraných filmech od prvopočátků v roce 1898 až po rok 1993 nám podává šestidílná série *Český hraný film*. Pokud bychom u prvopočátků filmu zůstali, mohli bychom také nahlédnout do publikace *Československý němý film 1898-1930* od Jana Stanislava Kolára. Historii československé kinematografie do první poloviny 20. století se věnuje i Zdeněk Štábla v knize *Data a fakta z dějin čs. kinematografie 1896-1945*. Specifický je pak šestidílný sborník *Film a dějiny*, na kterém se podíleli historikové i filmoví vědci zabývající se například zachycením obrazu zla ve filmu, vlivu totalitních režimů na film, vlivu ideologie a propagandy, ale také vlivu normalizačního období, perestrojky i toho, jak se film proměňoval po roce 1989. Cestu československého a později českého filmu od konce 19. století, přes období zestátnění v padesátých letech, období velkého rozkvětu v šedesátých letech a období normalizace až k roku 2012 představuje také kniha Jana Lukeše *Diagnózy času: český a slovenský poválečný film (1945-2012)*. Komplexnímu pohledu na film v období třicátých a čtyřicátých let je věnována kniha *Historie československého filmu v obrazech 1930-1945* od Jaroslava Brože a Myrtila Frídy. Filmování v období protektorátu se věnuje kniha Lukáše Kašpara *Český hraný film a filmaři za protektorátu: propaganda, kolaborace, rezistence* či *Arizace české kinematografie* od Petra Bednaříka nebo *Mraky nad Barrandovem* od Stanislava Motla. Období po roce 1968 pak kniha *Kinematografie zapomnění: počátky normalizace ve Filmovém studiu Barrandov (1968-1973)* od Štěpána Hulíka. Problematice filmu a státu se věnoval Ivan Klimeš v rozsáhlé publikaci *Kinematografie a stát v českých zemích 1895-1945*.

Najdeme mnoho knih věnujících se prostředí Šumavy a jejímu okolí, stejně tak množství knih, které se věnují české kinematografii od jejích počátků na sklonku 19. století až po současnost. Nenalezla jsem ale knihu či práci, která se uceleně věnuje filmování na Šumavě v průřezu dějin. Ano, nalezli bychom diplomovou práci Františka Kölbla *„Mimo stezku" kulturní reprezentace Krále Šumavy* nebo knihu Radomíra D. Kokeše *Rozbor filmu*, věnující se filmu *Král Šumavy*. Zajímavá je i bakalářská práce Zuzany Vystrčilové *Muži na čáře - Pohraniční stráž v českém hraném filmu období normalizace*, která nás zasvětí do příběhů hned několika filmů o pohraničnících. Ale žádné se nevěnují více filmům natočeným na Šumavě najednou v různých obdobích našich dějin. Proto považuji svou práci za přínosnou. Předkládá, nejen milovníkům této oblasti, Šumavu z různého úhlu

pohledu, v různých obdobích, kdy v každém z nich zaujímala trochu jiný význam a byla odlišně pojímána ať už z pohledu obyčejných lidí, nebo z pohledu režisérů.

1. ŠUMAVA

1.1. Původ a rozloha

Šumava, stále krásná a divoká příroda, táhnoucí se v přibližně dvě stě kilometrů dlouhém zeleném pásu lesů podél česko-německých hranic v jižní a jihozápadní části České republiky. Od nepaměti tvořilo toto pohoří přirozenou hranici naší země.

Název Šumava je zaznamenán už v jednom z nejstarších spisů *Rerum ungaricarum decades quattuor* od Antonia Bonfiniho z 16. století. Šlo ale o ne zcela jasné a přesné vymezení Šumavy, protože označovalo všechna pohoří na jihu Čech. V některých publikacích lze nalézt i označení *Gabreta* či *Gabrétský les*, jako například u Pavla Stránského, který ale údajně znal i „…*lidový výraz Šumava"*. Označení Gabrétský les zřejmě převzal od antických autorů.

V 18. a 19. století se objevuje jiné synonymum pro Šumavu, a to *Kašperské hory*. Autorem tohoto nepřesného názvu byl údajně Mořic Jan Jiří Vogt, také autor mapy z roku 1717. Název byl použit v mnoha dalších dílech, ale přímo na území Šumavy se tento název nikdy neužíval. Asi nejpřesněji vymezil Šumavu v 19. století geolog Jan Krejčí společně s Josefem Wenzigem v knize *Der Böhmerwald*, kde člení šumavské pohoří na dva celky: *Šumavu* a *Český les*. Členění pak přebírá i *Řivnáčův průvodce po Šumavě.*

V 19. a 20. století se na Šumavě objevují dva národnostně odlišné celky – český a německý. O národopisných odlišnostech českých a německých obyvatel Šumavy nás informuje publikace Leopolda M. Zeithammera *Šumava, kraj a lid* z roku 1902. Odlišnosti bychom mohli pozorovat v krojích, tradicích a zvycích či v architektuře. Příklad zvláštní architektury alpského typu, který je pro německou část Šumavy typický, můžeme spatřit ve Volarech. Charakteristickým znakem německého obyvatelstva byla také „umrlčí prkna", která se u českých obyvatel objevovala jen ojediněle. Přesto mělo ale německé a české obyvatelstvo něco společného. Náročné životní podmínky je dokázaly spojit a vytvořit mezi nimi přátelské či rodinné pouto.[1]

[1] *Šumava: příroda, historie, život*. Vyd. 1. Praha: Baset, 2003.

1.2. Národní identita

Pojem národ má kromě užší historie české svou širší historii. Nabýval totiž různých jazykových podob i významů. Definovat obecně pojem národ, který se měnil v průběhu historického vývoje, je tedy obtížné. Ve středověku bylo upřednostňováno vědomí příslušnosti k určitému zemskému nebo státnímu celku. Obyvatelé Českého království, Češi i Němci, mohli být označeni „Bohemus" nebo „Germanus". Během 17. a 18. století je pak označení „Bohemus" i Čech velmi nejednoznačné. S česky hovořícími „Böhmen" už příliš nepočítá koncepce, která se rozvine na přelomu 18. a 19. století, případně pouze jako se složkou národa.[2]

Již před vypuknutím národního obrození existovala v Čechách dvojí norma, jak vymezit obsah pojmu národ, se kterým se velmi úzce pojí pojmy jazyka a vlasti. Všechny tři pojmy tvořily důležitou jednotu. Ještě v první polovině 19. století se ale zacházelo s pojmem vlast poněkud volně. Vlast mohla označovat rodiště, nebo ve smyslu správně zemském českou vlast. V rozsahu zemí Koruny české pak můžeme mluvit o vlasti „české" nebo i o „rakouské".

Z nacionality jazykově etnicky české vycházel především Časopis Českého muzea (ČČM), jehož redaktorem byl František Palacký. V každém z různých oborů, kterému byl v ČČM věnován prostor, se hledaly vazby k potřebám rozvíjející se české společnosti. Vedle tematiky české byla uváděna i tematika slovanská. Stále bylo také zdůrazňováno evropanství slovanského národa. Ve Vocelově stati z roku 1846 mýtus velkého slovanského národa hraje důležitou obrannou úlohu proti kulturní německé převaze. Slovanství se pak dále postupně proměňuje z nacionality povědomí kulturně jazykové spřízněnosti a z „velkého národa" se buduje „národ malý".

S vytvářením ideologie „malého národa" je také spjato utváření soustavy nových hodnot. Charakteristickým atributem byl především atribut „malosti". Ale jak uvádí Karel Havlíček Borovský v článku *Slovan a Čech* otištěný v Národních novinách v roce 1846: *„…my, Čechové, ačkoliv dle počtu a mohutnosti proti Rusům, Polákům nepatrný národ, přece u všech rozumných a vzdělaných u větší vážnosti stojíme…"*

[2] MACURA, Vladimír. *Znamení zrodu a české sny*. V tomto uspořádání vydání první. Praha: Academia, 2015. 658 stran. Vybrané spisy Vladimíra Macury.

V polovině 19. století se staly dějiny prostorem zápasu české a německé intelektuální elity. Identita, ať už česká, nebo německá, není jen věcí osobní, ale je záležitostí kolektivního sdílení. Stává se platnou, když je kulturním faktem. [3]

„Sídelní území Čech bylo od raného středověku obklopeno na severu, na západě i na jihu jazykově německými administrativními celky, takže se Češi dostávali do postavení národnostní menšiny v každém větším soustátí, státě nebo části státu, v němž byla nebo měla být zajištěna početní převaha Němců.“ I přesto, že Češi ve druhé polovině 19. století stále více prosazovali svou identitu, tvořilo mezi lety 1848 a 1918 německé obyvatelstvo asi třetinu všech obyvatel a usazovalo se převážně v méně úrodných oblastech podél německých hranic.

Někteří obyvatelé si ale neuvědomovali svou národnost. Žili pohromadě desítky let a nyní se měli rozhodnout. *„Často ještě po několik desetiletí byly pro některé skupiny obyvatel, především na venkově, místní a regionální vazby důležitější než celonárodní vědomí. V hospodářsky méně vyvinutých oblastech, například na Šumavě (...) pokračovalo postupné začleňování širších vrstev obyvatelstva do jednotlivých národních společností až do 20. století.“* [4]

V Praze mluvila většina vzdělaných a výše postavených obyvatel německy, ale cítili se opravdu jako Němci? To, co začalo postupně formovat českou a německou národní identitu, byly především spolky. I přesto spolu ale Němci i Češi nadále spolupracovali jako obchodníci, zákazníci či kolegové nebo přátelé. Výrazně do tohoto soužití zasáhly obě světové války. Ačkoli ale ve sféře veřejné byly zájmy obou národů rozdělovány, v té soukromé styky obou národností pokračovaly. Nicméně etnickou identitu už nebylo možné zcela ignorovat. Před první světovou válkou i po ní soužití Čechů a Němců na Šumavě nijak zvláště neohrozilo. Po druhé světové válce a během ní už ale mnohé vzájemné vztahy zcela ochladly a někdy se proměnily i v nenávist.

Téma českoněmeckých vztahů se objevuje i v některých dále zmíněných filmech. Za dob Karla Klostermanna žili ještě Češi i Němci ve vzájemné shodě. Navzájem si pomáhali, navazovali přátelské vztahy i manželství. Toto soužití ale dokázaly narušit nečestné hry pytláků, jak můžeme vidět ve filmu *Ze světa lesních samot*. Ve třicátých letech 20. století navíc začal sílit vliv nacismu, který pronikal i do česko-německého pohraničí. Vztahy Čechů

[3] MACURA, Vladimír. *Znamení zrodu a české sny*. V tomto uspořádání vydání první. Praha: Academia, 2015. 658 stran. Vybrané spisy Vladimíra Macury.

[4] KOŘALKA, Jiří. *Češi v habsburské říši a v Evropě 1815-1914: sociálněhistorické souvislosti vytváření novodobého národa a národnostní otázky v českých zemích*. Vyd. 1. Praha: Argo, 1996. 354 s. Historické myšlení; sv. 1.

a Němců se začaly komplikovat a vyhrocovat. V pohraničí již v té době žila převaha německého obyvatelstva, čeští obyvatelé postupovali více do vnitrozemí. Vyhrocené vztahy česko-německého soužití zachycuje film *Zlaté město*. Sice není situován do konkrétní doby, ale natáčel se v období Protektorátu Čechy a Morava. Ani po druhé světové válce se však soužití Čechů a Němců nezlepšilo, naopak. Češi nedokázali zapomenout křivdy, které jim byly způsobeny, a německé obyvatelstvo bylo hned po válce odsouváno do válkou zruinovaného Německa a to i přesto, že se mnozí v Československu narodili, jejich národnost ale byla německá.

Ve druhé polovině dvacátého století už ve filmech tolik nesledujeme soužití Čechů a Němců, jako spíše soužití pohraničníků a místního obyvatelstva. Pohraničníci jsou líčeni jako „ti dobří", kteří brání hranice a dodržování zákonů, ale jak je to s obyvateli vesnice? Pokud se zaměříme na film *Krále Šumavy,* pak zjistíme, že zpočátku jsou jejich vztahy dobré. Polesný Paleček je velkým přítelem pohraničníků, dobře s nimi vychází i Petr Kala, který je považován za místního podivína a v neposlední řadě prodavačka Marie Rysová a částečně i její manžel. Ani pozorného a zkušeného velitele Kota nenapadlo, že by právě Paleček, Kala nebo Rys mohli být ti, kteří se postaví na „stranu zla". Najednou už tedy nejsou všichni místní obyvatelé dobří, ale jsou mezi nimi i lidé špatní, kteří převádí lidi za hranice.

I přesto, jak byla Šumava negativně představována vládnoucím režimem, mnoho obyvatel Československé, později Československé socialistické republiky, vyhledávalo právě toto území a snažilo se skrze něj dostat přes hranice. Někteří měli předem tuto akci domluvenou, jiní to jeli jen zkusit. Takové si pohraničníci někdy vyhlédli už v autobuse a při výstupu je rovnou odvedli na stanici. S podobnou situací se setkáme například ve filmu *Král Šumavy*. Na stanici tyto „kopečkáře" přivede sám polesný Paleček. Kdo by ho jen mohl podezírat z nezákonných akcí?

Podobný příklad soužití se objeví i v *Černém vlkovi*. Velitel, kterého opět hraje Radovan Lukavský, si chodí k místnímu dřevaři Fraňkovi pro radu, rozmlouvá s ním o poměrech v okolí, o záhadné ženě, jež byla zastřelena, a netuší, že mluví s jejím spolupracovníkem a přítelem. Tentokrát to ale nejsou přímo pohraničníci, kdo prozradí pravou Fraňkovu roli, nýbrž pes.

V povídkovém souboru *Vstup zakázán* je soužití pohraničníků a místních dobře patrné v povídce *Bloudění*. Manželka pohraničníka musí čelit narážkám na život v Praze a život na vesnici, ovšem jakmile se ztratí její syn Petr, jehož otec je kdesi v hraničním pásmu, celá

vesnice nechá tance a vydává se Péťu hledat. Strach o dítě najednou všechny spojuje. V tomto případě tak vyznívají vztahy s místními převážně kladně.

I ve druhém povídkovém souboru si můžeme alespoň na pár záběrech všimnout vztahu pohraničník versus místní. Například hned při příjezdu pohraničníků v povídce *Zelenáči*, kdy jim velitel sděluje, že se na stanici musí dostat sami, snaží si chytnout nějaké projíždějící sáně. Jenže když první sáně projíždí kolem, kočí je nechce vzít. Je patrné, že je to Němec, stále jsme ještě v roce 1945, velitel mu ale pohrozí a nezbývá mu než souhlasit. V tomto případě tak narážíme nejen na soužití pohraničníků a místních, ale ještě i na česko-německé vztahy po druhé světové válce. Ani v jednom případě se nedá říci, že by vzájemné vztahy vyznívaly kladně. Přátelštěji už se jeví soužití ve druhé povídce *Silvestr*, kde se setkáme například s ochotným poštmistrem, vedoucím obchodu, Maruškou, železničářem a jinými.

V šumavské trilogii *Pod jezevčí skálou, Na pytlácké stezce* a *Za trnkovým keřem* už se s pohraničníky nesetkáme. Strážci zákona jsou k vidění pouze ojediněle a to jen jako příslušníci VB, kteří rozdávají pokuty za rychlou jízdu, nikoli za přechod hranice. Vracíme se však ke zcela jiným vztahům, vztahům v rodině, které byly tématem také ve filmu *Zlaté město*. Ke střetu dochází mezi starší generací, tedy generací rodičů, kteří jsou představitelé určitých zaběhnutých zásad či pravidel, a generací jejich dětí, která touží opustit rodný kraj a podívat se dál než do nejbližší vesnice. V případě hajného Straky a jeho syna Václava dochází však nakonec k usmíření, a to díky třetí generaci, díky malému Vaškovi. Ve *Zlatém městě* se ale třetí generace již nenarodí, a přesto, že Anně její otec odpustil, Anna volí dobrovolnou smrt, čímž se snaží vykoupit svou vinu.

1.3. Podnebí, vodstvo a přírodní katastrofy na Šumavě

Celkově je podnebí na Šumavě spíše chladné, deštivé a mlhavé. Ostatně o počasí a přírodních katastrofách si můžeme podrobněji přečíst v poutavých dílech šumavského spisovatele Karla Klostermanna. Slunečných dnů se však také dočkáme, nejsou sice tak teplé jako v nížinách, ale v tisíci metrech nad mořem je to běžné.

Právě počasí mělo velký vliv na život lidí, zvláště pak jeho výkyvy. Například silné větry v roce 1734 poškodily lesy natolik, že trvalo několik let, než byly polomy zcela odklizeny. Navíc v té době ještě nebyl vytvořen dostatek cest. Vichřice bývaly na Šumavě časté a jejich následky dalekosáhlé. Stejné neštěstí přinášelo silné krupobití, které někdy zničilo celoroční úrodu i okenní tabule domů.

V roce 1835 začal padat sníh v říjnu a už nepřestal. Ti, kteří nestihli brambory včas sklidit, museli je dolovat pod sněhovou pokrývkou nebo je nechat shnít. Ještě v květnu dalšího roku ležel na Šumavě sníh a panovaly kruté mrazy. Kvůli třeskutým mrazům zamrzal dokonce i zdroj pitné vody. Také se stávalo, že napadl sníh už v červnu, rychle však roztál a spálil veškeré brambory, jako tomu bylo například v roce 1841. Sněhové závěje někdy bývaly vysoké až pět metrů. Na druhou stranu byly i mírné zimy a málo sněhu. Léto pak bylo naopak velmi studené.

Nepříjemnou situací bývaly požáry. Dnes zasahuje u jednoho požáru několik hasičských spolků, ale dříve, než se hasiči shromáždili a než sehnali potřebné množství vody, lehlo popelem i několik domů.

Některé roky byly naopak navýsost úrodné. Příkladem je rok 1840, který byl nejúrodnější za uplynulých 20 až 30 let. Zlomovým a na práci úrodným byl také rok 1870, kdy udeřila silná vichřice obrovské síly, jakou Šumava ještě nezažila. Způsobila rozsáhlé škody nejen lesa, ale i lidských příbytků. O vichřici si můžeme přečíst v knize *Ze světa lesních samot* a její průběh a důsledky pak shlédnout ve stejnojmenném filmu. Následující zimu napadly metrové závěje sněhu a po ní přišlo teplé jaro a léto. Díky teplotním vlivům se tak rozmnožil kůrovec. Polámané dřevo však bylo potřeba rychle odklidit, aby lýkožrout nenapadl i zdravé stromy. „Díky“ vichřici a následnému příletu tzv. zlatého broučka tak dostalo práci mnoho lidí. O důsledcích kůrovcové kalamity na Šumavě pojednává Klostermannův román *V ráji šumavském.*

Blahobyt ale vystřídala bída, která už šumavský lid neopustila. Z jejich příbytků se nám tak dochovalo staré nářadí, nábytek a jiné předměty, které nemohli vyměnit za nové a nám pomáhají poznat život lidí minulých století.[5]

Šumavské počasí charakterizují také úvodní záběry filmu *Král Šumavy* a následný komentář strážmistra Karla Zemana vše jen potvrzuje: *„Pánové, to je marast. Takhle je tady pořád?“* (záběry krajiny kolem cesty z Rejštejna do Horské Kvildy, Zhůří). Polesný Paleček mu s ironickým úsměvem odpovídá: *„Co vás nemá. Taky tu bývá hezky. Obyčejně tak třikrát do roka.“*

[5] PETRÁŠ, Karel: *Krajem šumavských Lad,* České Budějovice: Kopp, 2006.

1.4. Průmysl a zemědělství Šumavy

Pro oblast Šumavy byla typická těžba zlata. Dále se zde těžilo stříbro, železná ruda, tuha či rašelina. Nejvýznamnější a snad i nejdůležitější byla pak těžba a zpracování dřeva. Byl to základní způsob obživy a materiál pro výrobu nejrůznějších druhů nářadí, ale také nábytku i hudebních nástrojů. Hlavně v případě nevlídného počasí si lidé ze dřeva vyráběli nejrůznější předměty denní potřeby. Se zvyšující se poptávkou bylo dřevo dopravováno nejdříve po vodních tocích a uměle vytvořených plavebních kanálech, později také pomocí železnice do nejrůznějších koutů Čech. V důsledku těžby dřeva byly postaveny četné pily a v neposlední řadě zakládány sklárny a továrny na výrobu zápalek, papíru nebo textilie. Obživou pro některé bylo také pivovarnictví nebo pro zalesněnou Šumavu typické lesnictví a s ním spojená myslivost.

Lidé na Šumavě byli spjatí se dřevem od narození až do smrti. Rodili se do dřevěných kolébek, následně po smrti byli nebožtíci pokládáni na umrlčí prkna. Les ale nebyl jen místem stromů a dřevařů. V minulých stoletích byl i místem divokých šelem, jako byl medvěd či vlk.

Ačkoli byly šumavské lesy dosti husté a rozlehlé, na počátku 19. století začala těžba dřeva upadat. O práci tak přišlo mnoho lidí, které tato práce živila. Chvilkový zvrat nastal v roce 1870, kdy přišla již zmíněná vichřice a zůstaly po ní velké škody a rozmnožený kůrovec.[6]

Život dřevařů je zachycen například ve filmu *Ze světa lesních samot*. Ve filmu, který se snaží zachytit ještě podobu tzv. staré Šumavy a život v její opuštěné části na Březníku. S lesními dělníky se ale setkáme i v *Černém vlkovi* nebo v poslední zmíněné trilogii *Pod jezevčí skálou, Na pytlácké stezce* a *Za trnkovým keřem*. S těžkým životem lidí na Šumavě jako takovým se však nesetkáme v žádném z nich. *Zlaté město* a *Mlhy na blatech* už nás zavádí do úrodnějších, nížinatých oblastí. Zpět do hor se opět vracíme až ve filmech z padesátých až sedmdesátých let. To už je ale jiná Šumava, jak říká i starý financ Josef Beran (Jaroslav Marvan) v *Králi Šumavy*. Sice se stále jedná o chudý kraj a spoustu lidí i nyní živí les, každodenní život obyčejných lidí ale zůstává skryt. Místo toho je středem pozornosti život pohraničníků či svět z pohledu dítěte.

[6] *Šumava: příroda, historie, život*. Vyd. 1. Praha: Baset, 2003.

2. KINEMATOGRAFIE A PROPAGANDA (1898 – 1989)

Dějiny české kinematografie sahají až k samému sklonku 19. století, kdy bratři Lumièrové přichází s první filmovou projekcí. V Čechách se poprvé promítá v červenci roku 1896. Následně roku 1898 vznikaly první původní české snímky. Průkopníkem českého filmu se stal Jan Kříženecký. Byl autorem prvních českých filmů a také provozovatelem Českého kinematografu (Český kinematograf byl název pavilonu na pražské Výstavě architektury a inženýrství, kde byly promítány první české filmy).

Se vznikem samostatné Československé republiky postupně narůstá počet kin, filmových producentů, distributorů i vyrobených filmů. Český film poprvé promluvil roku 1930, nazýval se *Tonka Šibenice* a podle námětu Egona Erwina Kische ho natočil Karel Anton, který ve čtyřicátých letech žil v Německu a podílel se na natáčení nacistických propagandistických filmů.[7]

Následně v roce 1933 vzniká film *Ze světa lesních samot*, natočený podle románu šumavského spisovatele Karla Klostermanna.

Po vzniku Protektorátu Čechy a Morava podléhá česká kinematografie cenzuře, germanizaci a arizaci. Dochází k přejmenování kin i k zákazu filmů s nevyhovující tematikou. Českou kinematografii ale Němci úplně nezavrhovali a oceňovali její kvality: *„Zároveň byl pro ně český film velmi důležitý z propagandistického hlediska, neboť Češi věnovali domácí tvorbě velkou pozornost. Roční produkce až padesáti hraných filmů a síť 1200 kin zařazovala ve 30. letech Československo v celoevropském srovnání mezi země s vyspělou kinematografií. Státní orgány přitom film podporovaly a domácí produkce dostávala vysoké státní subvence. Němci si byli velmi dobře vědomi, že výroba filmů v protektorátu je o 80% levnější než v Říši, a proto chtěli pražské ateliéry využít pro natáčení vlastních filmů a úměrně snížit českou produkci.“*[8] A jak se zřejmě dalo očekávat, byli Němci, kteří: *„mohli rozhodovat, jaké snímky se budou natáčet, kolik filmů každoročně vznikne a jaké budou možnosti jejich distribuce. Určovali, kteří čeští tvůrci budou moci pracovat.“*[9] Prostředí Sudet se zase zalíbilo německému režisérovi Veitu Harlanovi, který zde v roce 1942 točí film *Zlaté město*.

Ani poválečná léta ale nebyla ve znamení úplné svobody. První znárodňovací dekret prezidenta republiky Edvarda Beneše se týkal právě oblasti filmu. Těsně po válce tak cítíme

[7] LUKEŠ, Jan. *Diagnózy času: český a slovenský poválečný film (1945-2012)*. V Praze: Slovart, 2013, s. 15-17.

[8] BEDNAŘÍK, Petr. *Arizace české kinematografie*. 1. vyd. Praha, Karolinum. 2003, str. 31.

[9] tamtéž, str. 33

určitý vliv v budoucnu nastupujícího komunismu. Na druhou stranu zestátnění kinematografie také znamenalo jistý zdroj financí.

Na předválečný stav, kdy kolem roku 1938 bylo natočeno kolem čtyřiceti filmů, začala česká kinematografie navazovat až v průběhu roku 1947, kdy počet dlouhých hraných filmů začal překračovat hranici dvaceti. V tomto roce také vzniká první český barevný hraný film *Jan Roháč z Dubé* natočený Vladimírem Borským.

Zlomovým obdobím, nejen v oblasti kinematografie, byl měsíc únor roku 1948. Do té doby tak znovu vzkvétající československý film bohatě zastoupený různými tématy a žánry ztrácí mnohé ze své estetické a názorové mnohosti. Další ideologií, která se tak začíná na našem území definitivně prosazovat a využívat film k propagování svých myšlenek, je komunismus. O filmu, jako o účinném nástroji propagandy, se vyjadřuje už V. I. Lenin: *„...ze všech umění je pro nás nejdůležitější film.“* Filmy podléhaly opět přísné cenzuře, nesměly vznikat filmy „kontrarevoluční a nemorální.“ Film měl sloužit k upevnění a udržení režimu a produkovat „srozumitelnou“ zábavu.[10]

V roce 1949 měla ideologicko-politický dohled nad natáčenými filmy Filmová rada, v jejímž čele stál člen ÚV KSČ Jiří Hendrych. První pětiletý plán (1949 – 1953) týkající se hospodářského a sociálního rozvoje měl inspirovat také filmaře. Stranický aparát jim poskytl náměty, které měli s ohledem na ideovost, stranickost a aktuálnost zpracovat. Důsledky na sebe nenechaly dlouho čekat. Počátkem padesátých let dochází k hodnotovému úpadku filmů. I přesto, že ale filmy oplývaly suchopárností a účelovým humorem, navštěvovalo je přes milion diváků. Počet nově natočených filmů však klesal.[11]

Ačkoli i ve druhé polovině padesátých let byly promítány filmy podporující vládnoucí ideologii, začaly se v nich stále více prosazovat konkrétní lidské příběhy, které následky této ideologie parodovaly, nebo se v nich začal více projevovat zábavný aspekt. Dochází k postupnému celospolečenskému tání, které odstartoval v roce 1956 svým projevem Nikita Sergejevič Chruščov. Téměř deset let po převratu už se mnohé nedalo utajit, a tak se cesta znovuzrození dosavadní kinematografie zdála postupně více otevřená. V únoru roku 1959 na I. festivalu československého filmu v Banské Bystrici bylo ale postaráno o „obnovení pořádku“. Čistky, zákazy a restrikce značně poznamenaly československou kinematografii. Oceňovány byly především filmy, které byly založeny na historicky i politicky účelových

[10] LUKEŠ, Jan. *Diagnózy času: český a slovenský poválečný film (1945-2012)*. V Praze: Slovart, 2013, s. 25-34.

[11] tamtéž s. 37-40

premisách. Týkalo se to například filmů ze šumavského pohraničí, jakým je i Kachyňův *Král Šumavy* (1959), který získal v roce 1960 na II. festivalu československého filmu cenu kritiky.[12] Dalším takovým byl soubor povídek *Vstup zakázán* (1959).[13]

Za nejkrásnější nebo také zlatý věk českého i slovenského filmu jsou označována šedesátá léta. Období, kdy dochází k velkému rozkvětu nejen českého a slovenského filmu. Mluvilo se dokonce o „československém filmovém zázraku". Ještě na počátku šedesátých let je sice česká kinematografie v kleštích banskobystrické direktivy, i tak ale vznikají díla hodnotná a nadčasová.[14] 21. srpen 1968 zasáhl svět československého film bezprostředně. Nejen že vzniklo mnoho záběrů přímo z míst dění, ale invazní sovětská jednotka byla dokonce umístěna přímo na pozemcích Filmového studia Gottwaldov.[15]

V sedmdesátých letech tak byla filmová tvorba opět pod dohledem režimu, mnozí umělci emigrovali, jiní byli zbaveni svých míst. Dochází ke zpřísnění kontroly sdělovacích prostředků, tisku, rozhlasu, televize i filmu. Filmaři v tomto období zdaleka neměli takové možnosti jako například literáti, kteří si mohli vybrat, zda chtějí psát v duchu prorežimní literatury, tedy literatury oficiální, nebo se podrží cesty nezávislé a zařadí se do proudu literatury samizdatové či exilové. Filmaři buď tvořili pro režim, anebo jejich filmy putovaly rovnou do trezoru. Všichni v socialistickém státě měli nahlížet na minulost, přítomnost i budoucnost s ohledem na *„Poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti"* po XIII. sjezdu KSČ. Bylo zahájeno další přepisování minulosti.

I Československé televizi se nevyhnuly čistky. Přesto od roku 1970 začal také vysílat druhý program. Se znovunastolením cenzury ale opět televizní produkce, a vůbec kvalita české kinematografie, rapidně klesá. Počátkem sedmdesátých let je odpor vůči režimu nejslabší a úroveň kinematografie velmi nízká. Občanský odpor a tvůrčí svoboda ale neuhasla.[16]

Jedním z mnoha normalizačních filmů je například snímek *Černý vlk* (1971) či *Vysoká modrá zeď* (1973). V tomto i dalších filmech musely být samozřejmě naplněny stranické požadavky – ztvárnění výsledků socialistické společnosti, zobrazování práce a hrdinství lidí, revoluční tradice či boj dělnické třídy. Aby byl dodržen stabilní výrobní plán, muselo být

[12] LUKEŠ, Jan. *Diagnózy času: český a slovenský poválečný film (1945-2012)*. V Praze: Slovart, 2013, s. 61-84.

[13] Tamtéž s. 212

[14] tamtéž s. 91

[15] tamtéž s. 144-145

[16] tamtéž s. 175-183

natočeno třicet českých a deset slovenských filmů. Některé filmy mohly vzniknout za podmínek, že prošly „připomínkovým řízením“ asi třiceti institucí. To, co z nich následně zbylo, už pro jejich natočení ale většinou nestačilo, a pokud přece jen film vznikl, objevovaly se v něm rysy nicotnosti, stereotypu, přízemnosti či duchovní bezvýznamnosti. Nicméně i v sedmdesátých letech bylo možno shlédnout filmy, ve kterých se udržela řemeslná a myšlenková kontinuita s některými hodnotami šedesátých let.[17]

Jelikož ani po *helsinských úmluvách* nedošlo k dodržování lidských práv, rozhodli se režimem vyobcovaní a perzekuovaní ke společnému Prohlášení *Charty 77*. V ní signatáři žádali o zahájení „konstruktivního dialogu s politickou mocí“, aby došlo k nápravě. Odpovědí režimu ale bylo vytvoření tzv. *Anticharty*. Byla odstartována vlna dezinformačních kampaní. Mnozí, kteří podepsali *Chartu 77*, pak byli donuceni k odchodu ze země.[18]

Na přelomu sedmdesátých a osmdesátých let už prorežimní tvůrci téměř vyčerpali své možnosti, a tak se umělé zadržování a usměrňování nových tvůrců zdálo neudržitelné. Absolventů FAMU a bratislavské VŠMU se ale nedostávalo příležitostí. Na Barrandově tak začala vznikat kolektivní tvorba i povídkové triptychy, například *Boty plné vody* (1976), později je natočena i šumavská trilogie *Pod jezevčí skálou* (1978), *Na pytlácké stezce* (1979) a *Za trnkovým keřem* (1980).[19]

Ve druhé polovině osmdesátých let postupně dochází k tání ledů. Je vyhlášena reformní demokratizační a ekonomická přestavba společnosti. Ještě v roce 1988 se však filmy, které byly dosud v archivních fondech, dělí na filmy neschválené pro distribuci (*Ucho* či *Skřivánci na niti*), na filmy vyřazené z široké distribuce z obsahových důvodů (například *Žert*) a na filmy režisérů, kteří byli označeni za představitele pravice nebo opustili „nezákonně“ republiku (například Jan Němec).[20] Mezi důležité události posledních měsíců před definitivním pádem komunistického režimu patřilo sepsání petice *Několik vět* v červnu roku 1989. Byla otištěna v tehdy samizdatem vydávaných Lidových novinách a podepsali ji Stanislav Devátý, Václav Havel, Jiří Křižan a Saša Vondra. Kromě nich také více než dva tisíce lidí, mezi nimi někteří filmaři i lidé z tzv. šedé zóny, populární umělci a vědci.[21]

[17]LUKEŠ, Jan. *Diagnózy času: český a slovenský poválečný film (1945-2012)*. V Praze: Slovart, 2013, s. 188-196.

[18] tamtéž s. 200-204

[19] tamtéž s. 212

[20] tamtéž s. 231

[21] tamtéž s. 246

Ponižující výprodej tvůrčího potenciálu čs. filmařů skončil. Podvodné společnosti, které sloužily kapse pana Štěpána, nemají tu co dělat. Barrandov nebude už nikdy kvůli několika dolarům točit cizincům pornografii. Československo se musí stát evropskou kulturní metropolí, musí z něj vyzařovat síla ducha a myšlenky. K tomu je třeba kinematografie nezávislá a svobodná. Nezávislá na zahraničním kapitálu, na zájmu byrokratů i na vkusu pana prezidenta.

Z pověření pana prezidenta ČSFR Václava Havla

Saša Vondra, poradce

Jiří Křižan, poradce

V Praze dne 5. ledna 1990[22]

Pád komunistického režimu sice přinesl nové možnosti v politice, ekonomice, právu, technice či kultuře, ale zároveň i zmatek a dilema. Velmi trefně polistopadové události popsal Miloš Forman: „*A to je zásadní otázka moderního světa, zda člověk chce žít v džungli, nebo v zoologické zahradě. V zoologické zahradě je to velice příjemné, protože máš střechu nad hlavou, ale musíš žrát to, co ti přinesou. A výběh máš jen odtud až potud. V džungli je to daleko horší, protože tě tam může uštknout had, vysát tě, můžeš šlápnout vedle a zřítíš se do propasti, ale zase můžeš jít, kam chceš. Dělat si, co chceš.*“[23]

Oba totalitní režimy u nás, komunismus i nacismus, jasně vytyčily to, co je hodnoceno jako pozitivní a přijímané, a to, co je naopak hodnoceno negativně a nemá mít místo v povědomí lidí. Například komunisty propagované filmy zdůrazňovaly fiktivní blahobyt a vyzdvihovaly angažovanost. V nacistickém Německu a Protektorátu Čechy a Morava byl kladen důraz na spořádanost a pracovitost.

Mnohé má nacismus a komunismus společné, ale v mnohém se liší, u všech propagandistických snímků je důležité, aby divák věděl, koho má obdivovat, ke komu vzhlížet a koho naopak nenávidět.

[22] Filmové a televizní noviny č. 1/1992 in LUKEŠ, Jan. *Diagnózy času: český a slovenský poválečný film (1945-2012)*. V Praze: Slovart, 2013, s. 248.

[23] GEROVÁ, Irena. *Člověk v džungli aneb České téma nelze točit mimo Čechy.* Svobodné slovo 45, 2.9. 1989, č. 207, Slovo na sobotu, s.3.

3. ŠUMAVA „V HLAVNÍ ROLI“

Snad každý člověk nerad opouští svůj rodný domov, obec či kraj. Stejně tak tomu bylo i u obyvatel Šumavy. Narodili se sice do chudé dřevěné kolébky a svůj život museli zasvětit těžké práci v náročném prostředí, přesto si zvykli na to, že léto mnohdy trvá velmi krátce a naopak zima přichází brzy. Přes zimu často nevycházeli ze svých domovů, kvůli krutým mrazům a spoustě sněhu. Nicméně nezaháleli, vyřezávali dřevěné nářadí, náčiní, obuv či dřevěný drát k výrobě sirek. Ženy tkaly a šily. Po zimě své výrobky prodávali, začali obdělávat svá kamenitá políčka a doufali, že se alespoň něco málo urodí a nebudou muset dobývat brambory zpod sněhové pokrývky. Byli ale i tací, kteří raději odešli do nížin a zkusili štěstí v méně drsném prostředí.

Velmi věrně dokázal zachytit šumavské prostředí ve svých románech spisovatel Karel Klostermann. Temná až strašidelná oblast, obyvatelé připomínající vyděděnce společnosti, symbolika krutosti těžkého osudu, úmrtí dětí, drsné přírodní podmínky a hluboké hvozdy, mlha, tma či sněhové vánice to je jen několik typických znaků, kterými bychom mohli charakterizovat Klostermannovu Šumavu tak, jak ji popisuje ve svých románech a povídkách. Jeho vyprávění je velmi působivé a čtivé zejména proto, že z něj vyzařuje láska k Šumavě, k prostředí, které měl tolik rád a do kterého se celý život vracel. Velký přínos jeho díla spočívá zejména v tom, jak dokázal zachytit přírodní, ale i sociální vývoj soudobé Šumavy na česko-německém pomezí. Důkazem toho je například román *Ze světa lesních samot.*

Karel Klostermann[24] (vlastním jménem Karl Faustin Klostermann) byl představitel venkovské realistické prózy. Narodil se do rodiny šumavského lékaře 13. 2. 1848 v Haagu am Hausruck, zemřel 16. 7. 1923 ve Štěkni. Byl spisovatel, který ve svých dílech zastával myšlenku zcela přirozeného soužití Čechů a Němců na Šumavě. Lidé si vzájemně pomáhali v těžkých chvílích, ženili se a přátelili mezi sebou. Mnohdy jim ani nic jiného v těchto drsných podmínkách nezbývalo.

Jeho dílo inspirovalo i českého režiséra Miroslava Josefa Krňanského, který natočil film podle stejnojmenného Klostermannova románu *Ze světa lesních samot* (1933).

K propagandistickým účelům byla oblast Šumavy zneužita v nacistickém filmu *Zlaté město* nebo ve filmu komunistické éry *Král Šumavy*, *Černý vlk*, v povídkovém souboru *Vstup zakázán* a *Boty plné vody.* Nacisté viděli v Šumavě místo, kde se rodí silní, pracovití a zdraví

[24] *Kohoutí kříž: Karel Klostermann* [online]. [cit. 2018-06-12]. Dostupné z: https://www.kohoutikriz.org/inc/text.php?id=klost

obyvatelé německé krve. Komunisté se naopak snažili oblast Šumavy vylíčit v těch v nejtemnějších barvách a vyzdvihovali „odvážné“ členy pohraničního útvaru SNB, později Pohraniční stráže (PS), kteří v tomto nehostinném prostředí vykonávali službu a odhodlaně likvidovali všechny, kteří by chtěli nezákonně překročit hranice tehdejší republiky. Lidé v pohraničí si byli zvyklí pomáhat a po změně režimu tak nebylo výjimečné, že někteří pohraničníci s přechody hranic svým známým pomáhali. Z hlediska komunistického režimu však toto jednání bylo nezákonné a trestuhodné.

Jako pravá idyla je Šumava zachycena v poslední zařazené trilogii, která líčí dobrodružství malého Vaška v podání Tomáše Holého uprostřed šumavských lesů. Vašek je obklopen milujícím, i když trochu nevrlým dědou a domácí i lesní zvěří. Toulá se krásnou až idylickou přírodou, která ale někdy dokáže ukázat i své stinné stránky, když se náhle přiženou mraky a Šumavu postihne silná bouře, nebo když ji zakryje velká spousta sněhu. Vašek se rád za svým dědou na Šumavu vrací a zpestřuje si tak své prázdniny novým dobrodružstvím.

3.1 Období první republiky

Ze světa lesních samot

Román *Ze světa lesních samot*, jehož autorem je Karel Klostermann, byl vydán roku 1892. V časopise *Osvěta* však vycházel na pokračování již od roku 1891.[25]

Prezident T. G. Masaryk o tomto románu řekl: *„Klostermann pozoruje netoliko přírodu, nýbrž i lidi a cítí krásu netoliko Šumavy, nýbrž i těch šumavských lidí. Před vámi vyrůstá obraz těch lesů, jejich krás a práce, ke které drsnotou svou lidi nutí, poznáte ty různé vrstvy lidí, drvoštěpy, pytláky…“*[26]

Děj románu zasadil Karel Klostermann do hájenky na Březníku (německy Pürstling) a jejího okolí. V románu líčí každodenní život místních obyvatel i nelítostné přírodní podmínky, které už tak těžký život obyvatel ještě více ztěžovaly. Příběh vrcholí vichřicí 26. října 1870, která odstartuje tzv. dobu zlatého broučka (kůrovce).

Důsledky vichřice popisuje Klostermann ve svém románu takto:

[25] FORST, Vladimír; OPELÍK, Jiří. *Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce. Díl 2*. 1. vyd. Svazek 2. Praha : Academia, 1993. 1377 s. S. 730.

[26] VIKTORA, Viktor, ed., HÁLKOVÁ, Milena, ed. a DOLEŽALOVÁ, Pavlína, ed. *V ráji realistickém: sborník příspěvků ze sympozia věnovaného Karlu Klostermannovi a realismu v české literatuře: Klatovy 24. a 25. duben 2008*. Vyd. 1. Klatovy: Městská knihovna Klatovy, 2009. 144, viii s.

„Hůře a hůře řádila vichřice, praskot a šum, jako by gigantové, přikovaní v útrobách Tartaru, pout se zbavivše, ven se byli dostali a v nový boj se utkali s mocnostmi nadzemskými.

Podlehl les po osmihodinném boji s rozkaceným živlem, stromy ležely jako bojovníci, jež Morana zachvátila na poli bitvy, tu v řadách, tam v divé směsici přes sebe nakupeny, v ohromných zásekách, místy jako domy ve velkých městech.

Ach, milý čtenáři, polehly hvozdy nebetyčné – již nevstanou. Leží pně dosud na mnohých místech, ježto nebylo lze jich odstraniti. Když se dal po dvou, třech letech kůrovec do mrtvol i do zbylých živoucích, oloupali s nich dřevorubci kůru a oloupanou spálili. Ohně, které tenkrát všude hořely, byly panichidou, kterou člověk zhynulému lesu ustrojil.“[27]

Režisér stejnojmenného filmu *Ze světa lesních samot* M. J. Krňanský bohužel neumístil příběh do oblasti drsné šumavské přírody, jako tomu bylo v románové předloze Karla Klostermanna, ale do oblasti Podkarpatské Rusi, Prahy či Křivoklátska. Nicméně z jednotlivých filmových obrazů to jen stěží vytušíme. Proto jsem tento film zařadila do první kapitoly, která se zaměřuje na hlavní roli Šumavy ve zmíněných filmech. Záběry, které jsou sice pořizovány v jiném prostředí, jsou totiž záběrům ze Šumavy velmi podobné a možná by si i některý laik myslel, že skutečně ze Šumavy pochází. A to byl i, troufám si říci, režisérův záměr. Zaměřím se proto více na srovnání obou verzí, literární i filmové. Převážně však na analýzu filmové verze.

Filmové zpracování zdaleka nepostihuje, jak tomu většinou bývá, celý obsah knihy, přesto oba příběhy, filmový i jeho knižní předloha, končí vichřicí, která byla jednou z největších katastrof na Šumavě.

Také režisér Krňanský se snažil zachytit drsné přírodní podmínky, jimiž Šumava své obyvatele trápila. V rámci možností se mu podařilo vystihnout klima šumavského prostředí, práci lesních dělníků a dřevařů. Hudba k filmu pochází z pera Emila Františka Buriana, scénář napsal Otakar Vávra.[28]

Jak již bylo zmíněno, mnohé scény románu ve filmu nenajdeme, jiné ale nenajdeme zase v románové předloze. Například hned na začátku filmu scéna s pytláky, mladým

[27] KLOSTERMANN, Karel. *Ze světa lesních samot*. Vyd. 15., V ČS 1. Praha: Československý spisovatel, 1975. 255 s. Slunovrat. Velká řada; sv. 34., str. 239 – 241.

[28] BROŽ, Jaroslav a FRÍDA, Myrtil. *Historie československého filmu v obrazech 1930-1945*. 1. vyd. Praha: Orbis, 1966. 293, [3] s. Filmové publikace.

pytlákem Luizlem a Katy, jež zastoupí nemocného otce a brání jelena, kterého chce Luizl zastřelit.

I obsazení postav se u obou verzí liší. Některé postavy se ve filmu vůbec nevyskytují, jako například žena hajného Vavrucha nebo ona Mančinka správcovic. Ani o jedné z nich se ve filmu nic nedozvíme. Jedno ale mají všichni obyvatelé Šumavy společné, aby přežili, museli jeden druhému pomáhat, být soudržní i obětaví. Vynikali především svou pracovitostí, trpělivostí, nenáročností a houževnatostí, s jakou čelí nelítostným přírodním podmínkám. Ti, kteří se v tomto prostředí narodili, zvykli na každodenní boj, příkladem je postava Vavrucha a jeho rodiny. Ti, kteří do těchto míst ale přišli z níže položených a úrodnějších oblastí, jen těžko přivykali a málokterý se zcela přizpůsobil, jako tomu bylo v případě revírníka Kořána, jeho manželky Zdeničky či příručího Svijanského.

V románu i ve filmu vystupuje pět stěžejních postav – revírník Kořán s manželkou Zdeničkou, hajný Vavruch s dcerou Katy a příručí Svijanský. Všechny postavy jsou líčeny přesvědčivě, spíše subjektivně očima vypravěče, nejsou však striktně děleny na záporné nebo kladné. Ve filmové verzi má divák více možností k objektivnímu pohledu na každou z postav. Celkem logicky můžeme zařadit k záporným postavám pytláky v čele z Luizlem, ke kladným postavám pak ty, kteří se jim snaží v pytlačení zabránit, počínaje revírníkem a příručím, konče Katy a jejím otcem hajným Vavruchem. Prostředí staré Šumavy ovlivňuje také řeč postav, jejichž promluvy jsou protkány četnými germanismy. Ve filmovém zpracování ale zdaleka nenajdeme tolik dialogů a ani myšlenkových pochodů, které se odehrávají v hlavách románových postav, a jsme odkázáni jen na jejich výraz obličeje a jednání.

Revírník Kořán je popisovaný jako *hodný a měkkého srdce.* Působí na diváka jako člověk oddaný své službě, kterou se snaží vykonávat poctivě a spravedlivě, nicméně boj s pytláky je těžký a záhy na svou spravedlnost doplácí, když je jedním z pytláků vážně zraněn. Ačkoli revírník působil přesvědčeně a jistě, nikdy se s krutým horským prostředím Šumavy definitivně nesžil a poté, co málem přišel o život, požádal o přeložení do nížin. Ve filmu ztvárnil tuto postavu Jan Otakar Martin, který působí jako zkušený, vyrovnaný a spravedlivý. V očích jeho manželky Zdeničky: *„Tak dobrý, srdečný, šlechetný byl, a tak krásný v mužné své síle!“*[29] Převažuje tedy kladné hodnocení této postavy, můžeme ji chápat

[29] KLOSTERMANN, Karel. *Ze světa lesních samot*. Vyd. 15., V ČS 1. Praha: Československý spisovatel, 1975. 255 s. Slunovrat. Velká řada; sv. 34., str. 111.

jako pozitivní v kontrastu třeba s hajným Vavruchem, který je vnímán spíše negativně, ovšem ve srovnání s pytláky ho také můžeme považovat za postavu kladnou.

Manželka Zdena (zahrála ji Marlis Ginalská), která za svým manželem přijede z Budějovic, také velmi těžko snáší tvrdé horské podmínky. Je to postava, která prochází určitým vývojem, můžeme ji označit za dynamickou, plastickou. Nejdříve milující, oddanou ženu, pro kterou je manželova spokojenost vším. Snaží se sžít s novým prostředím, zároveň jí ale chybí ruch města a společnost. Na krátký čas dokonce manžela opouští a odjíždí zpět do rodného kraje, který jí tolik chyběl. Manželovo zranění ji ale přiměje se vrátit. Do klidnějších a životu vstřícnějších krajů pak odchází společně.

Obrázek 1: snímek z filmu *Ze světa lesních samot* (revírník Kořán s manželkou Zdenou)

Jako hajný Vavruch se představil Alexander Třebovský. Je postavou typickou pro šumavské prostředí. Není vykreslen příliš pozitivně, ale jako popudlivý, útočný, tvrdý člověk, který je oddaný svému povolání a nelítostně zasahuje proti pytlákům. Charakteristické rysy postavy se tak velmi podobají i charakteru přírody, jak ho pojímá sám Klostermann. Ostatně už onen ráz prostředí, ve kterém tyto postavy žily, je tak trochu nutí k těmto projevům chování. Ten, kdo chtěl přežít, musel se přizpůsobit a přijmout, co mu příroda nabízí. Předvídat a připravit se i na několikaměsíční mrazy, mít dostatek jídla, dřeva a případně i materiálu, ze kterého je možné vyrábět různé výrobky, které je pak možné prodat.

Ženskou postavou je hajného dcera Katy. V románu je velmi pečlivě charakterizována již v úvodu knihy v kontrastu ke své matce. Ve filmovém zpracování Katy věrně představuje

Blanka Valeská. Její postava silně kontrastuje s příručím Svijanským. Katy se jeví jako silné šumavské děvče, které nic nerozhází. Je plná života a působí mezi jednotlivými muži jako růže mezi trním. Dívá se na svět realisticky a přijímá svůj život takový, jaký je. Na jejich vztahu si můžeme všimnout, jak Klostermann zachází s obrazem přírody. Šumavská krajina se stává nejen hlavním dějištěm jejich vztahu, ale také odpovídá duševnímu stavu obou hrdinů. Počasí a ráz jejího prostředí se totiž mění ze dne na den, z hodiny na hodinu. Chvíli je jasno a svítí slunce, za chvíli už se ženou po obloze mraky, začne foukat vítr a blíží se bouře. Podobnou změnu se snažil také zachytit režisér Krňanský v závěru filmu. Kdy se klidný zimní den náhle mění, zvedá se vítr, blíží se vánice a má dalekosáhlé následky.

Obrázek 2: snímek z filmu *Ze světa lesních samot* (hajný Vavruch s dcerou Katy)

Příručího Svijanského ztvárnil Karel Mácha. Do myslivny přichází jako nezkušený mladík, který se téměř okamžitě zamiloval do Katy. Postupně se však z nezralého a nezkušeného mladíka stává dospělý muž, alespoň v románové předloze. Ve filmu už se nedozvíme, že se po svém odchodu z Březníku opět do myslivny vrátí a shání Katy. Ta už je ale dva roky vdaná za jiného. V závěru knihy také vypravěč zmíní novomanželské oznámení, ve kterém stojí, že si Karel Svijanský vzal za manželku Marii Svijanskou, roz. Janotovou, domnívá se pak, že Marie je ona Mančinka správcovic. Když Katy postupně věnuje více zájmu pytláku Luizlovi, snaží se Svijanský získat alespoň Zdeničku. Nepřestává ale na Katy myslet, chce ji dokonce naučit číst, aby se mohla stát jeho paní. Okolnosti kolem smrti jednoho z pytláků ho však donutí Březník opustit. Žádá Katy, aby na něj počkala. Katy čeká

dlouhý rok, poté se vdává za jiného. To vše jen dokládá to, že příručí byl postava nestálá a prudká, která ještě není schopná plně ovládat své chování, podléhá své touze i rozmaru.

Mezi další postavy, které svým dílem zasáhnou do děje, patří pytlák Luizl v provedení Vladimíra Borského či stará hospodyně Nany, kterou ztvárnila Emilie Sedláčková.

Miroslav Krňanský byl jedním z mála režisérů, kteří si dokázali rychle osvojit nové techniky natáčení zvukových filmů. Zaměřoval se na předlohy starších domácích autorů, jako byl například Ignát Herrman, Karel Václav Rais nebo Karel Klostermann. Chtěl přiblížit dílo těchto autorů srozumitelným způsobem co nejširší vrstvě diváků. Zároveň se snažil dodržet charakter díla či autorovy záměry. Díky tomu se stal velmi oblíbeným na českém venkově.[30]

Obrázek 3: snímek z filmu *Ze světa lesních samot* (příručí Svijanský a hospodyně Nany)

Dnes již bohužel není možné shlédnout originální verzi filmu z roku 1933. Důvody jsou uvedeny v rekonstruovaném filmu z roku 1953: „*Filmový přepis Klostermannova stejnojmenného románu byl již při své premiéře roku 1933 fragmentem. Během natáčení zesnula totiž Emilie Sedláčková, jejíž role - kterou nedokončila ani z padesáti procent - byla jedním z hlavních sloupů dramatické stavby a bylo zřejmo, že tato okolnost přinese ve svých důsledcích obtíže. Ty se přirozeně dostavily, a i když se neprojevují ve všech scénách stejnou měrou, přece výrazně otřásají základy celého dramatu. - Tato složitá nesnáz byla při nové*

[30] BROŽ, Jaroslav a FRÍDA, Myrtil. *Historie československého filmu v obrazech 1930-1945*. 1. vyd. Praha: Orbis, 1966. 293, [3] s. Filmové publikace.

rekonstrukci této romance znásobena ještě tím, že se původní negativ filmu za poslední války ztratil, a tak bylo nutno pořídit ze starých a neúplných kopií zvukové i obrazové duplikáty. A to je hlavní příčina, proč má dnes film poněkud jinou podobu, než měl před dvaceti léty. Československý filmový archiv 1953"

Proto se z dnešního pohledu může tento film zdát pro běžného diváka zvláštní. Nechybí mu však spád, ani dramatické scény. I když na zpracování jednotlivých scén, přechodech mezi nimi i zvuku jsou patrné nedokonalosti. Přesto je třeba ocenit umění kameramana Václava Vícha i hudebního doprovodu Emila Františka Buriana. Cenné jsou detailní záběry na práci v lese a těžbu dřeva, která je pro Šumavu typická, záběry z interiéru světniček a hostince, ale i na kroje a tance. Zajímavá jsou i detailní zachycení obličeje jednotlivých postav a jeho částí.

3.2 Nacistická okupace

I přesto že na konci třicátých let vypukla druhá světová válka, tvorbu československých i světových filmů nic neohrozilo. Režisér František Čáp natáčí například film *Mlhy na Blatech* podle motivů Karla Klostermanna. Zdaleka už ale tvorba režisérů nebyla tak svobodná a podléhala nacistické cenzuře.

Pokud bychom nahlédli do německé produkce, zjistíme, že jednou z ideologií, která se v Německu prosazuje, je ideologie *„krev a půda"* vyzdvihující ctnosti rolnického venkovského obyvatelstva, jež bylo úzce spjaté se svým rodným krajem. Takové obyvatelstvo můžeme najít právě v česko-německém pohraničí, jakým je Šumava nebo její podhůří. V tomto prostředí žilo vedle českého i německé obyvatelstvo, jemuž byla jeho půda vším. Představitelem této ideologie je ve filmu *Zlaté město* Annin otec Melchior Jobst.

Spojení árijské krve a půdy německých obyvatel se stala také součástí symbolů nacistické ideologie NSDAP. Červená barva představovala onu krev a svastika spojení s půdou. Dohromady symbolizovaly spojení území obsazeného Germány a germánský původ.[31]

[31] TAYLOR, Simon: *Symbol and Ritual under National Socialism*. The British Journal of Sociology, Vol. 32, No. 4 (1981), s. 504-520.

Významným režisérem nacistického Německa byl Veit Harlan, který natáčel i v tehdejším protektorátu Čechy a Morava. Právě zde vniklo jeho *Zlaté město* (*Die Goldene Stadt*).

Zlaté město

Barevný film z roku 1942, zachycuje nacisty oblíbené téma, čistou, nezkaženou, poslušnou venkovskou dívku, kterou zcela změnila pokleslá morálka města. Dívka ze smíšeného česko-německého manželství pochází z oblasti Sudet, ve městě se zamiluje, je svedena a otěhotní. Záhy však na tuto chybu doplatí. Harlan v tomto filmu vychází z divadelní hry rakouského prozaika, dramatika a básníka Richarda Billingera *Der Gigant* (1937).[32]

Obrázek 4: obálka DVD *Zlaté město*[33]

Praha je pro Harlana starou německou metropolí znečištěnou českou náplavou, která se stala příčinou nelítostného osudu hlavní hrdinky.[34] Prahu však Němci nepojímají jen jako

[32] KLIMEŠ, Ivan: *Veit Harlan: Zlaté město*. In: Dějiny a současnost. Ročník časopisu: 25., 2003, číslo časopisu: 5., s. 21-23.

[33] *Kohoutí kříž: Richard Billinger* [online]. 2001-2018 [cit. 2018-05-19]. Dostupné z: https://www.kohoutikriz.org/inc/priloha.php?id=billi

[34] KLIMEŠ, Ivan: *Veit Harlan: Zlaté město*. In: Dějiny a současnost. Ročník časopisu: 25., 2003, číslo časopisu: 5., s. 21-23.

město nebezpečné, ale je v něm zdůrazněna i krása a historický charakter.[35] Šumava a Sudety jsou domovem, odkud pochází lidé poctiví a pracovití. Právě domovské Sudety ve filmu akcentují německou národnost statkářovy dcery. Naopak všechny české postavy jsou vykresleny jako záporné. Ať už je to Annina matka, která byla Češka a pocházela z Prahy, nebo Maruschka, česká hospodyně toužící po majetku, či pražští příbuzní z matčiny strany. Dle interpretace filmu právě špatná česká krev zle zapůsobila na čestnou německou dívku.[36] Kromě Maruschky žijí na vesnici ještě další čeští obyvatelé, kteří vypadají záměrně velmi chudě. Zahlédneme je ve scéně, kdy se stávají diváky závodů na koních a volají: *„Tomáš jde kupředu.“* Tomáš, kterého oslovují ostatní jako Thomas, byl původní Anin snoubenec a majitel sousedního statku.[37]

Příběh německé dívky Anny (Kristina Söderbaumová) začíná v místě, kde se narodila, na Šumavě u horního toku Vltavy (místo není blíže specifikováno), které je z části pokryto podmáčenou půdou a rašeliništi, blaty. Matku pocházející z Prahy ztratila, když jí byly čtyři roky. Utopila se v rašeliništi. Anna je tak vychovávána jen dogmatickým otcem. Když však odjede na týden z domu, přiměje Annu jejich hospodyně Maruschka, která touží po majetku a jejím otci, aby se jela podívat do Prahy. Anna, která už dlouho touží vidět velké město, odkud pochází její matka, neváhá ani chvíli. Vydává se po proudu řeky Vltavy. V hlavním městě navštíví svou tetu a následně podléhá milostným lichotkám svého bratrance Toniho (Kurt Meisel) a otěhotní. Za to, že v sobě nosila české dítě, je Anna potrestána. Otec ji vydědí, Toni ji opustí a ona svůj život raději dobrovolně ukončí. Utopí se v bažinách blat jako její matka. Dobrovolná smrt představuje určité očištění, ale i smíření a spojení s rodinou i vesnicí.[38]

Roku 1939 se stala Kristina Söderbaum Harlanovou manželkou. Následně v roce 1942 na festivalu v Benátkách získala za ztvárnění Anny ocenění Volpiho pohár za nejlepší ženský

[35] MAREŠ, Petr: *Zlá krev ve zlatém městě. Němci a Češi v melodramatu Veita Harlana*. Cinepur, Vol. 17, No. 65 (2009), s. 17-22.

[36] KLIMEŠ, Ivan: *Veit Harlan: Zlaté město*. In: Dějiny a současnost. Ročník časopisu: 25., 2003, číslo časopisu: 5., s. 21-23.

[37] MAREŠ, Petr: *Zlá krev ve zlatém městě. Němci a Češi v melodramatu Veita Harlana*. Cinepur, Vol. 17, No. 65 (2009), s. 17-22.

[38] MAREŠ, Petr: *Zlá krev ve zlatém městě. Němci a Češi v melodramatu Veita Harlana*. Cinepur, Vol. 17, No. 65 (2009), s. 17-22.

herecký výkon v hlavní roli. Celý film byl také vyznamenán a to cenou prezidenta Mezinárodní filmové komory jako umělecky zvlášť hodnotný.[39]

Pro filmy nacistického Německa byla ideologie *„krve a půdy“* charakteristická. Kdo se proti ní postavil a utekl do města, jako Anna, byl potrestán. V závěru filmu, když Anna umírá, prosí otce za odpuštění a říká, že nemilovala venkov tak jako on. Její smrt byla nevyhnutelná, protože nebylo možné, aby německá selská dívka porodila české dítě, které by snad i mohlo zdědit po matce statek. Veit Harlan chtěl, aby film neměl tak tragický konec, na příkaz Goebbelse byla ale Anna potrestána smrtí.

Obrázek 5: snímek z filmu *Zlaté město* (Anna s Thomasem)[40]

Ve filmu zazní Smetanova opera *Prodaná nevěsta*, ještě častěji pak symfonická báseň *Vltava*, která je součástí cyklu *Má vlast.* Právě Vltava, jež pramení v srdci Šumavy a protéká zlatým městem, Prahou, je spojnicí mezi Anniným domovem a hlavním městem.

[39] KLIMEŠ, Ivan: *Veit Harlan: Zlaté město*. In: Dějiny a současnost. Ročník časopisu: 25., 2003, číslo časopisu: 5., s. 21-23.

[40] *Filmová databáze: Zlaté město* [online]. 2003-2018 [cit. 2018-05-19]. Dostupné z: https://www.fdb.cz/film/zlate-mesto-die-goldene-stadt/fotogalerie/30689

Film *Zlaté město* byl velmi oblíbený napříč celou Evropou. V protektorátu Čechy a Morava, kde byl film převážně natáčen, však nikdy promítán nebyl.[41] Po válce bylo jeho promítání zakázáno v celém Německu. Do kin se vrátil v roce 1954, ale ve zkrácené podobě.[42]

Richard Bilinger se narodil 20. července roku 1893 v Sankt Marienkirchen u Schärdingu a zemřel 7. června 1965 v Linci. Mezi jeho nejznámější hry patří právě výše zmíněná hra *Der Gigant*. Její děj se odehrává zčásti na Hané a zčásti v Praze. Filmová adaptace Veita Harlana je umístěna také částečně do Prahy, ale částečně do podhůří Šumavy.[43]

Veit Harlan narozený 22. září roku 1899 v Berlíně, umírá 13. dubna 1964 na Capri.[44] Pocházel z poměrně bohaté rodiny, jejíž členové se také hodně věnovali umění. Otcovy kořeny vedou k francouzským hugenotům, matka byla dle rodinné legendy dcerou irské dívky a Roma. Otec Walter vystudoval práva v Heidelbergu, byl také básníkem, novinářem, hercem a režisérem. Většina rodiny sympatizovala s pravicovým nacionalismem, otec byl ale spíše liberál, jehož nejlepším přítelem byl Žid Julius Bab.[45]

Veit Harlan šel v otcových šlépějích. I on začínal jako herec. Později se věnoval natáčení filmů, zejména v době nacistického Německa. Jako herec ztvárnil mimo jiné Žida, černého Afričana či Japonce. Měl několik dcer, z nichž jedna byla zasnoubena s Židem, nakonec si jej ale nevzala. Mezi časté Harlanovy motivy patřilo zoufalé hledání ztraceného dítěte či ženy, ale také kontrast dvou světů, dvou temperamentů. Oba tyto motivy můžeme částečně sledovat i ve Zlatém městě.[46]

Filmy režiséra Veita Harlana byly hned po druhé světové válce vnímány jako typické symboly antisemitismu či nacistické propagandy a jsou tak vnímány i dnes. Protižidovskou tematikou se vyznačuje především film *Žid Süss*, natočený roku 1940. Film využil

[41] *Česko-Slovenská filmová databáze: Zlaté město* [online]. 2001-2018 [cit. 2018-05-19]. Dostupné z: https://www.csfd.cz/film/195533-zlate-mesto/prehled/

[42] KLIMEŠ, Ivan: *Veit Harlan: Zlaté město*. In: Dějiny a současnost. Ročník časopisu: 25., 2003, číslo časopisu: 5., s. 21-23.

[43] *Kohoutí kříž: Richard Billinger* [online]. 2001-2018 [cit. 2018-05-19]. Dostupné z: https://www.kohoutikriz.org/inc/text.php?id=billi

[44] BROŽ, Jaroslav a FRÍDA, Myrtil. *666 profilů zahraničních režisérů: (A-Z)*. Praha: Československý filmový ústav, 1977. 558 stran.

[45] NOACK, Frank. *Veit Harlan: The Life and Work of a Nazi Filmmaker*. Lexington: The University Press of Kentucky, 2016, cap. *The Son.*

[46] tamtéž

stejnojmenné knižní předlohy Liona Feuchtwangera, která však vůbec neměla protižidovský podtext. Naopak, Feuchtwanger byl sám Žid a v jeho předloze je židovský kupec oběť, nikoli pachatel.

Právě kvůli filmu *Žid Süss* začal 3. března 1949 soudní proces s Veitem Harlanem v Hamburgu. V letech 1948 – 1949 byla kauza Harlan vůbec velmi častým tématem mnoha článků, zejména věstníku Rady židovských náboženských obcí v Praze.[47] Není však známo, proč byl souzen pouze Harlan sám a producenti či herci nikoli. Soud, který trval přibližně tři týdny, vinil Harlana ze zločinu proti lidskosti. Režisér *Zlatého města* i *Žida Süsse* svou vinu popíral, předlohu prý nikdy nečetl, a nakonec byl osvobozen, ačkoli řekl, že je na svůj film pyšný a že film zachytil jen reálné chování Židů tak, jak se s ním setkal v Polsku, kde život Židů sledoval.[48]

Film *Žid Süss* (ale i *Zlaté město*) byl natáčen z části v Praze a právě na to se odvolával Harlan, když je vinen on, pak i někteří pražští Židé. Na svou obranu řekl, že na scénáři *Žida Süsse* změnil *„jeho hnusné pojetí“* a zkoumal prý historické spisy. Soud ale prokázal, že do scénáře dopsal vše, co vyhovovalo Goebbelsovým požadavkům. Ovšem antisemitismus prý vždy odmítal.[49] Film *Žid Süss* J. Rak hodnotí jako jeden z nejvýznamnějších, ale zároveň nejodpornějších snímků nacistické éry.[50]

S podobnou tematikou, jakou jsme viděli ve filmu *Ze světa lesních samot*, se setkáme ve filmu *Mlhy na blatech.* Filmu, který natočil František Čáp v roce 1943 podle Klostermannovy předlohy z roku 1906. Hlavní postavu, roli poctivého a charakterního jihočeského sedláka Aloise Potužáka, ztvárnil Zdeněk Štěpánek, dále se představil Rudolf Hrušínský v roli mladého a bouřlivého čeledína Vojty. Sedlákovu ženu si zahrála Marie Blažková, jejich děti – Jarmila Smejkalová v roli Apolenky a Vladimír Salač v roli Václava. Role babičky byla přidělena Terezii Brzkové, v roli dalšího sedláka utrápeného životem se představil Jaroslav

[47] KREJČOVÁ, Helena - *"Jsem nevinen?" Süss, Harlan, Čáp a jiní*. Krejčová, Helena. In: *Iluminace. Časopis pro teorii, historii a estetiku filmu.* Praha : Národní filmový archiv 5, č. 3, (1993,) s. 65-97.

[48] NOACK, Frank. *Veit Harlan: The Life and Work of a Nazi Filmmaker*. Lexington: The University Press of Kentucky, 2016**, ch. 21.**

[49] KREJČOVÁ, Helena - *"Jsem nevinen?" Süss, Harlan, Čáp a jiní*. Krejčová, Helena. In: *Iluminace. Časopis pro teorii, historii a estetiku filmu.* Praha : Národní filmový archiv 5, č. 3, (1993,) s. 65-97.

[50] KREJČA, Otomar - *Nelidskost a umění. Poučení z Žida Süsse?*. Krejča, Otomar ml. In: *Iluminace. Časopis pro teorii, historii a estetiku filmu.* Praha : Národní filmový archiv 5, č. 3, (1993,) s. 99-112.

Průcha.[51] Vedle poctivých a pracovitých sedláků, které představuje rodina Potužákova, zde však žijí i rovnostářští pytláci, kteří tvrdí, že ryby patří všem, nejen šlechtě. Takový názor zastává čeledín Vojta, který byl Apoleninou láskou a Václavovým vzorem.

Románovou předlohu umístil Karel Klostermann do oblasti kolem Zbudovského rybníka na Českobudějovicku. Nejedná se tak o šumavské vrcholky jako v románu *Ze světa lesních samot*, ale nyní rovinatý kraj ostře kontrastuje s hornatou Šumavou. Už to není ta uspěchaná, drsná Šumava s neustále se proměňujícím počasím, ale slunné, do dálky se táhnoucí louky. Zaměřil se tak na ony nížiny a teplejší kraje, do kterých chtěl tolik odejít revírník Kořán s manželkou Zdenou, a skutečně se jim to podařilo. Žádná kamenitá políčka, horské studánky, kopce, tuhé zimy se spoustou sněhu a krátká chladná léta. Naopak, v těchto krajích neměli lidé problém vypěstovat jakékoli plodiny, jejich pole byla úrodná, dobře zavlažovaná, a léto i zima se střídaly mnohem pravidelněji.

Z nátlaku šlechty často pramenily nejen vzpoury, ale i pytláctví. S pytláky je možné se tak setkat v horských i nížinatých oblastech. Mnohdy to bývají právě lidé chudí, kteří si potřebují obstarat jídlo pro svou rodinu. Jindy jsou to ale pytláci, kteří za vidinou vlastního obohacení zabíjí zvěř a prodávají ji. Proti pytlákům z německé strany bojuje hajný Vavruch, revírník Kořán či přírucí Svijanský ve výše zmíněném filmu *Ze světa lesních samot.* Ve filmu *Mlhy na blatech* je pověstným pytlákem sirotek Vojta. Tajně loví ryby a prodává je s vidinou toho, že nekrade, v knížecích rybnících patří přece ryby všem. Nechce obohatit jen sám sebe, ale touží se stát podobným bojovníkem za práva blatského lidu, jako býval Kubata. Nakonec si ale uvědomuje, že pokud chce získat milovanou Apolenku, je potřeba se živit poctivě. Pustí své těžce získané „kluky“ a slíbí pantátovi Potužákovi, že se nejprve něčím stane a pak až bude žádat o ruku Apolenky. Uvědomí si tak, že být čestný a upřímný jsou důležité vlastnosti poctivých lidí, jakými byl třeba Alois Potužák.

Jistou podobnost, ale najdeme také v druhém zmíněném filmu *Zlaté město*. V obou z nich se setkáváme s oblastí blat. Pro sedláky u Zbudovského rybníka je to oblast úrodná, je zdrojem jejich obživy. Ve *Zlatém městě* jsou blata vnímána spíše negativně, přináší smrt hlavní hrdince a předtím i její matce. V závěru filmu Anin otec poslechne ostatní sedláky, nechá je vysušit a vytvořit z nich pole, aby už nikomu nemohla uškodit. Hrdinové obou filmů jsou také úzce spjatí se svým rodným krajem, s domovem. Můžeme tak i v případě Čápova

[51] BROŽ, Jaroslav a FRÍDA, Myrtil. *Historie československého filmu v obrazech 1930-1945*. 1. vyd. Praha: Orbis, 1966. 293, [3] s. Filmové publikace.

filmu mluvit v uvozovkách o jistém sepětí krve a půdy, v čemž můžeme spatřit určitý náznak boje proti nacistickému okupantovi, náznak patriotismu spjatého s českým venkovem. Kromě vztahu k půdě, k práci, či čestnému životu vesnických obyvatel v kontrastu s obyvateli měst, není opomíjen také vztah k české krajině a tradiční zvyky.[52] V názvu se však kromě blat objevují i mlhy. Mlhavého počasí se ale ve filmu příliš nedočkáme. Mlhavou atmosféru do děje vnášel snad jen čeledín Vojta, který svými trampotami vždy rozproudil vody klidnějších dějových obrazů. Nebo ony mlhy znamenaly temné období německé okupace? Pozornějšímu divákovi neunikne určitý náznak antisemitismu. Krátký dialog naznačuje, že byl jeden ze sedláků Židem ošizen: *„Já jsem toho svého dvouletého valáška prodal včera ňákému židovi do Budějic za dvě stě osmdesát pět. Taky jsem se ošíval, tři sta deset jsem chtěl, ale žid dával dvě stě sedmdesát. Tak jsem mu ho musel nechat za ty peníze. Nic platno, Pepík v Praze potřebuje pořád, Ferdovi a Frantovi aby člověk taky ještě dával. Je toho moc na mne.“*

Kvalitní práci odvedl nejen režisér František Čáp, který si dobře poradil s tematikou českého venkova a posílil tak národní uvědomění, ale i kameraman Ferdinand Pečenka či herci jako třeba excelentní Rudolf Hrušínský.

Režisér František Čáp, narodil se roku 1913 v Čachovicích v tehdejším Rakousko-Uhersku a zemřel roku 1972 v Jugoslávii[53], byl v roce 1946 vyšetřován Komisí pro národní bezpečnost. Ta pátrala po tom, zda se Čáp provinil proti národní cti při natáčení filmu *Jan Cimbura*. František Čáp byl obviněný podobně jako Veit Harlan, nicméně Čápova a Harlanova filmová práce byla zcela jiná. Čáp se obhajoval tím, že žádné vychvalování rasismu, nacismu či antisemitismu jeho scénář neobsahoval, vše bylo pozměněno až po příkazu německé dramaturgie, i svědci se vyjádřili v jeho prospěch. Dne 13. července 1946 tak bylo trestní řízení zastaveno, obvinění prokázáno nebylo. Čáp, jako občan protektorátu, se musel oproti Harlanovi podřídit nacistickému diktátu a zřejmě proto bylo obvinění staženo.[54] V roce 1949 Čáp odchází do exilu kvůli sporu s dělnickou porotou, která viděla v jeho filmu *Bílá tma* (1948) až příliš naturalismu a pesimismu. Čáp se hájil se slovy: *„Dělníci jsou*

[52] KAŠPAR, Lukáš. *Český hraný film a filmaři za protektorátu: propaganda, kolaborace, rezistence*. Vyd. 1. Praha: Libri, 2007. 491 s.

[53] *Wikipedie: František Čáp* [online]. 4. 1. 2018 [cit. 2018-05-19]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Franti%C5%A1ek_%C4%8C%C3%A1p

[54] KREJČOVÁ, Helena - *"Jsem nevinen?" Süss, Harlan, Čáp a jiní*. Krejčová, Helena. In: *Iluminace. Časopis pro teorii, historii a estetiku filmu.* Praha : Národní filmový archiv 5, č. 3, (1993,) s. 65-97.

blbouni, filmům nerozumějí a mohou mi vlézt na záda.“ Ačkoli se později za svá slova omluvil, byl sesazen z pozice šéfa výrobní skupiny a nesměl natáčet.[55]

3.3 Období padesátých let

Ve třicátých letech minulého století se začíná v sovětském umění prosazovat socialistický realismus. Mezi stěžejní tematiku patřily zejména osudy rolníků, kolchozy, ale i postava samotného V. I. Lenina. Myšlenka socialistického realismu nebyla otázkou jen třicátých a čtyřicátých let. Po druhé světové válce se o něj zasadil tehdejší ministr kultury SSSR Alexandr Ždanov *„v ještě striktnější podobě, než tomu bylo ve 30. letech. Všichni umělci se měli podřídit požadavku oslavy komunismu, patriotismu, jednoznačnosti charakterů, jejich motivů, záměrů a poslání.“*[56] Následky na sebe ale nenechaly dlouho čekat a sovětských film začínal silně zaostávat za současnými trendy. Až v padesátých letech se začínají objevovat náznaky uvolnění. Prosazovaly se nové žánry a došlo i ke zmírnění cenzury.

Stejně jako nacisté prosazovali své myšlenky a názory ve filmech zejména v období třicátých a čtyřicátých let, ani komunisté na propagaci těch svých nezapomněli. I komunistickým pohlavárům se podařilo manipulovat s davem, jak je vidět například ve filmu *Král Šumavy*.

Král Šumavy

I ve třetím vybraném filmu představuje šumavská příroda výrazný živel, který se ale najednou v poválečných letech proměňuje v těžko prostupnou hradbu těm, kteří by snad chtěli opustit svou zem. Také ve filmu *Král Šumavy* natočeném v roce 1959 hraje promáčená půda slatí svou roli, stává se překážkou, kterou umí zdolat jen několik vyvolených a dobře znalých zdejší prostředí, jiní v nich nalézají smrt, tak jako Anna s matkou ve *Zlatém městě.* Právě neprostupné močály se stanou odstrašujícím příkladem neblahého prostředí Šumavy, jak ji líčil komunistický režim. Místní obyvatelstvo však ví své. Ano, v pohraničí se sice močály nachází, ale nikoli přímo na hranicích, tam je jen hustý les, který právě poskytuje častý úkryt zkušeným převaděčům a těm, kterým pomáhají opustit vlast. Jedním z mnoha záměrů tohoto

[55] LUKEŠ, Jan. *Diagnózy času: český a slovenský poválečný film (1945-2012)*. V Praze: Slovart, 2013, s.44-45.

[56] KORDA, JAKUB, KŘIPAČ, JAN: *Dějiny světového filmu: kinematografie po 2. světové válce.* Olomouc, Univerzitní nakladatelství. 2006, str. 9.

filmu bylo obyvatele tehdejší ČSR zastrašit, aby se těmto místům raději vyhýbali. Dodnes je *Král Šumavy* často vysílaným filmem a k Šumavě zkrátka patří, i když ji zachycuje v době, na kterou většina z nás nerada vzpomíná.

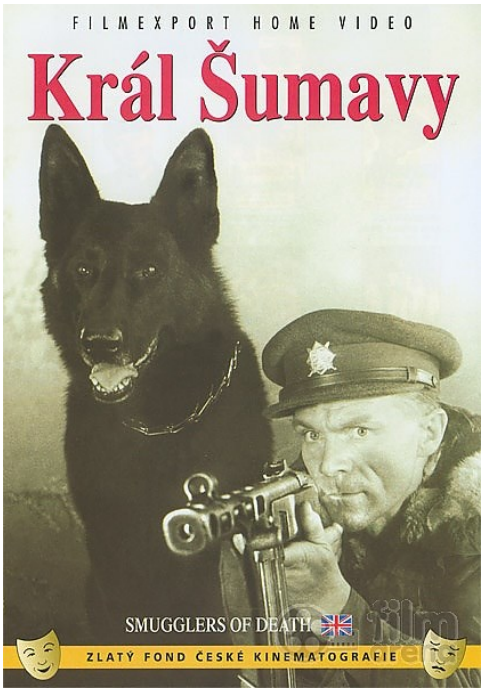

Obrázek 6: snímek z filmu Král Šumavy (velitel Kot se psem Bleskem), snímek z filmu se objevuje i na obálce stejnojmenného románu či DVD[57]

V následujícím roce je vydán stejnojmenný román Rudolfa Kalčíka, který se netají tím, že jde o literární adaptaci filmového scénáře. Ke své filmové předloze se hrdě hlásí a využívá fotografií z filmu, které děj románu vizuálně doprovázejí a posilují tím dojem reality.

Určité odlišnosti bychom však mezi filmem a románem našli. Například v románu vystupují postavy, které ve filmu nenajdeme. I jejich ztvárnění se mírně odlišuje (ve filmu hraje prodavačku Marii Rysovou tmavovláska Jiřina Švorcová, ale v románu je popisována jako světlovláska). Stejně tak výpovědi postav v románu neodpovídají a jsou mírně pozměněné. V románu jsou navíc i některé dějové odbočky, jako například scéna se zlatníkem z Prahy a jeho ženou, kteří jsou předvedeni na stanici pro podezření z pokusu o přechod státní hranice. Jedná se ale spíše o detaily, které nic nemění na celkovém vyznění obou verzí.

[57] *Film arena: Král Šumavy* [online]. 2018 [cit. 2018-05-19]. Dostupné z: https://www.filmarena.cz/dvd-kral-sumavy

Kupodivu se tak setkáváme s výjimečnou situací, kdy je film kvalitně natočený a propracovaný, jeho literární zpracování za ním však lehce pokulhává.

Hned na úvod po představení tvůrčího týmu, režiséra a herců se dozvídáme, jak těžký úkol měli po druhé světové válce naši strážci hranic, nejprve členové pohraničního útvaru SNB a Finanční stráže (pozůstatek ještě z dob habsburské monarchie, kdy finanční stráž vznikla), později členové PS (Pohraniční stráže), která vznikla v roce 1950: „TENTO PŘÍBĚH PROŽILA HRSTKA MUŽŮ – ČLENŮ POHRANIČNÍHO ÚTVARU SNB V ROCE 1948. PO VYČERPÁVAJÍCÍCH BOJÍCH S BANDEROVCI, PO NAMÁHAVÉ A ODPOVĚDNÉ SLUŽBĚ LIDU V ÚNOROVÝCH UDÁLOSTECH, ŠLI BEZ ODDECHU DO DALŠÍHO ZÁPASU. NA ŠUMAVĚ ZAČAL TVRDÝ BOJ O NEPROSTUPNOST NAŠICH HRANIC.“

Představitelem Finanční stráže je ve filmu respicient Josef Beran (představuje ho Jaroslav Marvan). Jak sám ale říká, přichází nová doba *„Tohle už není ta naše stará Šumava. […] Zkrátka je vidět, že my, financové, patříme už do starýho železa.“* Už se nepašovaly cigarety či cukerín, ale agenti. Literární adaptace líčí tuto část šířeji:

– „Tohle už není ta naše stará Šumava,“ povzdechl si respicient.

– „Já vím dobře, proč si skládám tenhle trauermarš, ten bude na odchodnou… třicet let služby, kamaráde, a teď, máucta, páni financové… Je mi čtyřicet osm, za války jsem nekolaboroval, od čtyřicátého pátého sloužím v téhle díře poctivě jako vůl, a teď – půjdeme. Chtějí nás zrušit.

– Kdo?

– No vy. Komunisti. SNB. Že se ptáš!“[58]

Velitelem pohraničního útvaru SNB Hamry je Václav Kot v podání Radovana Lukavského. Působí přísně a chladně, což zřejmě způsobil dlouhodobý pobyt v nelítostném pohraničí a ne příliš úspěšný osobní život, ale ve skutečnosti je spravedlivý a za „své kluky“ se umí postavit. Oni ho pak na oplátku respektují. Kot se však potýkal s nedostatkem mužů, proto jim musel přidávat služby navíc a často byly opravdu dlouhé. Ačkoli chápe, že již delší dobu neviděli strážníci své rodiny, nemůže postrádat jediného muže i přesto, že byl jeden z převaděčů zastřelen.

[58] KALČÍK, Rudolf. *Král Šumavy*. 1. vyd., v Čs. spis. 2. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1983. 221 s. Slunovrat. Velká řada; sv. 76, str. 49 – 50.

– „To je málo. Mám nejtěžší úsek. Nikdo to nemá lehké, právě teď ne, ale já to mám nejtěžší. Potřebuju lidi, soudruhu. Lidi! Víš, co je sedmnáct mužů na tenhle lán světa? Nic! Budu je štvát a honit jako dráb, jen abych tu hranici trošku zakryl. Tak co dáš?

– Nejsou, řekl Burda. A zatím nebudou. Nenechají nás tu vyplivnout duši… ale nějaký čas to potrvá… najít kádry, výcviková střediska… vycvičit…"[59]

Jan Kliment v deníku Pravda v roce 1960 o Kotovi napsal: *„Kot je skutečný hrdina našeho dneška, dělník komunista v uniformě, ochránce hranic, hrdina nehrdinský a o to opravdovější, živější, i když to není vždycky lehké, i když to ani pro něho není jednoduché, dokáže vždycky vidět zájem celku nad zájmy osobními. Je zásluhou filmu, že nám takového hrdinu dokázal postavit před oči."* [60]

Za pověstného Krále Šumavy je označen pašerák Kilian, který byl po válce odsunut a údajně zná cestu přes močál. Ve filmu se jej podaří zabít strážmistru Zemanovi a jeho veliteli Kotovi při obchůzce kolem hamru. Skutečný Kilian Nowotny byl sice pohraničníky zraněn (postřelen), ale podařilo se mu uniknout za hranice a pravděpodobně nikdy dopaden nebyl.

Ačkoli to vypadá, že se situace zklidňuje, zanedlouho dochází k dalšímu střetu s narušiteli, při němž je smrtelně zraněn strážmistr Cigánek zvaný Mařenka. *„To bylo pořád řečí, že Král Šumavy je po smrti. No, nic. My jim to za Mařenku vrátíme."* Byl tedy Kilian (Franz) Nowotny skutečný Král Šumavy? Můžeme ho brát jako starší generaci, kterou nyní vystřídá mladší. Stejně jako Finanční stráž a pohraniční útvary SNB vystřídají členové Pohraniční stráže.

Stěžejní postavou je strážmistr Karel Zeman, který se už v den svého příjezdu zamiluje do prodavačky Marie Rysové a stále častěji ji navštěvuje. Díky ní svou „službu státu" někdy zcela vypouští z hlavy. Ovšem ani jemu není přáno a poté, co se vrací Pavel Rys, manžel Marie Rysové, přichází o své štěstí stejně rychle, jako k němu přišel. Marie je donucena odejít za hranice se svým manželem, který utekl kvůli tomu, že srazil nákladním automobilem dítě. Jejich odchod je ale zmařen členy pohraničního útvaru SNB. Rys je sice zatčen, ale Marii už není pomoci. Snažila se manželovi utéct a utopila se v močálu.

---

[59] KALČÍK, Rudolf. *Král Šumavy*. 1. vyd., v Čs. spis. 2. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1983. 221 s. Slunovrat. Velká řada; sv. 76, str. 60.

[60] KOPAL, Petr. *Film Král Šumavy ve světle (a temnotě) symboliky zla*. In: *Film a dějiny. 2, Adolf Hitler a ti druzí - filmové obrazy zla /* Praha : Ústav pro studium totalitních režimů : Casablanca, 2009, s. 219.

Po smrti Kiliana a zatčení Rysa se podaří strážmistrům nechtěně odhalit dalšího „nepřítele“ státu. Petr Kala zvaný Galapetr prochází kolem strážmistrů, kteří ho lákají, aby si buď s nimi zahrál, nebo aby jim půjčil housle. Galapetr odmítá a začne se o ně přetahovat se strážmistrem Buryškou. Housle upadnou na zem. Galapetr je zvedne a odchází, je ale zastaven strážmistrem Karlem Zemanem. Ten vezme Galapetrovi pouzdro s houslemi a otevírá ho. Nenajde v něm housle, jak si všichni mysleli, ale samopal. A tak se z místního podivína stává spolupracovník Krále, kterého však neznal. Pouze Kilian a Rys věděli, o koho jde. Petr Kala s ním komunikoval skrze mrtvou schránku na hřbitově. Z výslechu vyplyne, že další přechod se uskuteční následující noc. Celý pohraniční útvar SNB je připraven a skutečně se jim podaří Krále Šumavy dopadnout. Není jím nikdo jiný než místní polesný Paleček. Novými Králi Šumavy se nakonec stávají pohraničníci sami. Jeden strážník by to nedokázal, ale společně jsou silný tým, který dosáhne kýženého cíle. A právě spolupráci kolektivu přece podporovala komunistická ideologie.

Vybydlené, zanedbané vesnice a do města daleko. Chladné, mlhavé a deštivé počasí. Nic, co by lákalo k trvalému pobytu nebo alespoň návštěvě. Stejně jako v letech předchozích, tak hlavně v poválečných letech byl život na Šumavě náročný, proč tedy už tak pochmurné prostředí nevylíčit ještě v tmavších barvách, alespoň se mu budou lidé vyhýbat.

A přesně tohle se snažili tvůrci filmu zachytit. V blízkosti vesnic se nachází promáčené slatě, které pečlivě hlídají členové pohraničního útvaru SNB, a jen tak někdo jim za hranice neproklouzne. Okolí se zdá být nebezpečné, často se střílí a v okolí se potulují zvláštní existence. Místní obyvatelé, jakým je například Petr Kala, zvaný Galapetr, a polesný Paleček, jsou zpočátku zobrazeni jako podivíni, kteří se na Šumavě narodili a velmi dobře ji znají. Pohraničníky vůbec nenapadne, že by právě oni mohli „zradit“ svou vlast a podíleli se na nezákonných přechodech hranice. Ponurost se tak tvůrcům povedla zachytit nejen zařazením těchto podivínů a výběrem prostředí, ale také tím, že i přestože už se natáčely barevné filmy, tento zůstal černobílý.

V tehdejší době film své cíle zřejmě splnil, Šumava nepůsobila jako lákavé místo, vždyť i sami pohraničníci odsud chtěli odejít. Nicméně, pokud se na něj diváci dívají dnes, působí na ně zcela opačně. Dnes už každý ví, jak to tenkrát vlastně bylo, a láká ho se podívat tam, kudy vedly kroky pověstného Krále Šumavy.

Obrázek 7: snímek z filmu Král Šumavy (strážmistr Karel Zeman a prodavačka Marie Rysová, v pozadí Petr Kala)

Stručně a výstižně se o tomto filmu vyjádřil Radomír D. Kokeš v knize *Rozbor filmu*: *„Jde o pohlcující příběh neustále zapojující diváka v rovinách překvapení (náhlá úmrtí postav), napětí (jak to dopadne s milostným vztahem postav a zda dopadnou převaděče) a zvědavosti (kdo se ukáže být tajemným převaděčem).“*[61] A možná právě proto se staly tento film i jeho literární zpracování ve své době tak slavnými. Byl oceněn i KSČ za propagandistický obsah, umělecké kvality a pro diváky přitažlivé téma, jak zaznamenává Petr Bednařík: *„V únoru 1959 […] proběhla v Banské Bystrici konference filmových pracovníků a tvůrců, na níž byli filmaři velmi tvrdě kritizováni za to, že jejich práce není dostatečně politicky uvědomělá a názorově neodpovídá politice KSČ. […] V prosinci 1959, deset měsíců po banskobystrické konferenci, šel tedy do kin Kachyňův Král Šumavy, snímek, kterým se tehdy potřeboval prezentovat Československý státní film a obhájit jím v očích stranických ideologů své kvality a ideologickou uvědomělost. Film tedy disponoval vším, co bylo zapotřebí: měl propagandistický obsah, umělecké kvality i divácky atraktivní téma*

[61] KOKEŠ, Radomír D. *Rozbor filmu*. Vydání první. Brno: Filozofická fakulta Masarykovy univerzity, 2015. 264 stran. Opera Universitatis Masarykianae Brunensis. Facultas philosophica = Spisy Masarykovy univerzity v Brně. Filozofická fakulta; číslo 430.

a zpracování. Vedení Čs. státního filmu proto mohlo ÚV KSČ směle prezentovat, jak a nakolik se z kritiky konstruktivně poučilo.“[62]

V roce 1960 získal film Cenu československé filmové kritiky za nejlepší film roku 1959.[63] I dnes, jako film pro pamětníky, patří k oblíbeným snímkům. Pokud se s někým bavíte o filmech, které byly natočené na Šumavě, vybaví si kromě seriálu Policie Modrava právě film *Král Šumavy*, ve kterém si zahráli významní herci známí i dnešním divákům, například Radovan Lukavský, Jiřina Švorcová, Jaroslav Marvan či Vladimír Menšík.

Kokeš také píše o principu vyprávění, které tvoří: *„...žánrové vyjednávání mezi thrillerem, detektivkou a milostným příběhem… Právě milostné drama efektivně odvádí pozornost od schémat detektivního pátrání, kdy vyprávění sice dodržuje všechny konvence účelového matení diváka, ale nesděluje mu, že by měl detektivní model vývoje vyhledávat.“* A tak na jméno krále Šumavy nemohou stále pohraničníci přijít a i divákova pozornost je stále přenášena k jiné postavě, k Rysovi či Galapetrovi. Všeobecně je film reflektován jako thriller, při hlubší analýze ale zjistíme, že má spíš blíže k detektivce, ale i k milostnému dramatu.[64]

Jednotlivé postavy jsou rozděleny na záporné (na kopečkáře, převaděče, pašeráky atd.) a kladné, které zastupují především zákon (jednotliví strážmistři SNB a z počátku také polesný Paleček či podivín Petr Kala, zvaný Galapetr). Samotná postava Krále Šumavy je zachycena odlišně v propagandistickém filmu a jeho románové předloze, a jinak ji pak představuje například kniha Davida Jana Žáka *Návrat Krále Šumavy*[65] (2012) či kniha *Smrt Krále Šumavy*[66] (2011) od Martina Sichingera.

---

[62] BEDNAŘÍK, Petr. *Strážci hranice ve filmu*. Literární noviny 2013, č. 22. Dostupné online: http://www.literarky.cz/kultura/film/14908-straci-hranic-vefilmu [cit. 2018-03-14].

[63] BEDNAŘÍK, Petr. *Strážci hranice ve filmu*. Literární noviny 2013, č. 22. Dostupné online: http://www.literarky.cz/kultura/film/14908-straci-hranic-vefilmu [cit. 2018-03-14].

[64] KOKEŠ, Radomír D. *Rozbor filmu*. Vydání první. Brno: Filozofická fakulta Masarykovy univerzity, 2015. 264 stran. Opera Universitatis Masarykianae Brunensis. Facultas philosophica = Spisy Masarykovy univerzity v Brně. Filozofická fakulta; číslo 430.

[65] ŽÁK, David Jan. *Návrat Krále Šumavy: román o Josefu Hasilovi*. 1. vyd. V Praze: Labyrint, 2012. 396 s.

[66] SICHINGER, Martin. *Smrt Krále Šumavy: do nitra hor po dávných stezkách ke starým příběhům*. 1. vyd. V Praze: 65. pole, 2011. 239 s. Tah; sv. 1.

Obrázek 8: snímek z filmu *Král Šumavy* (Kilian Nowotny)

Kachyňův film, který uzavírá jeho rané období režiséra hraných filmů,[67] a Kalčíkův román označili za Krále Šumavy nejdříve Kiliana Nowotného. Sudetoněmeckého pašeráka, který byl odsunut a v jehož rodině se pašerácké řemeslo dědilo z generace na generaci. Následně byl jako skutečný Král Šumavy označen polesný Paleček. V samotném závěru pak celé mužstvo pohraničního útvaru SNB Hamry za dopadení obou výše jmenovaných. Zcela opačně je na Kiliana nahlíženo v knize Martina Sichingera, kde dvanáctiletý Tomáš pátrá po pravdě o Kilianově životě a době. Žákovým Králem Šumavy je Josef Hasil, narozený do chudé rodiny v Zábrdí u Prachatic, vyučený bednářem, od roku 1948 strážmistr pohraničního útvaru ve Zvonkové a následně po útěku z vězení, kam byl odsouzen za převádění lidí přes hranice, začal spolupracovat s americkou CIC.[68] Ten přece nemohl být reprezentován jako záporný živel v Kachyňově filmu či Kalčíkově románu. Kolega ze zchudlé rodiny nebyl ten pravý ideologický nepřítel. Podle slov Davida Jana Žáka, ale i Kalčík původně zamýšlel, že hlavním hrdinou jeho románu bude Josef Hasil, nicméně ÚV KSČ mu tuto variantu

[67] KOKEŠ, Radomír D. *Rozbor filmu*. Vydání první. Brno: Filozofická fakulta Masarykovy univerzity, 2015. 264 stran. Opera Universitatis Masarykianae Brunensis. Facultas philosophica = Spisy Masarykovy univerzity v Brně. Filozofická fakulta; číslo 430.

[68] ŽÁK, David Jan. *Návrat Krále Šumavy: román o Josefu Hasilovi*. 1. vyd. V Praze: Labyrint, 2012. 396 s.

nepovolilo. Byla to jen postava, které se podařilo i přes veškerou snahu úřadů navždy uniknout.[69]

V časopise Týden byl otištěn rozhovor s Josefem Hasilem. Redaktorka se ptala: *„Viděl jste film* Král Šumavy?" Hasil: *„Jo, to jsem viděl."* Redaktorka: *„Hodně scén z filmu se odehrává v bažinách, dokonce se v nich utopí ti, co se pokoušejí překročit hranice."* Hasil (smích): *„To není skutečné. Takové věci se neděly."* Redaktorka: *„Takže vy jste přes bažiny nepřeváděl?"* Hasil: *„Ne, já přes bažiny nikdy nešel a ani nikdo jiný. Ten film je celý vymyšlený a ani jsem se tam v ničem nepoznal."*[70]

Tři různé pohledy na podobnou problematiku jsou všechny svým způsobem zajímavé a je na každém čtenáři, jaké stanovisko k nim zaujme. Ovšem je potřeba mít na paměti určitý odstup a dobu, ve které vznikaly.

Příběh o králi Šumavy umístil režisér Karel Kachyňa do šumavského pohraničí, kde v roce 1948 vedle několika původních obyvatel žili také členové pohraničního útvaru SNB. Aby bylo místo natáčení filmu konkrétnější, je potřeba zmínit, že většina scén se točila v obci, jíž Kalčík nazývá Hamry. Pozornému divákovi neunikne, že se příběh odehrává v šumavské obci Kvilda. Ve filmu je zachycen kvildský kostel zasvěcený svatému Štěpánovi a hřbitov, který byl v roce 1976 zrušen a v roce 1978 zlikvidován. Kovové kříže putovaly do sběrných surovin a kamenné náhrobky do oblasti hraničního pásma u Hraběcích Hutí. Až v roce 2004 byly některé náhrobky na kvildský hřbitov vráceny.[71] Pamětníci jistě pamatují hostinec, který dlouhá léta chátral. Nyní je opravený a přestavený na hotel Šumava Inn. K hotelu je připojen místní sál, ve kterém se natáčel nejeden film (*Král Šumavy* či *Černý vlk*) a byl také před několika lety nově zrekonstruovaný. V pozměněné podobě najdeme i konzum, kde prodávala Marie Rysová. Nachází se naproti poště a prodávají se v něm sportovní potřeby, v druhé části budovy je však konzum zachován. Močály těsně u hranic nenajdeme, ale je možné popojet o kus dál, kde se nachází několik slatí. Filmové záběry se natáčely nedaleko Prášil (Vysoké Lávky). Hamr bychom v době natáčení už nenašli. Byl jen perfektní rekvizitou namalovanou na plátně přivezeném z filmových ateliérů na Barrandově a postavený na rozpadajících se

[69] *Českobudějovický deník: Rudolf Kalčík miloval Šumavu. Zemřel před 35 lety* [online]. 2005-2018 [cit. 2018-06-23]. Dostupné z: https://ceskobudejovicky.denik.cz/z-regionu/rudolf-kalcik-miloval-sumavu-20150215.html

[70] WANATOWICZOVÁ, Krystyna: *Stáli při mně všichni svatí*, Týden 2001, č. 50, s. 44 – 46.

[71] VÁVROVÁ, Jaroslava. *Kapitoly z minulosti Kvildy*. 1. vyd. Kvilda: J. Vávrová, 1999. 63 s.

základech.[72] O hudební doprovod se postaral Filmový symfonický orchestr pod vedením Štěpána Koníčka.

Poslední knižní vydání *Krále Šumavy* vyšlo v roce 2013. Toto vydání je specifické tím, že před samotným příběhem o Králi Šumavy si můžeme přečíst literární reportáž od Davida Jana Žáka *Po stopách Krále Šumavy*. David Jan Žák se v ní vrací ke svým šumavským kořenům a tomu, jak doba normalizace ublížila jeho rodině, jak se stala jednou z mnoha obětí komunistického režimu. Jméno Kiliana Nowotného autor zmiňuje pouze v úvodu, kde mimo jiné zazní i jméno Rudolfa Kalčíka, jeho pohled na postavu Krále Šumavy a práce pohraničníků. Více se ale věnuje postavě Josefa Hasila, který se narodil nedaleko Žákových rodných Prachatic a o kterém slýchal Žák už od dětství jako o Králi Šumavy.

S příběhem o Kilianovi Nowotném se blíže seznámíme v románu Martina Sichingera *Smrt Krále Šumavy*. Dvanáctiletý Tomáš Jungwirth, který se narodil a od dětství žil v Praze, se vydává s rodiči na konci léta 2010 na Šumavu (okolí Kvildy a Borových Lad), kde má kořeny jeho otec. Rodina půjčila svůj byt filmařům. Původně má rodina zůstat na Šumavě jen několik dní, filmařům se ale byt zalíbí a nakonec se s Jungwirthovými domluví a byt zůstane půjčený až do Vánoc. Zpočátku se Tomášovi na Šumavě nelíbí, brzy si však najde kamarádku Terezu a začíná se mu na Šumavě líbit. Společně se začnou zajímat o postavu Kiliana Nowotného. Tím se zabýval už Tomášův otec, který o něm napsal článek a chtěl by napsat i knihu. Tomáše příběh převaděče zaujme natolik, že začne pátrat po tom, kdo skutečně byl, jaký byl jeho životní příběh a kde je místo jeho posledního odpočinku. Tereza, která žije nedaleko Borových Lad jen s matkou a dědečkem, se k Tomášovu pátrání ráda přidává. Tomáš netuší, že je to jen kvůli tomu, aby mohla naplánovat svůj útěk do Německa za svým otcem. Společně vymyslí plán v podobě brigády v Českých Žlebech. Místo na brigádu ale jedou do Röhrnbachu v Německu, kde je hrob Kiliána Nowotného a kde dosud bydlí jeho dcera. Tomáš hledal hrob ještě z jednoho důvodu. Chtěl pohřbít černou kočku, jejíž mrtvé tělo se neustále objevovalo u jejich domu i přesto, že jej Tomáš pokaždé pohřbil. Tereza mu namluvila, že je to duše zemřelého, která nenašla klid a musí se pohřbít tam, kde je pohřbené tělo tohoto člověka. Výlet do Röhrnbachu je nakonec pro Tomáše velkým zklamáním. Najdou sice hrob Nowotného, pohřbí tělo mrtvé černé kočky, ale Nowotného dceru doma nezastihnou, navíc se Tereza se schází se svým otcem. Zpět do Čech už musí pokračovat Tomáš sám. Tereza se rozhodne zůstat s otcem. Tomáše tak jen využila k tomu, aby se mohla

[72] *Národní park Šumava: Kde se točil Král Šumavy?* [online]. [cit. 2018-06-22]. Dostupné z: http://www.npsumava.cz/cz/5815/9722/clanek/kde-se-tocil-kral-sumavy/

dostat nepozorovaně přes hranice za otcem, proto vymýšlela všechny možné důvody, aby Tomáše k návštěvě Röhrnbachu nalákala. Po velkém zklamání se Tomáš těší opět na návrat do Prahy. Příběh o Kiliánovi Nowotném v něm a jeho otci však zůstane navždy.

S černou kočkou se setkáváme i ve filmu *Král Šumavy*. Přivítá Karla Zemana při jeho příjezdu, ale i v bytě Marie Rysové v ten večer, kdy si pro ni přijde manžel. Proti věrnému psu Bleskovi tak představuje záporný živel, symbol zla, který na pohraničníka číhá už od samého počátku služby.

Rudolf Kalčík se narodil na Podkarpatské Rusi v roce 1923. Jeho matka ale pocházela z Kralup nad Vltavou a otec z jižních Čech, na Podkarpatské Rusi sloužil jako strážník. Když jeho matka zemřela, byl Kalčík vychováván svými příbuznými v jižních Čechách, kde také začal chodit do školy. V roce 1945 odchází do Prahy studovat Filozofickou fakultu Univerzity Karlovy. Hned po válce se stal členem KSČ a v duchu její ideologie také psal své romány a povídky. V roce 1950 vysokou školu úspěšně dokončil a odešel vykonávat vojenskou službu u Pohraniční stráže na Šumavě, v letech 1950 – 1952. Právě tato služba ho velmi ovlivnila v následujících letech. Život a práce pohraničníků mu byla velkou inspirací v jeho románech a povídkách. Pracoval také jako redaktor časopisu Pohraniční stráž a Československý voják. V sedmdesátých letech se stal tajemníkem Svazu českých spisovatelů a podílel se na vytvoření Literárního měsíčníku. Pro tuto práci je tato postava stěžejní proto, že je autorem scénáře nejen k filmu *Král Šumavy*, ale i k souboru povídek *Vstup zakázán* a autorem předlohy k *Botám plným vody*.

Vstup zakázán

I následující snímek *Vstup zakázán* nás seznamuje s podobnou tematikou jako *Král* Šumavy, s příběhy strážmistrů pohraničního útvaru SNB, později Pohraniční stráže. Tvoří jej dvě povídky *Pronásledování* (1958, natočena podle předlohy ze sbírky Rudolfa Kalčíka *Oheň v srdci*[73]) a *Bloudění* (1959). Režisérem první z nich je František Vláčil, druhou natočil Milan Vošmik. [74] Obě jsou sice umístěny do prostředí pohraničního pásma na Šumavě, ale každý

[73] BEDNAŘÍK, Petr. *Strážci hranice ve filmu.* Literární noviny 2013, č. 22. Dostupné online: http://www.literarky.cz/kultura/film/14908-straci-hranic-vefilmu [cit. 2018-03-14].

[74] BROŽOVÁ, Věra. *Slovník české literatury po roce 1945: Rudolf Kalčík* [online]. 8. 9. 2006 [cit. 2018-05-19]. Dostupné z: http://www.slovnikceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=713

režisér pojal toto téma trochu jinak. V Československu proběhla premiéra těchto povídek 20. května 1960, následně byly promítány i v zahraničí.[75]

Obrázek 9: plakát k filmu Vstup zakázán[76]

PRONÁSLEDOVÁNÍ

V povídce *Pronásledování* zhlédneme příběh hlídky, kterou tvoří starší a zkušený příslušník Pohraniční stráže (představuje ho Zdeněk Kutil) společně s mladším (herec a režisér Jan Němec, hlas pohraničníka však patřil Ivanu Mistríkovi[77]). Vydávají se po stopách předchozí hlídky, protože se nevrátila z terénu, zřejmě zabloudila. V zápalu hledání si nevšimnou světlice, která je měla upozornit, že se hlídka již vrátila. Poté, co narazili na opuštěný dům, pokračují v hledání už za mnohem horšího počasí. Zastihne je sněhová bouře, ve které mladší příslušník umrzne. Starší ho odnese do nejbližšího domu, kde se dozvídá od jeho obyvatelky (Valentina Thielová), že tudy šel muž, který hledal cestu na vlak. Po jeho stopě už se vydává starší pohraničník sám. Záhy se mu podaří dostihnout vlak a v něm

[75] *Český hraný film III*, 1945-1960, s. 355-356. *Filmový přehled*, 1960, č. 15, s. 9-10.

[76] *Kinobox.cz: Vstup zakázán* [online]. 2009-2016 [cit. 2018-05-19]. Dostupné z: https://www.kinobox.cz/film/24722-vstup-zakazan/fotogalerie/wallpapers/foto_163398

[77] *Filmový přehled: Pronásledování* [online]. [cit. 2018-06-22]. Dostupné z: http://www.filmovyprehled.cz/cs/film/396311/pronasledovani

narušitele (Václav Irmanov, postavě ale propůjčil svůj hlas Miloš Kopecký[78]). Příběh končí opět ve prospěch příslušníků Pohraniční stráže. Narušitel je dopaden a zneškodněn.

Obrázek 10: snímek z povídky *Pronásledování* ze souboru povídek *Vstup zakázán*

V celém příběhu se setkáme jen s několika málo postavami. Kromě dvou civilistů, záškodníka a mladé ženy, především se zkušeným a statečným pohraničníkem, který nasazuje vlastní život a brání vlast. Zcela záměrně dosadil Vláčil do příběhu i postavu mladšího pohraničníka. Ten působí poměrně naivně až sentimentálně v kontrastu s ostříleným a odvážným starším kolegou: *„Úmyslně jsem vyhranil charaktery svých postav. Mladý hoch je nadmíru naivní a sentimentální snílek. Nechává se unést závratnou jízdou na koni v bílé pustině a stejně je okouzlen zlatou koulí u opuštěného statku. Starší je zas tvrdý až hrubý. Ale právě ve spojení těchto dvou, ve vzájemném prolínání jejich povah, leží těžiště profilu dnešního pohraničníka.“*[79] Zasněnou atmosféru a sentimentální smýšlení mladšího pohraničníka dokresluje i hudba, která zazní ve zmíněné scéně se zlatou koulí. Podobný příběh o pronásledování neznámého narušitele zachycuje i soubor povídek *Boty plné vody*, konkrétně povídka *Zimní vítr.*

[78] BEDNAŘÍK, Petr. *Strážci hranice ve filmu*. Literární noviny 2013, č. 22. Dostupné online: http://www.literarky.cz/kultura/film/14908-straci-hranic-vefilmu [cit. 2018-03-14].

[79] HRBAS, Jiří. *Cesta za novým filmovým výrazem?,* Kino, 20, č. 13, 1958, s. 311.

Povídka *Pronásledování* je složena z poměrně dlouhých záběrů, kde postavy příliš nemluví. Může se zdát, že povídka nemá spád a příběh se vleče. O dramatické a akční chvíle, které probíhají na pozadí poetických obrazů, však není nouze. K významu poetické stránky filmu se vyjádřil František Vláčil v rozhovoru s Oldřichem Adamcem: *„Nemohl bych okamžitě definovat, co ve filmu znamená ´poetický´. Jsou tu místa, která jsou vyprávěna čistě a plynule, je tu řada míst, která ´koktají' vlivem nedostatečné znalosti filmové řeči. V každém případě se však domnívám, že by slovo poetický nemělo mít význam nudný.“*[80]

Specifický Vláčilův styl hodnotí i Jiří Hrbas. *„František Vláčil je i ve filmu více výtvarníkem než režisérem, který dovede bezpečně pracovat s hercem. Lepší je obraz, slabší hra.“*[81] Svatoslav Svoboda se obává, aby přemíra Vláčilova uměleckého pojetí a výraz nepřekryly dramatičnost příběhu.[82]

Při určitém nadhledu může povídka připomínat western, v němž šerifové nahání zločince na koni. Atmosféru westernu dokresluje i hudba, jejímž autorem je Miloš Vacík.[83] Western jako žánr americké dobrodružné literatury a filmu byl ale tehdejším režimem zakazován a vnímán jako něco špatného. Nicméně i přesto, že režim tento žánr zavrhoval, využívaly se jeho motivy. Mezi hlavní hrdiny patřili kovbojové na koních, kteří jsou představiteli zákona, na straně druhé jsou banditi nebo indiáni stojící mimo zákon. Počátkem šedesátých let se zájem o western zvyšuje a uvolnění celkové politické i kulturní atmosféry ve státě jeho rozkvětu tolik nebrání jako dříve. Tentokrát ale na straně těch dobrých nebyli bílí kovbojové, jako tomu bylo v tradičních amerických westernech, ale domorodí indiáni a naopak běloši byli ti zlí, kteří indiánům škodí. Takové příběhy najdeme mnohem později u románů Karla Maye.

Ačkoli se jedná o barevnou povídku, působí oproti druhé povídce spíše černobíle. Celý příběh se odehrává v zimě a u většiny obrazů se převážně setkáme s bílou, šedivou či černou barvou, například když pohraničníci oblečení v bílých oblecích ujíždí zasněženými pláněmi na černých koních.

[80] ADAMEC, Oldřich. *František Vláčil vypráví o své práci*. Film a doba, 6., č. 6, 1960, s. 385.

[81] HRBAS, Jiří. Vstup zakázán. *Dvě filmové povídky z pohraničního pásma*. Kino, 15, č. 11, 1960, s. 176.

[82] SVOBODA, Svatoslav. *Nový český snímek: „Vstup zakázán“. Výrazný talent a jeho úskalí*. Mladá fronta, 16, č. 122, 1960, s. 5.

[83] HRBAS, Jiří. Vstup zakázán. *Dvě filmové povídky z pohraničního pásma*. Kino, 15, č. 11, 1960, s. 176.

BLOUDĚNÍ

Málokterý divák v povídce *Bloudění* přehlédne jistou dávku moralizování a snahu působit na dámské protějšky pánů pohraničníků. Děj nás totiž zavede nikoli na rotu Pohraniční stráže, ale do rodiny nadporučíka Štěpánka (Vladimír Hrubý). Manželka (Jiřina Švorcová) mu vyčítá, že je neustále ve službě a nemá na rodinu čas ani v neděli. Když dostane nadporučík službu i třetí neděli v kuse, rozhodne se jeho manželka odjet i s malým synem Petrem (Michal Staninec) k její mamince. Malému Petrovi se ale nelíbí, že by měl odjet a vydá se za svým otcem do hraničního pásma, kam je vstup zakázán. Zoufalá matka přiběhne do místního sálu, v němž právě probíhá taneční zábava a žádá o pomoc. Po chlapci je vyhlášeno pátrání, do kterého se zapojí Pohraniční stráž i lidé z obce. Spícího chlapce nakonec najde velitel Zdeněk Kovář v podání Oty Sklenčky. Autorem hudby v povídce je Svatopluk Havelka.[84]

Obrázek 11: snímek z povídky *Bloudění* ze souboru povídek *Vstup zakázán*

Může se zdát, že povídka *Bloudění* má o trochu rychlejší spád a dynamičtější střih. V první povídce se oproti druhé příliš nemluví a dlouhé záběry celý děj zpomalují. Možná je to vlivem hlavní zápletky. V *Pronásledování* se opět setkáme s konfliktem pohraničníků a těch, kteří nezákonně přechází hranice, v *Bloudění* s příběhem ztraceného dítěte, jehož otec je sice také pohraničník, ale v tomto případě je to spíše příběh rodiny zasazený do prostředí

[84] HRBAS, Jiří. Vstup zakázán. *Dvě filmové povídky z pohraničního pásma*. Kino, 15, č. 11, 1960, s. 176.

hraničního pásma na Šumavě. Hlavní postavou je tentokrát dítě, ne sami pohraničníci. Nicméně obě povídky se snažili určitým způsobem ovlivňovat diváka. Ať už tak, že naše hranice jsou dobře chráněny statečnými pohraničníky a převaděči a agenti nemají šanci, nebo tak, že služba pohraničníka není jednoduchá a rodina se jí často musí podřídit.

Stejně jako *Král Šumavy* se i povídka *Bloudění* natáčela v šumavské obci Kvilda. Tentokrát nám již barevné záběry prozradí, jak vypadal konzum, nebo budova, kde se dnes nachází penzion Pohoda, kostel svatého Štěpána, fara či budova současného obecního úřadu a muzea (dříve zde sídlila mateřská škola). Tato povídka tak nabývá i dokumentární hodnoty. Natáčení povídek také probíhalo v okolí Horní Plané.

Stěžejním znakem obou povídek je kontrast. Jedna ke druhé působí kontrastně ve snaze poukázat na rozdíl mezi životem členů Pohraniční stráže na konci padesátých let a následně přibližně o deset let později, tedy v době jejich natáčení.[85] Dalším kontrastem jsou barvy, počet postav či hlavní zápletka. Františku Vláčilovi byla vytýkána přílišná umělecká invence, kdežto v případě Milana Vošmika tomu bylo naopak, alespoň tak hodnotí povídku *Bloudění* filmový kritik Gustav Francl: *„[…] pouze odvedená práce na dané téma. Filmový článeček s prospěšným naučením, který je tak na úrovni kalendářové povídky.“*[86]

Společným znakem je místo natáčení, obě se odehrávají na Šumavě a pro postavy je právě Šumava místem plným nebezpečí. Je to místo nebezpečné pro dospělé i děti. S naprosto opačným vyzněním se setkáváme v trilogii z přelomu sedmdesátých a osmdesátých let *Pod jezevčí skálou, Na pytlácké stezce* a *Za trnkovým keřem.*

3.4 Období tzv. normalizace

Období tzv. normalizace můžeme vymezit koncem šedesátých či počátkem sedmdesátých let až po sametovou revoluci roku 1989. Sovětský svaz už se dále nemohl dívat na uvolnění poměrů, kulturní i politické atmosféry, tedy tzv. socialismus s lidskou tváří, který prosazoval především Alexandr Dubček, v té době první tajemník ÚV KSČ. Proto využil SSSR naplánovaného cvičení vojsk Varšavské smlouvy v Československu pod názvem „Šumava“, které mělo probíhat v letních měsících roku 1968, čímž chtěli zmást okolí.

[85] *Český hraný film III*, 1945-1960, s. 355-356. *Filmový přehled*, 1960, č. 15, s. 9-10.

[86] FRANCL, Gustav. *Bez dobrých základů to nejde.* Film a doba, 6, č. 8 – 9, 1960, s. 630.

Následně byli českoslovenští politici nuceni podepsat „smlouvu o dočasném pobytu sovětských vojsk“ a místo Alexandra Dubčeka v pozici prvního tajemníka ÚV KSČ zaujal v roce 1969 Gustáv Husák. Byly zrušeny některé organizace. Kulturní i politický život byl opět značně omezován a regulován KSČ, došlo k mnoha čistkám například v odborových organizacích, armádě či Bezpečnosti a byla zavedena přísná cenzura. Nové vedení strany následně v sedmdesátých letech přijalo „Poučení z krizového vývoje“, které se negativně vyjádřilo k Pražskému jaru. I přesto se v Československu natáčelo, ale především takové filmy, které šly ruku v ruce s panujícím režimem a vyjadřovaly se v jeho prospěch.

Černý vlk

Na samém začátku sedmdesátých let, v roce 1971, byl Stanislavem Černým natočený film se špionážními prvky[87] *Černý vlk* podle stejnojmenné literární předlohy od Karla Fabiána. Ten v úvodu svého románu děkuje pohraničníkům z jižních Čech i znalcům a milovníkům psů, se kterými spolupracoval při jeho psaní. Román původně napsaný v roce 1942, byl v šedesátých letech zásadně přepracován v duchu panujícího režimu.[88]

Obrázek 12: snímek z filmu *Černý vlk* (Líza a její nápadník Černý Vlk)

[87] MAŠÍNOVÁ, Jelena. *Zvíře jako hrdina filmu a literatury*. Praha, 1971. Diplomová práce. FAMU Praha.

[88] *Wikipedie: Černý vlk* [online]. [cit. 2018-06-25]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/%C4%8Cern%C3%BD_vlk

Černobílý film byl natočený k dvacátému výročí vzniku Pohraniční stráže. I tentokrát se setkáváme s pohraničníky, kteří střeží hraniční pásmo. Nyní se však autoři zaměřují na vztah pohraničníků a jejich psích pomocníků.

Hlavní záměr filmu sděluje ústřední dramaturg FSB Ludvík Toman v dopise z 26. února 1971, který posílá pplk. Duchkovi: *„Ujišťuji Vás, že hlavním úkolem tohoto filmu je vyzdvihnout obtížnou a zodpovědnou práci našich pohraničníků a tím podpořit zájem naší veřejnosti o obranu naší vlasti.“*[89]

Příběh začíná pochůzkou v terénu kolem hraničního pásma, kdy se setkávají dva pohraničníci (Štencl zvaný Bambula, kterého hraje Josef Hajdučík, a druhý Josef Kučera, kterého hraje Rudolf Jelínek) s dělníky v lese. Štencl má slíbeného zajíce na černo od dřevorubce Fraňka (František Peterka). Ten odpoví, že má dnes už jinou práci. Později se schází s agentkou Inge (v hotelu na Kašperských Horách, hraje ji Drahoslava Landsmanová), která se pokusí následně přejít hranice. Mezi tím uteče pohraničníkovi Štenclovi jeho fena Líza. To už je hlášeno narušení pohraničního pásma jednou osobou, která postřelí pohraničníka Kučeru. Štenclovi se podaří narušitelku Inge Čermákovou zneškodnit. Líza se nakonec vrací se svým nápadníkem Černým Vlkem zpět k útvaru, jehož velitelem je stejně jako v *Králi Šumavy* Radovan Lukavský (představuje kapitána Hájka).

Černého Vlka chtějí pohraničníci zastřelit, ujme se ho však dřevorubec Franěk. Nicméně nechová se k němu jako milující pán. V jeho domě ho navštíví svobodník Štencl, a když se Franěk dozví, že on zastřelil Inge, kterou Franěk miloval, chtěl by se mu nejraději pomstít. Za Fraňkem chodí dokonce i velitel Hájek, který se s ním baví o Inge a zřejmě mu zpočátku důvěřuje. Franěk pak o samotě vzpomíná, jak Inge krotila tygry a on musel zasáhnout, aby ji neroztrhali. Ze smutku se opije se a je agresivní. Líze se zatím narodilo šest štěňat a jejich otec Černý Vlk uteče Fraňkovi a běží se na ně podívat. Nadporučík Tomíček (Petr Haničinec) pustí štěňata i Lízu za vlkem a psí rodinka si užívá společné chvíle. Franěk si počíhá na svobodníka Kučeru a postřelí ho. Podezření padne na někoho místního, který musel znát služby pohraničníků. Při obchůzce narazí Štencl s Lízou, jejím štěnětem a dalším pohraničníkem opět na Černého Vlka, ale také na nastražená železa, která štěně zabijí. Černý

[89] Barrandov Studio a.s., archiv, sbírka: Scénáře a produkční dokumenty, Film: Černý vlk, Korespondence (kor. o zajištění podpory a spolupráce vojsk Pohraniční stráže při natáčení filmu Černý vlk), Dopis Ludvíka Tomana pplk.. Duchkovi ze dne 26.2.1971. (viz příloha č. 3) in VYSTRČILOVÁ, Zuzana. *Muži na čáře Pohraniční stráž v českém hraném filmu období normalizace*. Brno, 2017. Bakalářská práce. Masarykova univerzita v Brně. Dostupné online: https://is.muni.cz/th/y8tkp/Muzi_na_care_dcawzbvn.pdf

Vlk však dobře ví, kdo je nastražil, napadne Fraňka a donutí ho běžet až na rotu pohraničníků. Hájkovi brzy dojde, že za zranění Kučery i nastražená železa může zřejmě Franěk a zatlačí na něj. Zbraň je nalezena v dutině stromu, Franěk se přiznává.

Obrázek 13: snímek z filmu *Černý vlk* (Franěk a Černý Vlk)

Na Fraňkovo brutální chování reaguje velitel kapitán Hájek zajímavými slovy: *„Lepší umřít, než navždy ztratit svobodu.“* Tato věta mě velmi překvapila. Připomíná mi riziko, které mnozí podstoupili, aby se dostali z tehdejší Československé republiky. Nicméně ve filmu je pronese pohraničník, v jehož hlase sice zaznívá soucit, ovšem soucit se zvířetem, nikoli s člověkem.

Mezi hlavní postavy bychom mohli zařadit hned několik z nich. V zápletce jako takové je důležitou postavou Franěk, kapitán Hájek a také Inge, i když vystupuje jen na začátku v asi deseti obrazech. Vedle lidí se v tomto filmu setkáme také se zvířaty, konkrétně se psy. Můžeme dokonce říci, že zvířecí protagonisté i jejich svět je v tomto filmu mnohem propracovanější než některé postavy herců.

Právě pes, zejména německý ovčák, patří stejně neodmyslitelně k pohraničníkům jako třeba jejich zbraň. Mezi hlavní psí protagonisty patřila Líza, Černý Vlk a jejich štěňata. Mezi lidmi a zvířaty může vzniknout hned několik možností vztahů. Mohou si být vzájemnými přáteli, nepřáteli, ale i pomocníky. V případě filmu *Černý vlk* jsou to nejvíce pomocníci.

Najdeme mezi nimi také přátelství (mezi Lízou a Štenclem) i nepřátelství (zejména v případě Fraňka a Černého Vlka, později Lízy).[90] Ovšem pozornému divákovi neunikne, že přátelství se psem navazují ve filmu jen pohraničníci, nikoli místní obyvatelé. Protože místní jsou přece ti podivíni, od kterých nevíme, co čekat. Jsou na straně zákona (dobra) nebo ne (zla)? Přátelství vznikne nakonec i mezi dominantním Černým Vlkem, kterého můžeme vnímat jako určitý symbol svobody, a praporčíkem Stogončíkem, který se ho v závěru ujme. Pohraničníci se svými psi ale strávili jen pár let. Po ukončení jejich služby přešel pes k jinému. Další film, jehož hlavním tématem je vztah pohraničníka a jeho psa, je film *Ztracená stopa*.[91]

Za podivína, jako byl dřevorubec Franěk, jsem už výše označila i Petra Kalu z filmu *Král Šumavy*. V první chvíli není jisté, na čí straně vlastně jsou. V obou filmech jim velitel i pohraničníci věří, považují je za neškodné, ale dobře znalé místního prostředí. Záhy se však ukáže, že to byli právě oni, kteří využili důvěry ve svůj prospěch.

I ve filmu *Černý vlk* se sekáváme s kvildským sálem, kde se opět koná taneční zábava, jíž se zúčastňují i místní pohraničníci. Jiné záběry nás zavedou do okolí dnes zaniklých Knížecích Plání, údolí Zlatého potoka, k řece Vydře nebo do města Sušice. Hudbu složil Miloš Vacek. Nahrál ji Filmový symfonický orchestr pod vedením Františka Belfína a Starošumavská dechová muzika Karla Polaty.

Stanislav Černý narozený 24. prosince 1923 je scénárista, pomocný režisér a režisér.[92] K filmu se dostal zcela náhodou, jak zmiňuje v rozhovoru s Alexandrou Prosincovou: „Černý vlk *bude mou první samostatnou režií, i když ve filmu pracuji už řadu let. Jako asistent režie a pomocný režisér jsem spolupracoval celkem na dvaadvaceti celovečerních filmech, kromě povídek, kterých bylo také kolem třiceti. K filmu jsem se dostal víceméně náhodou. Původním povoláním jsem technik, silnoproudař. Ve válce jsem byl členem ´El Carovy skupiny´. Potom jsem měl pracovat na obchodním zastupitelství v zahraničí. V životopise jsem se zmínil o činnosti v ilegální skupině Svazu komunistické mládeže, někdo si to přečetl a dostal jsem*

[90] MAŠÍNOVÁ, Jelena. *Zvíře jako hrdina filmu a literatury*. Praha, 1971. Diplomová práce. FAMU Praha.

[91] VYSTRČILOVÁ, Zuzana. *Muži na čáře Pohraniční stráž v českém hraném filmu období normalizace.* Brno, 2017. Bakalářská práce. Masarykova univerzita v Brně. Dostupné online: https://is.muni.cz/th/y8tkp/Muzi_na_care_dcawzbvn.pdf

[92] *Filmový přehled: Stanislav Černý* [online]. [cit. 2018-06-22]. Dostupné z: http://www.filmovyprehled.cz/cs/person/53947/stanislav-cerny

pozvání od Československého filmu ke spolupráci. Bylo to v roce 1950. Josef Mach natáčel tenkrát snímek Akce B o boji proti banderovcům a já jsem mu dělal asistenta.“[93]

Ve stejném rozhovoru také vysvětluje, proč si vybral zrovna povídku Karla Fabiána k filmovému zpracování: *„Podkladem filmu* Černý vlk *je jedna z povídek Karla Fabiána. Na scénáři jsme pracovali tři roky. Ten námět mne zaujal jednak proto, že mám rád akční filmy, ale zejména proto, že mohu alespoň z části vzdát hold službě pohraničníků, která je nesmírně obtížná a záslužná a přesto bývá civilisty často nedoceněna. Vztahy mezi lidmi v podmínkách, kdy nelze nic předstírat, kdy padá všechno taktizování, kdy situace přímo vyžaduje rovné a přímé jednání – to byl jeden z hlavních důvodů mého zájmu o tuto látku. A také vztahy mezi člověkem a psem.“*[94]

Zajímavý je i životopis muže, který chvíli s komunistickým režimem spolupracoval a chvíli mu byl zase nepříjemný. Takovým byl Karel Fabián, vlastním jménem Eduard Kirchberger, který se narodil 21. června roku 1912 v Praze a zemřel 11. listopadu roku 1983 tamtéž. Je znám jako prozaik, autor dobrodružné beletrie i propagandistických románů, jehož život byl plný náhlých zvratů. Za rozšiřování ilegálního časopisu V boj, za držení zbraně či konspiračních plánů byl v roce 1942 zatčen a následně v roce 1943 odsouzen k osmi letům vězení. Po osvobození se přesunul do Liberce, kde se stal tajemníkem ředitele v Legiobance. V roce 1948 byl však z Legiobanky propuštěn kvůli antikomunistickým výrokům a následně přechází hranice do západní zóny Německa. Odtud se chtěl dostat do Anglie, to se mu ale nepodařilo, a tak se vrátil zpět do Československa. Začal své zkušenosti zpracovávat ve prospěch komunistické propagandy, stal se také redaktorem týdeníku Květen. Kvůli svým až příliš senzačním textům byl propuštěn a stal se vrtařem. V padesátých letech přijal nabídku na místo vedoucího textařské oddělení v národním podniku Propag. V roce 1951 byl znovu zatčen a rozhodl se pro spolupráci s StB. Vzhledem k tomu, že nedokázal udržet získané informace, byl v roce 1952 na šest let odsouzen, už v roce 1954 ho ale z vězení propustili. Začal pracovat jako horník, později jako slévač. V šedesátých letech se stal dramaturgem pořadů pro děti a mládež v Československé televizi a na přelomu let šedesátých a sedmdesátých se stává redaktorem Květů. [95]

[93] PROSINCOVÁ, Alexandra. *Putování za Černým vlkem.* Kino, 26, č. 18, 1971, s. 2.

[94] tamtéž

[95] JANÁČEK, Pavel. *Slovník české literatury po roce 1945: Karel Fabián* [online]. 31. 1. 2009 [cit. 2018-05-19]. Dostupné z: http://www.slovnikceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=311&hl=karel+fabián+

Možná nás nepřekvapí, že Stanislav Černý s Karlem Fabiánem chtěli v příběhu Černého Vlka pokračovat, důkazem je dopis Vojtěcha Trapla ze 14. ledna 1972, který zaslal veliteli Pohraniční stráže generálporučíku Ing. Františku Šádkovi: *„Autoři Černého vlka spisovatel Karel Fabián a režisér Stanislav Černý mi předložili svůj další tvůrčí záměr, a to pokračování Černého vlka v krizovém období kolem roku 1968. Myslím si, že je to téma, které skýtá jednak skutečně mnoho dramatických momentů, a jednak se domnívám, že i po ideové stránce je to látka velmi závažná.“*[96] Dokonce vznikla i složka *Studijní materiál k připravovanému filmu "Syn černého vlka.“*[97] Nakonec však z těchto snah sešlo.

Třetí osobností, u které se zastavím, je Jelena Mašínová, česká prozaička a scénáristka. Narodila se 14. října roku 1941 v Praze a v roce 1970 se stala manželkou Pavla Kohouta. V roce 1977 podepsala Chartu 77, na které se podílel její manžel. V roce 1978 jim bylo povoleno vycestovat do Rakouska, vrátit už se však nesměli, ztratili československé občanství. O dva roky později se stali občany Rakouska a zůstali ve Vídni. Po roce 1989 na svou vlast nezanevřeli a rádi se do ní vrací.[98] Ve své práci vycházím z její diplomové práce, ve které se zaměřila na roli zvířete ve filmu či literatuře. Je zajímavé číst tuto práci, kterou psala v době, kdy už byla manželkou Pavla Kohouta. Jeho díla podléhala od sklonku šedesátých let přísné cenzuře. V tisku a televizi byl zařazen mezi „agenty kontrarevoluce.“[99]

[96] BSA, SCE, Film: Černý vlk, Korespondence (kor. o zajištění podpory při shromažďování materiálu k chystanému projektu Černý vlk II), Dopis Vojtěcha Trapla generálporučíku Ing. Františku Šádkovi, 14.1.1972. (viz příloha č. 5) in VYSTRČILOVÁ, Zuzana. *Muži na čáře Pohraniční stráž v českém hraném filmu období normalizace.* Brno, 2017. Bakalářská práce. Masarykova univerzita v Brně. Dostupné online: https://is.muni.cz/th/y8tkp/Muzi_na_care_dcawzbvn.pdf

[97] BSA, SCE, Film: Černý vlk, Korespondence, Oznámení o chystaném filmovém projektu s pracovním názvem Černý vlk II. (viz příloha č. 7) in VYSTRČILOVÁ, Zuzana. *Muži na čáře Pohraniční stráž v českém hraném filmu období normalizace.* Brno, 2017. Bakalářská práce. Masarykova univerzita v Brně. Dostupné online: https://is.muni.cz/th/y8tkp/Muzi_na_care_dcawzbvn.pdf

[98] *Česká televize - Lidé: Jelena Mašínová* [online]. [cit. 2018-06-22]. Dostupné z: http://www.ceskatelevize.cz/lide/masinova-jelena/

[99] LEHÁR, Jan et al. *Česká literatura od počátků k dnešku*. [Praha]: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, [1998]. 1058 s. Česká historie; sv. 4, s. 845.

Boty plné vody

Podle předlohy Rudolfa Kalčíka byla natočena i série černobílých povídek *Boty plné vody*. Skládá se ze tří povídek: *Zelenáči* (režisér Ivo Toman, na scénáři se podílel i J. Soukup), *Silvestr* (režisér Karel Kovář) a *Zimní vítr* (režie a scénář Jaroslav Soukup). Hudbu napsal Jiří Šust a nahrál ji Filmový symfonický orchestr pod vedením Františka Belfína, podobně jako třeba v *Černém vlkovi.* Všechny tři povídky se odehrávají v zimě, opět v prostředí drsné šumavské přírody s hlavními aktéry – pohraničníky, kteří slouží v hraničním pásmu. Promítány byly k 25. výročí založení Pohraniční stráže v roce 1976.

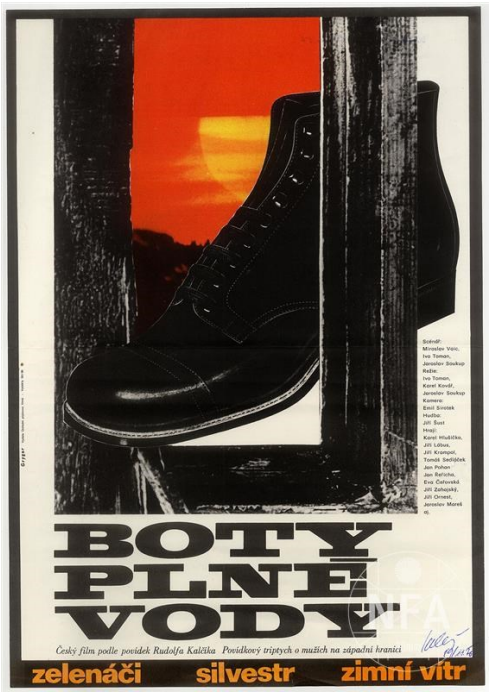

Obrázek 14: plakát na sérii povídek *Boty plné vody*[100]

ZELENÁČI

Povídka *Zelenáči* odehrávající se v roce 1945 začíná příjezdem dvou vojáků Vambery a Rejtara (Tomáš Sedláček a Jiří Lábus). Hned poté, co přijedou vlakem, se dozví, že si musí zastavit sáně a na rotu se dostat sami. Němec, kterého zastaví, je odvézt nechce, ale velitel Matourek (Jiří Krampol) mu pohrozí. Odveze je jen na kus cesty, dál musí pěšky. Další milé přivítání je čeká na rotě, kde musí prý v podřepu projít kolem štěkajícího vojenského psa

[100] *Filmový přehled: Boty plné vody* [online]. 2016 [cit. 2018-05-19]. Dostupné z: http://www.filmovyprehled.cz/cs/film/397123/boty-plne-vody

a velitele Považana (Karel Hlušička). Jeden z nich (Jiří Lábus) to skutečně udělá, druhý (Tomáš Sedláček) odmítne. Následuje seznámení s ostatními členy pohraniční stráže (strážmistry hraje například Bronislav Poloczek, Michal Pavlata či Jaroslav Drbohlav a další) a první služba v terénu. V té se nováčkům úplně nedaří, nakonec se z nich ale stanou hrdinové.

Obrázek 15: snímek povídky *Zelenáči* (strážník Rejtar a Vambera)

Před první hlídkou jim velitel tajně vezme náboje, aby zbytečně nestříleli. Rejtar hraje z počátku vskutku nepraktického vojáka začátečníka, kterému je možné napovídat téměř cokoli a společně s Vamberou tvoří opravdu specifickou dvojku. Jakmile zjistí, že nemají náboje, rozhodnou se je získat stůj co stůj. Vlezou do okna kanceláře velitelů a náboje si vezmou, nezapomenou ani na granáty, kdyby jich náhodou bylo potřeba. To už se na ně chystají velitelé (Jiří Krampol a Karel Hlušička) a chtějí jim uštědřit pěknou lekci. Snaží se je vyprovokovat k akci. Je vyhlášen poplach. Ze strážmistrů začátečníků se nakonec vyklubou ostřílení hoši. Velitelé Matourek a Považan dostanou, co proto, a ještě musí Vamberu a Rejtara pochválit. V povídce se mihne i ženská postava, dívka Matylda (Zuzana Ondrouchová). Povídání s ní vždy zpříjemní čas všem strážníkům. Spatříme ji však jen na začátku, při příjezdu Vambery a Rejtara, poté už jí jen strážník Dostál (Bronislav Poloczek), který si na ni dělá nároky, píše.

Možná tím, že se povídka odehrává těsně po válce, nechybí jí vtip, který se s postupujícími léty z povídek vytrácí. Humorně povídka začíná a úsměvně i končí. Místo pohodlné cesty automobilem si musí Vambera a Rejtar chytnout sáně. Zbraní se nebojí už

cestou na stanici, začnou střílet po zajíci, čímž značně vyděsí kočího. Ten se jich chce co nejdříve zbavit, proto jim řekne, že už dál nejede a nechá je brodit se přes potok. Když do vody skočí, zjistí, že je o kus dál most. Z dálky ještě zahlédnou usmívajícího se kočího. Jejich dobrodružství však nekončí, během hlídky loví ryby, přesouvají hraniční kámen nebo dokonce staví sněhuláka. V závěru prokážou odvahu a nebojácnost, s jakou jdou hájit hranice státu, což překvapí i samotné zkušené velitele.

V době natáčení panovaly na Šumavě vskutku kruté mrazy, jak vzpomíná Karel Hlušička v roli velitele Považana (*Zelenáči)*: *„Bylo to dost drsné. Vždycky dlouho trvalo, než jsme se dostali z hotelu Modrá hvězda ve Vimperku skrz sníh na místo natáčení. Zima nám byla, a to není nikdy příjemné."* Na natáčení vzpomíná také Jiří Lábus (strážník Rejtar, Zelenáči): *„Vím, že jsem byl v té době v divadelním angažmá v Liberci, takže jsem na natáčení složitě dojížděl do Vimperku. Zima nám samozřejmě byla, ale s tím se nedalo nic dělat. Pro mě byly nepříjemné dvě scény s německým ovčákem, který cenil zuby. Toho psa jsem se bál."*[101]

Ve fyzicky náročnějších scénách herce nahrazovali kaskadéři. *„Vzpomínám si, že na poslední chvíli musel štáb kvůli sněhovým podmínkám změnit lokaci, kde se mělo natáčet. A upřímně řečeno to vypadalo hrozně: dlouhý zasněžený strmý sráz, napůl skála s různě trčícími pahýly stromů. Režisér mě překvapil, když mi večer před natáčením řekl o změně místa té akce, a dodal, že pochopí, když to odmítnu,"* vzpomíná Petr Jákl st., který se podílel na scéně při skoku do ledové řeky, což i lékař označil za nebezpečné: *„Rozhodl jsem se to udělat. Skončil jsem v proraženém ledu v řece dost pomlácený, ale vážné zranění jsem neutrpěl. Když jsem pak viděl sestříhanou část ve filmu, tak jsem nechápal, jak je možné, že z té skutečné hrůzy tam vlastně nic není."* Byť scéna pro kaskadéry nevypadala bezpečně, přesto ve filmu vypadá vše trochu jinak: *„Nejen, že to nedokázali správně nasnímat, ale většinou šlo o to, že to zvlášť akčně nesmělo vypadat, protože by to stejně museli vystřihnout. Takže jsme často dělali i hodně náročné akce, ze kterých pak ve filmech skoro nic nezůstalo,"* popisuje Petr Jákl st.[102]

---

[101] *Českobudějovický deník: S pořádnou fujavicí pomohl filmařům žralok* [online]. 2005-2018 [cit. 2018-05-19]. Dostupné z: https://ceskobudejovicky.denik.cz/z-regionu/s-poradnou-fujavici-pomohl-filmarum-zralok-20140208.html

[102] *Českobudějovický deník: S pořádnou fujavicí pomohl filmařům žralok* [online]. 2005-2018 [cit. 2018-05-19]. Dostupné z: https://ceskobudejovicky.denik.cz/z-regionu/s-poradnou-fujavici-pomohl-filmarum-zralok-20140208.html

Budovu stanice najdeme na Antýglu, stěžejním místem je také pobořený hradlový most – Rechle a okolí řeky Vydry a Vchynicko-tetovského kanálu.

SILVESTR

O něco depresivněji působí druhá povídka *Silvestr*, odehrávající se v roce 1948. Velitel místního pohraničního útvaru Poncar (Jan Pohan) očekává se sáněmi příjezd rodiny. Vlak, kterým měla rodina přijet, však nikoho známého nepřiveze. Velitel si vyzvedává pouze balík od matky a telegram na poštovním úřadě, na rotu jde pěšky. Při příchodu, se dozví o narušitelích, kteří se snaží dostat do Bavor. Po chvíli veliteli volají, že zřejmě o půlnoci na Silvestra přijede kontrola. Rota se musí dát do pořádku, uklidit. V nedalekém hostinci a zároveň konzumu už se veselí místní od rána. Na rotě mají povinnost všichni uklízet. Nakonec se ale velitel dovídá, že kontrola nedorazí. Je zklamaný z nepřítomnosti rodiny i z toho, že musel svým strážníkům zrušit volno a poslat pryč děvče, které za jedním z nich přijelo. V tom začnou střílet Němci na „čáru" světlice, jak hlásí zástupce velitele strážník Tomeček (Jan Řeřicha). Československí strážníci se dívají na noční oblohu plnou světel. Velitel alespoň pozve některé z nich na skleničku.

Jednou z hlavních postav je velitel Poncar. Tuto postavu ztvárnil Jan Pohan, který svým srdcem přirostl k Šumavě už v době natáčení Markéty Lazarové, jak říká tehdejší obyvatelka Kvildy Jiřina Klímová: *„Hrál tam Jan Pohan, který má na Šumavě od filmu Markéta Lazarová chalupu. S ním jsme dosud kamarádi, vídáme se."*[103]

V úvodních scénách se ocitáme na vlakovém nádraží v Kubově Huti. Na natáčení rád vzpomíná Vladimír Fispera ze Strakonic, který jezdil s mašinou z depa v Českých Budějovicích. V první povídce projíždí vlak stanicí Lipka, ve druhé Kubovou Hutí: *„Na natáčení, které pro mě trvalo čtyři, pět dnů, rád vzpomínám. Bylo to krásné. Když jsem se vracel z Kubovy Hutě do depa, houkal jsem, k trati se sbíhali lidi a mávali mi."* Následně zamíří velitelovy kroky na poštovní úřad (budova dnes zavřené restaurace naproti bývalé kvildské pile): *„Tehdy tam bydlely rodiny. Filmaři využili venkovní část a verandu,"* říká J. Klímová. Saně se pak vydávají směrem k Bučině. Na budovu proti pile vzpomíná také paní Josefa Šilhánová: *„V tom domě jsme bydleli ještě dlouho, později se rodiče odstěhovali.*

[103] *Českobudějovický deník: S pořádnou fujavicí pomohl filmařům žralok* [online]. 2005-2018 [cit. 2018-05-19]. Dostupné z: https://ceskobudejovicky.denik.cz/z-regionu/s-poradnou-fujavici-pomohl-filmarum-zralok-20140208.html

Barák pak patřil Motoru jako rekreační středisko. Z natáčení vnímám to, že bylo strašně sněhu. Každý záběr koukali mít filmaři rychle natočený, byla hrozná zima." [104] Budovu roty či hostince pak najdeme v části obce Horní Vltavice - vesnice Račí nebo na Lipce nedaleko Vimperka.

Povídka je také specifická tím, že v ní nevystupují pohraničníci bojující s převaděči a narušiteli, příběh je věnován jen samotným pohraničníkům, jejich vnitřnímu světu a psychologii osobnosti. Nevystupují v žádných dramatických scénách, děj volně plyne bez výraznější akce.[105]

Obrázek 16: snímek z povídky *Silvestr* (velitel Poncar)

ZIMNÍ VÍTR

Jak jsem již zmínila, s přibývajícími léty se z povídek postupně vytrácí humor. Proti předcházejícím povídkám vyznívá *Zimní vítr* opravdu pochmurně a pesimisticky. Tragicky laděný příběh navíc umocňují černobílé barvy.

[104] *Českobudějovický deník: S pořádnou fujavicí pomohl filmařům žralok* [online]. 2005-2018 [cit. 2018-05-19]. Dostupné z: https://ceskobudejovicky.denik.cz/z-regionu/s-poradnou-fujavici-pomohl-filmarum-zralok-20140208.html

[105] VYSTRČILOVÁ, Zuzana. *Muži na čáře Pohraniční stráž v českém hraném filmu období normalizace*. Brno, 2017. Bakalářská práce. Masarykova univerzita v Brně. Dostupné online: https://is.muni.cz/th/y8tkp/Muzi_na_care_dcawzbvn.pdf

Začíná hlídkou dvou strážníků Hrubého (Jiří Zahajský) a Mareše (Jiří Ornest), kteří spatří narušitele. Vydají se za ním do nedalekého stavení. Překvapí ho při svačině. Narušitel údajně neví, že je v hraničním pásmu, prostředí nezná, jde od švagra. Strážníci mu ale nevěří a narušitel se začíná přiznávat. Jde jim ukázat místo, kde se rozešel se svým společníkem. To už ale první ze strážníků (Mareš) padá dolů ze stráně a zraní si kotník. Hrubý mu udělá hůl a pokračují dál. Nemohou ale najít žádné stopy. Rozhodnou se jít na rotu. Zatčený muž se pokusí uniknout, je ale opět chycen. Mezi tím se velmi zhorší počasí a kvůli vánici se musí všichni tři muži ukrýt v nedalekém opuštěném domě. Hrubý ho nejprve prochází, při prohlídce si však nevšimne muže se zbraní. Mareš čeká s podezřelým mužem venku. Podezřelý využívá situace a pokusí se o útěk, Mareš po něm střílí. Poté, co zaslechne Hrubý výstřel, vrací se a odvede Mareše i narušitele dovnitř domu. Následně se vydává hledat pomoc. Zanedlouho opět uslyší střelbu. Po návratu najde Mareše i narušitele mrtvé. Snaží se dostat muže se zbraní a běží k nejbližším kolejím vlaku. Nastoupí do vlaku. V něm narazí, kromě běžných cestujících, na druhého agenta, kterého při přestřelce zneškodní.

Obrázek 17: snímek z povídky *Zimní vítr* (strážník Mareš a Hrubý)

Práci pohraničníků na počátku padesátých let, bránit hranice za každou cenu, nám tak objasňuje až poslední povídka *Zimní vítr*. Nechybí jí napětí, spád a mnoho detailních záběrů. Specifikem první povídky byl humor, u druhé to byly emoce a u třetí je to akce.[106]

[106] ZAORALOVÁ, Eva. *Před premiérou filmu Boty plné vody.* Film a doba, 22, č. 6, 1976, s. 341.

Zimní vítr má blízko k Vláčilovu *Pronásledování*, kde se setkáme s podobným průběhem i zakončením, zneškodněním narušitele. Vyznění obou povídek je však odlišné. Vláčilovy pomalé, přemýšlivé, poetické obrazy kontrastují s o něco dramatičtějším pojetím Jaroslava Soukupa, ve kterém se nesetkáme se sentimentálním snílkem, jemnými tóny hudby a slunečními paprsky, v té jen fouká vítr přerůstající ve sněhovou bouři.

Budovy, ve kterých se částečně děj odehrává, bychom nalezli ve vesnici Račí. Scény uprostřed lesů se natáčely v okolí Nových Hutí, Kvildy a Borových Lad.[107]

O všech filmových povídkách psalo několik periodik, například Květy či Pravda, kde se píše o premiéře celého souboru povídek, která se uskutečnila 3. prosince v Plané u Mariánských Lázní[108] a následně v Plzni.[109] Dále Mladá fronta a Tvorba, která označuje triptych za velmi solidní průměr soudobé české produkce,[110] ale také Hlas l´udu, Večerní Praha, Záběr či Jihočeská pravda, která píše o vypůjčení osobního vlaku z Českých Velenic, který odjíždí směrem na Šumavu na natáčení povídek. V neposlední řadě je možné zaznamenat ohlasy ve Svobodném slově, kde je zmíněno také počasí znepříjemňující natáčení J. Soukupovi.

Pod jezevčí skálou, Na pytlácké stezce, Za trnkovým keřem

Krásná příroda, čerstvý vzduch, lesy plné zvěře, nekončící louky, volnost, tak idylicky je zachycena Šumava v oblíbené šumavské trilogii *Pod jezevčí skálou* (1978), *Na pytlácké stezce* (1979) a *Za trnkovým keřem* (1980) režisérem Václavem Gajerem.

Václav Gajer je rodákem ze Šumavských Hoštic, kde se narodil 19. srpna 1923. Vystudoval obchodní akademii, ale ve čtyřicátých letech začal pracovat v pražských filmových ateliérech, z počátku jen na pomocných postech, později jako pomocník režisérů. Po roce 1945 byl zaměstnancem Československého státního filmu, následně režisérem a scénáristou Filmového studia Barrandov. V padesátých letech se stal pedagogem režie na

[107] *Českobudějovický deník: S pořádnou fujavicí pomohl filmařům žralok* [online]. 2005-2018 [cit. 2018-05-19]. Dostupné z: https://ceskobudejovicky.denik.cz/z-regionu/s-poradnou-fujavici-pomohl-filmarum-zralok-20140208.html

[108] Barrandov Studio a.s., archiv sbírka: Novinové výstřižky, Film: Boty plné vody, Západočeská premiéra: k novému filmu "Boty plné vody". *Pravda*. 1976.

[109] Barrandov Studio a.s., archiv sbírka: Novinové výstřižky, Film: Boty plné vody, Setkání před premiérou, *Pravda,* 1976.

[110] Barrandov Studio a.s., archiv sbírka: Novinové výstřižky, Film: Boty plné vody. *Tvorba*, 1977, Praha.

FAMU v Praze a také pedagogických vedoucím režie u některých studentských filmů. Zemřel 1. července 1998 v Praze.[111]

Na scénáři šumavské trilogie se Václav Gajer podílel s Josefem Pohlem. Najdeme v ní nejen chvíle idyly, krásy a harmonie, ale i chvíle, kdy se obáváme o osudy hlavních hrdinů. Například když jezevčíka Broka uvězní jezevec ve své noře a Vašek s dědou podnikají namáhavou cestu ve sněhových závějích, aby ho zachránili, nebo když se Vašek vydává za velké bouřky po stopě pytláka. Vašek zjišťuje, že i příroda má svá pravidla a řád, ale je spravedlivá, jak říká Hromotluk v prvním díle *Pod jezevčí skálou.* Šumavskou idylu dokresluje filmová hudba v podání Filmového symfonického orchestru, která jen podtrhuje ladnost a harmonii. Autorem hudby je Luboš Sluka.

POD JEZEVČÍ SKÁLOU

První díl trilogie začíná příjezdem Vaška (Tomáš Holý) k jeho dědovi na Šumavu. Děda Straka (Gustáv Valach), který se s Vaškovým otcem rozešel ve zlém, ale z návštěvy nadšený není. Snacha (Jana Brejchová) se hajnému Strakovi snaží vysvětlit, že pro Vaškův zdravotní stav je nutné, aby nějaký čas pobýval na čerstvém vzduchu. Městský kluk se tak seznamuje s drsnou, ale i krásnou šumavskou přírodou. Svou bezprostředností si dědu brzy získává na svou stranu a směle se vrhá do každodenního dobrodružství. Blízkým přítelem se stává dědečkův jezevčík Brok, který také v tomto díle svede těžký boj o život.

Poté, co začne padat sníh, se vydává hajný Straka s Vaškem a Brokem na lov jelena samotáře. Na cestě zpět Brok zachytí pach lišky a běží se za ní, cestou ale ucítí ještě pach jezevce a vběhne do jeho nory. Jezevec mu zatarasí vchod a Brok se nemůže dostat ven. Vašek chce běžet k dědovi do hájenky pro krumpáč a lopatu. Hajný Straka se ale bojí, že nenajde cestu, vydává se za ním. Straka uléhá s vysokými horečkami. K noře se vrátí jen Vašek. S pomocí Hromotluka (Josef Vinklář) a buldozeru se jim podaří Broka zachránit. On i Brok se brzy uzdraví a na jaře se společně s Vaškem opět vydávají na lov jelena samotáře.

[111] *Česko-Slovenská filmová databáze: Václav Gajer* [online]. 2001-2018 [cit. 2018-05-19]. Dostupné z: https://www.csfd.cz/tvurce/3179-vaclav-gajer/

Obrázek 18: snímek z filmu *Pod jezevčí skálou* (hajný Vrána a jeho vnuk Vašek)

NA PYTLÁCKÉ STEZCE

Ve druhém díle končí Vaškovi školní rok a má odjet s rodiči na dovolenou do Bulharska. Vaškovi se ale nechce. Raději by odjel za svým dědou na Šumavu. Hajný Straka dostává dopis, že Vašek odjede na prázdniny do Bulharska. Je zklamaný, na Vaška se těšil stejně jako Brok či Čahoun (Václav Sloup), dělník na pile. Vaškovi se do Bulharska nechce, a tak hned po vysvědčení tajně odjíždí za dědou. Ten jeho příjezd nečeká. Když Vašek dorazí do jeho hájenky, najde jen vítajícího Broka, srna Líza ve výběhu není. Na dveřích však spatří staženou srnčí kůži. Vaška to rozruší a myslí si, že je to kůže Lízy. Děda ho ovšem uklidní tím, že Lízu pustil do přírody, když čekala mládě. Hajného Straku těší, že Vašek přijel, ale trápí ho pytlák, který líčí v jeho a sousedním revíru pasti. Mezi podezřelými je Perníkář, přezdívaný Zmiják (Josef Kemr), který chytá zmije, ale i dělník Čahoun. Když Straka najde v lese oko, rozhodne se na pytláka počkat a posílá vzkaz po Brokovi Vaškovi. Ten po přečtení vzkazu odnáší dědovi jídlo, zastihne ho však bouře.

Hajný Straka se vrací domů, Vaška ale nenajde, odchází proto na pilu pro pomoc. Vašek zatím spatří v lese pytláka (dělník na pile Ungeler, Karel Augusta) a jde v jeho stopách až k dřevěné boudě, na kterou po úderu blesku spadne strom. Když se jde Vašek podívat, uvidí, že padlý strom zabil dělníka z pily Ungelera a vedle něj leží připravená oka. V tu chvíli také k boudě přichází děda Straka, hajný Antoš a Čahoun. V dalších dnech přijíždí Vaškova matka a Perníkář přináší Vaškovi štěně od Čahouna.

Obrázek 19: hajný Straka a jeho vnuk Vašek ve filmu *Na pytlácké stezce*

ZA TRNKOVÝM KEŘEM

I třetí díl začíná Vaškovým příjezdem k dědovi Strakovi na Šumavu. Hajného Straku už ale zase něco trápí. Je to vrtulník, který dopravuje materiál na stavbu podnikové chaty ředitele z Plzně, který dělá velký hluk, plaší zvěř a láme vršky stromů. Ředitelství lesů však stavbu povolilo, a tak hajnému nezbývá než se s tím smířit. Vašek opět začíná procházet známá místa, zažívá nová dobrodružství a získává nové zkušenosti se světem lidí i zvířat. Aby byla podpořena spolupráce s plzeňským ředitelem, je Straka pověřen doprovázet ho na lov muflona. Čahoun naučí Vaška, jak napodobit ovci, která hlídá mufloní stádo, a hvízdne, když cítí nebezpečí. Aniž by o tom Straka věděl, chodí Vašek díky svému umění na lov s nimi, zastupuje hvízdající ovci a znemožňuje tak řediteli střelit onoho muflona. Při třetím pokusu jde kromě ředitele a Straky i hajný Antoš, který odhalí „záškodníka“ Vaška. Stín pochybností tak nepadne jen na Straku, ale i na Vaška a nic netušící hajný Straka je Vaškem zklamán. Vašek se snaží vše odčinit a usmířit ředitele. Perníkář mu poradí, ať mu dá na usmíření lahev, nebo dvě, to se prý dělá. Nicméně poté, co Vašek řediteli přinese pár lahví piva, jako od dědy, nic nezlepší. Až když se řediteli přizná, společně se všemu zasmějí. To už ale na Šumavu míří Vaškovi rodiče a děda s Vaškovým otcem se po letech konečně usmíří.

Obrázek 20: fotografie z filmu *Za trnkovým keřem* (Vašek s dědou Strakou)

Oproti předchozím filmům z padesátých, šedesátých a počátku sedmdesátých let je zde Šumava ve všech třech dílech zobrazována zcela kontrastně. Ne jako místo, kde končí hranice státu a dál už se nesmí, ale jako místo, kde se daří zvěři, rostlinám a stromům. Zároveň tu ale život není úplně lehký a srovnatelný s prostředím města. Právě tam mnozí odchází za většími možnostmi, jako tomu bylo v případě Vaškova otce, který odešel za studiem a prací. Proto působí jako protipól ke svému otci, hajnému Strakovi. Ten na svého syna zanevřel kvůli tomu, že pohrdl povoláním hajného a stal ze z něj městský úředník, naopak velmi přilnul ke svému vnukovi Vaškovi, kterého Šumava okouzlila, a rád se sem za svým dědou vracel. Podobný kontrast města a vesnice vidíme ve filmu *Zlaté město*, kde také rodiče (Anin otec) vyčítají odchod dítěte z vesnice do města.

Ačkoli byla tato šumavská trilogie natočena ještě v době tzv. normalizace, nenajdeme v ní stopy po pohraničnících či hraničním pásmu, malý Vašek se toulá, kudy ho napadne, a žádné cedule mu nezakazují vstoupit kamkoli. Pokud bychom nezaslechli oslovení ´soudruhu´, možná bychom ani nepostřehli, že jsou tyto filmy točeny před rokem 1989.

S výše zmíněnými filmy má tato trilogie také něco společného. Tím společným rysem jsou zvířata. Věrným přítelem pohraničníků a nepostradatelným pomocníkem byli především psi. Nejvíce je to patrné ve filmu *Černý vlk*. Malý Vašek Straka sice nezíská psího přítele v německém ovčákovi, kterého pohraničníci většinou mívali, ale jen v jezevčíkovi jménem Brok, jejich přátelství je však stejně pevné. Pevné pouto mezi chlapcem a psem potvrzuje

i závěr první dílu trilogie *Pod jezevčí skálou*, kde Vašek dělá vše proto, aby byl Brok z jezevcova doupěte zachráněn. Na konci druhého dílu *Na pytlácké stezce* pak dostane své vlastní štěně jezevčíka. Dochází tedy k obratu, už to nejsou jen pohraničníci, kteří mají rádi psi a dobře s nimi vychází. Už je mají i běžní lidé a dokonce i děti.

Trilogie líčící osudy pražského chlapce se šumavskými kořeny se stále objevuje v televizním programu. Je oblíbená díky přírodním scenériím, sepětí člověka s přírodou či dětskému bezstarostnému pohledu na svět. V této trilogii si každý přijde na to své. Především pak dětský divák, který sleduje Vaškova dobrodružství a vztahy s dědou Strakou, ale i lesními a domácími zvířaty. Zaujme ale i leckterého dospělého díky skvělému hereckému výkonu dvou výše zmiňovaných - Vaška Straky v podání Tomáše Holého a Gustáva Valacha v roli hajného Straky.

V prvním díle *Pod jezevčí skálou* najdeme spoustu záběrů z Prahy, kde Vašek s rodiči bydlí. S matkou pak cestou za dědou projíždí okolím Prášil, Srní či Jelenova. Hajný Straka prochází svůj revír v okolí Hamerského potoka, ale některé výhledy nás přenesou až na Zadov. Dodnes také jezdí turisté kolem tzv. Klostermannovy chalupy na Srní, kde bydlel hajný Straka, a spekulují, zda se skutečně jedná o onu chalupu, kam jezdil malý Vašek za dědou na prázdniny. Patří manželům Dolanským ze Sušice.[112] S Karlem Klostermannem však příliš společného nemá, jedná se pouze o podobný typ domu, který se stavěl v době Klostermannova života.

Ve druhém díle *Na pytlácké stezce* se více dostaneme také k okolí Rejštejna, kde hajný potká dva hlučné turisty. Vašek po cestě autobusem projíždí Libínským Sedlem a později Horskou Kvildou. Radostný Vašek se nemůže nabažit šumavské přírody a vesele pobíhá s fotoaparátem v okolí Zadova, v těchto místech je také umístěno obydlí podivína Zmijáka. V několika záběrech se dostaneme i k Chalupské slati na Svinné Ladě.

Ve třetím díle *Za trnkovým keřem* opět zavítáme na Chalupskou slať, ke Zmijákovi na Zadov a kousek dál na Stachy, nebo za panem ředitelem na Stožec. Nejvíce záběrů ve všech

[112] KADLECOVÁ, Kateřina. *Reflex: Causa Tomáš Holý: Předčasně zesnulá dětská herecká hvězda by dnes slavila své 50. narozeniny* [online]. 2018, 17. března 2018 [cit. 2018-05-19]. Dostupné z: http://www.reflex.cz/clanek/causy/73594/causa-tomas-holy-predcasne-zesnula-detska-herecka-hvezda-by-dnes-slavila-sve-50-narozeniny.html?fb_action_ids=1749996855043540&fb_action_types=og.likes&fb_source=other_multiline&action_object_map=%5B1525266647522450%5D&action_type_map=%5B"og.likes"%5D&action_ref_map=%5B%5D

třech dílech je však točeno opět v obci Kvilda. Můžeme tak srovnat, co se na Kvildě změnilo od dob *Krále Šumavy*, *Bloudění* či *Černého vlka* a jak Kvilda vypadá dnes, po dalších cca dvaceti letech. Stěžejními budovami je pila, konzum či hostinec, ještě stále podobný tomu, jak ho známe z *Krále Šumavy* (scéna, kdy se v hospodě sejdou strážníci s nástroji). Kvilda se postupně stala vyhledávaným turistickým centrem. Lidí se v obci pohybuje mnohem víc, místních obyvatel ale spíše ubývá. Více je hotelů a penzionů. Ovšem pokud vyrazíme mimo obec a nepotkáme zrovna davy turistů, dají se ještě stále najít místa, kde se ocitneme zcela sami a jen tak zlehka bloudíme jako náš hrdina Vašek. Myslím, že Šumava je pořád ještě místo, odkud je možné čerpat velkou dávku energie, ale i klidu a harmonie, jen je nutné nebát se taková místa hledat a chovat se v nich tak, jak se sluší.

O trilogii a hlavně Tomášovi Holém se hojně psalo například v Učitelských novinách, časopise ABC mladých techniků a přírodovědců, ve Večerní Praze, kde jsou zmíněna Tomášova ocenění,[113] v Průboji, Záběru, či v Jihočeské pravdě, zde je ale zmíněn prozatím pracovní název *Tudy vedou stezky,* později *Na pytlácké stezce.*[114] V jiném čísle Jihočeské pravdy je vylíčena práce se zvířaty ve filmu, která nebyla vůbec jednoduchá.[115] Další články byly otištěny v Zemědělských novinách, ale také v Mladé frontě, Naší rodině či v Kině, které přináší velmi pěkný článek nejen o prvním díle trilogie, ale také o režisérovi Václavu Gajerovi.

Hlavním hrdinou celé trilogie je Tomáš Holý v roli zvídavého a neposedného chlapce Vaška a jak říká filmový historik Pavel Taussig: „*Ta šumavská trilogie mu musela být velmi blízká, protože tam on vlastně představoval sám sebe, pražského kluka, který má možnost, že má dědečka na Šumavě, dokonce hajný. Tak se dostat do té milované přírody, takže jak ten filmový Vašek tady měl tu přírodu rád, dědeček má pejska, tak tohle všechno konvenovalo a bylo milý tomu Tomáši Holému.*“[116]

Tomáš Holý se narodil 17. března roku 1968 v Praze a už od prvních filmových scén byl považován za talentovaného mladého herce. Jedním z prvních filmů, kde se s ním

[113] Barrandov Studio a.s., archiv sbírka: Novinové výstřižky, Film: Na pytlácké stezce, Pojďte s námi do kina. *Večerní Praha*, 1979, Praha.

[114] Barrandov Studio a.s., archiv sbírka: Novinové výstřižky, Film: Na pytlácké stezce, Tudy vedou stezky. *Jihočeská pravda*, 1978, České Budějovice.

[115] Barrandov Studio a.s., archiv sbírka: Novinové výstřižky, Film: Na pytlácké stezce, Herci bez dialogů. *Jihočeská pravda*, 1978, České Budějovice.

[116] Z dokumentu *Malá hvězda nezapadá*, 2013, režie P. Křemen.

můžeme setkat, je komedie *Marečku, podejte mi pero!* (1976) od režiséra Oldřicha Lipského. Režisér byl s jeho výkonem velmi spokojený a obsadil ho hned v další dětské komedii *Ať žijí duchové!* (1976).

Zcela náhodou si ho vybrala i režisérka Marie Poledňáková a obsadila ho do komedie *Jak vytrhnout velrybě stoličku* (1977) a *Jak dostat tatínka do polepšovny* (1978), kde byli jeho filmovými rodiči Jana Preissová a František Němec, kteří si herce velmi oblíbili, ostatně jako celý filmový štáb.[117] Sháněla chlapce, který pochází z rozvedené rodiny*: „Z mnoha situací vím, jak těžce se s tím vyrovnával. Při konkursu jsem hledala dítě rozvedených rodičů, aby bylo schopné pochopit trápení a situace, které bude při natáčení prožívat. Tomáš rozvod rodičů rozhodně popřel! Přesto jsem ho vybrala. Večer jsem mluvila telefonem s jeho maminkou a ta se mě zeptala: Nebude vám vadit, že jsme rozvedení?“*

Obrázek 21: Tomáš Holý v dospělosti[118]

[117] *Wikipedie: Tomáš Holý* [online]. 11. 5. 2018 [cit. 2018-05-19]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Tomáš_Holý

[118] KADLECOVÁ, Kateřina. *Reflex: Causa Tomáš Holý: Předčasně zesnulá dětská herecká hvězda by dnes slavila své 50. narozeniny* [online]. 2018, 17. března 2018 [cit. 2018-05-19]. Dostupné z: http://www.reflex.cz/clanek/causy/73594/causa-tomas-holy-predcasne-zesnula-detska-herecka-hvezda-by-dnes-slavila-sve-50-narozeniny.html?fb_action_ids=1749996855043540&fb_action_types=og.likes&fb_source=other_multiline&action_object_map=%5B1525266647522450%5D&action_type_map=%5B"og.likes"%5D&action_ref_map=%5B%5D

Poledňáková na něm obdivovala, jak dokázal splynout s rolí Vaška, aniž by se nějak zpaměti učil text, což Poledňáková nechtěla po žádném z dětských hrdinů: *„Tomáš představil prototyp malého rošťáka, jehož milovaly děti – nejvíc ty, kterým chyběl jeden z rodičů; ale taky mámy – nejvíc ty, jimž chyběl táta – a tátové, kteří chtěli mít prima kluka. Tomáš byl, je a zůstane něžným, nevtíravým a humorným ztělesněním touhy po úplné rodině.“*[119]

Během let 1979 a 1980 natočil několik dalších filmů, za všechny zmiňme trilogii či *Prázdniny pro psa*. V roce 1982 účinkoval v německém televizním seriálu *Unterwegs nach Atlantis* (Připoutejte se, letíme nad Atlantidou). V roce 2013 o něm Česká televize natočila dokument s názvem *Malá hvězda nezapadá* a v roce 2017 Holého spolužák Ota Kars napsal biografii *Jmenuji se Tomáš.*

Tomáš Holý se nechtěl dál věnovat filmování a rozhodl se pro studia práv. Nestačil je však dostudovat. Jeho život předčasně ukončila dopravní nehoda mezi Kytlicí a Polevskem.[120]

Ale jak napsal filmový kritik Jaroslav Sedláček pro měsíčník Cinema roku 1998: „*Tomáš Holý se zkrátka stal ideálem, roztomiloučkým klučinou, kterému mírně odstávají uši a oči hoří milión a jednou čertovinou; neposedou, co zvládne každou situaci s odzbrojujícím úsměvem, idolem mnoha maminek a tatínků, kteří toužili, aby i ten jejich capart byl takový slaďounce okouzlující a slavný*.“

Vzpomíná na něj i režisér Miroslav Sobota: *„S Tomášem se pracovalo úplně bezvadně, člověk mu nemusel vůbec nic říkat – psychologii rolí měl v sobě. Blížila se mu snad jen Žaneta Fuchsová.“* [121]

---

[119] KADLECOVÁ, Kateřina. *Reflex: Causa Tomáš Holý: Předčasně zesnulá dětská herecká hvězda by dnes slavila své 50. narozeniny* [online]. 2018, 17. března 2018 [cit. 2018-05-19]. Dostupné z: http://www.reflex.cz/clanek/causy/73594/causa-tomas-holy-predcasne-zesnula-detska-herecka-hvezda-by-dnes-slavila-sve-50-narozeniny.html?fb_action_ids=1749996855043540&fb_action_types=og.likes&fb_source=other_multiline&action_object_map=%5B1525266647522450%5D&action_type_map=%5B"og.likes"%5D&action_ref_map=%5B%5D

[120] *Wikipedie: Tomáš Holý* [online]. 11. 5. 2018 [cit. 2018-05-19]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Tomáš_Holý

[121] KADLECOVÁ, Kateřina. *Reflex: Causa Tomáš Holý: Předčasně zesnulá dětská herecká hvězda by dnes slavila své 50. narozeniny* [online]. 2018, 17. března 2018 [cit. 2018-05-19]. Dostupné z: http://www.reflex.cz/clanek/causy/73594/causa-tomas-holy-predcasne-zesnula-detska-herecka-hvezda-by-dnes-slavila-sve-50-narozeniny.html?fb_action_ids=1749996855043540&fb_action_types=og.likes&fb_source=other_multiline&act

4. ŠUMAVA „JAKO KULISA“

Šumava je místem, které přitahuje nejen mnoho turistů, ale také mnoho režisérů. A přestože mnohé příběhy umístili původně jejich autoři do odlišných míst, byli mnozí režiséři Šumavou natolik okouzleni, že ji využili jako dějiště svých filmů. A přesto, že je v nich Šumava jen pouhou kulisou, podtrhuje a dotváří celkové ladění díla.

Markéta Lazarová

Český historický film *Markéta Lazarová*, natočený režisérem Františkem Vláčilem v roce 1967, vznikl podle stejnojmenné literární předlohy Vladislava Vančury. Jako jediný z výše a níže vybraných se odehrává v době středověku, kdesi v mladoboleslavském kraji v době, *„kdy král usiloval o bezpečnost silnic, maje ukrutné potíže se šlechtici, kteří si vedli doslova zlodějsky, a co je horší, kteří prolévali krev málem se chechtajíce.“*[122] Přesný časoprostor ovšem Vančura neurčil. Nejspíš se však jedná o období raného středověku. Období králů, loupeživých lapků, drsné a zároveň primitivní atmosféry středověku, ryzích emocí či střetu pohanů s křesťany. Alespoň do této doby příběh zasadil František Vláčil, ačkoli měl dojem, že původní Vančurův příběh se spíše odehrává v době Vladislavské, tedy asi v polovině 15. století.

Film *Markéta Lazarová* nese název podle jeho hlavní hrdinky Markéty z rodu Lazarova, kterou její otec zaslíbil Bohu. Ještě než se ale odebrala do kláštera, byla unesena Mikolášem z rodu Kozlíkova. Rodina Kozlíkova a Lazarova byly rodiny, které se přiživovaly okrádáním pocestných, byly to loupežnické rodiny. Podobných rodin bychom ve středověku ale našli jistě víc.

Na začátku filmu čteme úvodní slova: „*Toť příběh sestavený málem zbůhdarma a stěží zaslouží si chválu. Což naplat. Proutek proutkařův se stále ohýbá nad těmito spodními vodami.*“ Dále je film členěn na dva díly – Straba a Beránek boží (románová předloha je členěna na 10 hlav). První díl – Straba, tvoří šest částí: 1) O tom, jak dva bratři z Kozlíkova rodu lovili na říšské silnici. Jak se přitom přiživil pan soused, kterému jen zbožné vidění zachránilo život. 2) O Kozlíkovi, pánu na Roháčku, který měl osm synů a devět dcer. A o tom, co způsobil zajatec určený za biskupa hennavského. 3) O tom, jak Kozlík pochodil

---

ion_object_map=%5B1525266647522450%5D&action_type_map=%5B"og.likes"%5D&action_ref_map=%5B%5D

[122] VANČURA, Vladislav. *Markéta Lazarová*, 14. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1980. 234 s.

v Boleslavi u hejtmana královského regimentu (tento pán byl kdysi kupec, který vařil z chmele, proto mu říkali Pivo). 4) O ústupu Kozlíka z Roháčku a o spádech jeho synů a dcery Alexandry. 5) O tažení, které se stalo pohřbem, a o úvahách královského hejtmana nad marnou smrtí jeho pobočníka rytíře Sovičky, který padl úkladnou rukou Kozlíkových synů před Obořištěm a je pochován na Roháčku. 6) O tom, jak pan Lazar, zbavený starostí se sousedem, kterého hejtman honí po lesích, vyvdal dceru bez věna.

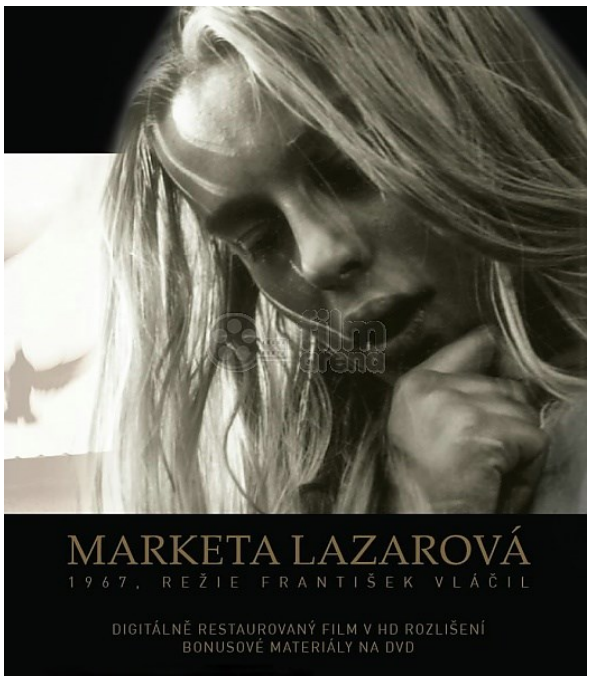

Obrázek 22: obálka DVD k filmu *Markéta Lazarová*[123]

Druhý díl – Beránek boží je členěn na čtyři části: 1) O tom, jak Bernard našel vojáka, který ho obral, a jak dopadlo žertování Kozlíkových synáčků. 2) O soužení na řetěze, o Mikolášově vzpomínání, jež probouzí Alexandřin vznešený milenec, a o pomstě Adama – Jednoručky. 3) O poslední večeři, v níž vezme za své Bernardova ovečka, a o hodině, v níž se ujímá vlády smrt. 4) O tom, kam biskupa hennavského zavedla láska a o samomluvách bláznů. Vypravěčův hlas namluvil Zdeněk Štěpánek.

Stejně jako film i jeho literární předloha byla ve své době velmi kladně hodnocena. Již v roce svého vydání (1931) vyhrála kniha v anketě Lidových novin ocenění – nejzajímavější

[123] *Film arena: Markéta Lazarová* [online]. 2018 [cit. 2018-05-19]. Dostupné z: http://www.filmarena.cz/blu-ray-marketa-lazarova

kniha roku 1931. Pozitivně ji hodnotili dobové časopisy, například F. X. Šalda řekl, že jde o knihu: „*až nedovoleně krásnou a omamnou*.“[124]

Filmová adaptace byla v roce 1998 vyhodnocena jako „nejlepší český film všech dob.“ Oceňována je mimo jiné pro svou totální nadčasovost, nezávislost na jakékoli době. Režisér si dal s filmem vskutku práci, dlouhé tři roky trvala práce na scénáři a následující tři roky pak samotné natáčení. Velká pozornost byla věnována i výběru herců. Markétu Lazarovou si zahrála Magda Vašáryová, Mikoláše František Velecký, Kozlíka Josef Kemr, Lazara Michal Kožuch, Adama Jednoručku ztvárnil Ivan Palúch a další. Film se snažil zachovat co nejvíce z Vančurovy předlohy a ke knize se otevřeně hlásí, v mnohém se ale liší. Do filmu chtěl Vláčil původně začlenit i královské obrazy, kde měli vystupovat Václav I. a jeho syn Přemysl Otakar II. Film je dlouhý, trvá téměř tři hodiny, měl být původně rozdělený na dvě části. Na královské obrazy, které považoval Vláčil za stěžejní, však nezbyly finance.[125] Pokud by se je ale podařilo natočit, pak by se celý děj posunul do vrcholného středověku, v tomto případě ale zůstáváme spíše ve středověku raném.

Obrázek 23: Markéta (M. Vašáryová) a Mikoláš (F. Velecký) ve filmu *Markéta Lazarová*

František Vláčil považoval *Markétu Lazarovou* za „dobový film“: „*V* Markétě Lazarové *šlo především o jedno: vypovědět o lidech před šesti, sedmi sty lety, jako by šlo o naše*

[124] *Wikipedie: Markéta Lazarová (kniha)* [online]. 24. 10. 2017 [cit. 2018-05-19]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Marketa_Lazarová_(kniha)

[125] KOPAL, Petr. *Za časů Markéty Lazarové…? Filmové obrazy středověku*, str. 57-83 in: KOPAL, Petr a BLAŽEK, Petr. *Film a dějiny*. Vyd. 1. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2004, 406 s.

současníky. Kdykoli jsem se díval na historický film, míval jsem dojem, že vidím dnešní lidi v kostýmech. A já chtěl pochopit, vidět je očima jejich životů, pocitů, tužeb, prostě propadnout se o těch sedm staletí nazpátek.“ Dále řekl: „*Mně jde o dobové postavy, které žily, myslely, jednaly, cítily v určitém věku. Na rozdíl od výpravných filmů, u nichž mám vždycky dojem, že se většina peněz vynaložila na kostýmy, navíc ne vždy odpovídající době. Takže pak jde spíš o filmy výpravné než historické. Pokusil jsem se naopak vynaložit peníze na vyjádření doby takovým způsobem, aby se divák skutečně mohl propadnout zpátky o určitý počet staletí. Hlavní problém byl analyzovat, vmyslet se do myšlení tehdejších lidí, které nepochybně bylo jiné než myšlení dnešních. Vyjádřit ducha doby se stejnou intenzitou, s jakou se točí současné dokumenty.*“ „Dobový film“ nás tak seznamuje s určitou dobou, do které diváka přenáší.

A právě tomu se důsledně režisér Vláčil věnoval, aby záběry byly skutečně autentické a diváka zcela vtáhly do doby středověku. Co dělají lapkové, když „zapadnou“ sněhem? Jak tráví den, noc? Jak se živí? Jak uchovávají jídlo, když sůl byla drahá?

„*Když jsem nad tou látkou seděl – méně, když jsem ji realizoval – nesmírně mě vyčerpávalo soustředění na vytvoření pravdivého obrazu doby. To totiž předpokládalo oprostit se od všeho, co člověka obklopuje. Jenže vystoupit z doby, kterou žijeme, není snadné. Musíte sám vejít do té dávné doby, vymýtit problémy kolem sebe, jež vás táhnou jinam, do dneška…“* Celý filmový štáb s herci trávil několik měsíců v šumavských lesích, aby se skutečně všichni sžili s prostředím a atmosférou, ve které bude film natáčen. „*Nesnesl jsem sebemenší klam, filmařskou iluzi, jindy a jinde zcela běžnou… Chtěl jsem, aby moji herci žili své role*,“ řekl František Vláčil.

Zajímavým leitmotivem filmu bylo postavení ženy ve středověku. Hlavní ženskou hrdinkou byla Markéta v podání tehdy mladičké Magdy Vašáryové. Ta vzpomíná na natáčení takto: *„Když jsem v doprovodu tatínka poprvé v životě přijela na Barrandov na kamerové zkoušky do* Markéty, *nejprve mě přivedli k maskérovi, panu Hrdličkovi. Na ten okamžik nikdy nezapomenu. Pan Hrdlička byl starý pán, který kdysi pracoval v Cineccitta a líčil i Sophii Loren. Posadil mě do křesla, obcházel do kola a říkal si: ‚Co já s tímhle obličejem udělám? To je hrůza.´ A jak tak kolem mě chodil a díval se na mě, najednou povídá: ‚Ty chceš být hvězda? Tak na to hodně rychle zapomeň!´ Vzal mi veškeré sebevědomí. Líčil mě tři hodiny a já do toho brečela. Nakulmoval mi vlasy, a když pro mě konečně přišli a odvedli do ateliéru, pan Vláčil se na mě podíval, chytil mě za ty krásně nakulmované vlasy, strčil mi hlavu pod vodovod a celá dlouhá a skvělá práce pana Hrdličky odtekla potrubím. Potom už každé další*

líčení vypadalo tak, že mě postavili na židli, natřeli šmalcem, což je hovězí sádlo, vlasy mi natřeli špínou, do špíny jsem zaryla nehty – a to bylo celé líčení.“ [126]

V 60. letech, kdy byl film natáčen, neměli historikové ještě zdaleka tolik informací o dobovém oděvu vrcholného středověku, proto z pohledu dnešních dostupných informací nejsou všechny kostýmy vybrány vhodně vzhledem k době, do které je děj umístěn. To však neubírá nic na kvalitě filmu. Důsledný historický rozbor potvrdil, že je film skutečným obrazem doby 13. století.

Obrázek 24: Kozlík (Josef Kemr) ve filmu *Markéta Lazarová*

Poctivé přípravě se věnoval i autor románu Vladislav Vančura, který také celý příběh konzultoval s historiky. Vláčil při natáčení však nevyužíval jen románovou předlohu *Markéty Lazarové*, ale i *Obrazů z dějin národa českého* (z nich byla do *Markéty Lazarové* přidána například postava mnicha Bernarda). Ve sporech Kozlíka a Lazara můžeme také vidět podobnost dvou soupeřících středověkých rodů – Přemyslovců a Vršovců. [127]

Autorem hudby k filmu, která je inspirována středověkou hudbou, konkrétně gregoriánským chorálem, je Zdeněk Liška. Hudbu nahrál Filmový symfonický orchestr pod vedením Františka Belfína a písně nazpíval Kühnův smíšený sbor pod vedením dirigenta Pavla Kühna.

[126] KOUROVI, Pavlína a Petr. Tvrz Klokočín. *Xantypa*. 2011, **17**(12), 62-65.

[127] KOPAL, Petr. *Za časů Markéty Lazarové…? Filmové obrazy středověku*, str. 57-83 in: KOPAL, Petr a BLAŽEK, Petr. *Film a dějiny*. Vyd. 1. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2004, 406 s.

Místa, kde se film natáčel, se nenacházela jen v České republice, ale také na Slovensku. Kostel (sv. Michala) stojící na vršku, ke kterému míří jeptišky a kde se Markéta modlí, se nachází v městské části města Nitra na Slovensku, v části zvané Dražovce. Prostory města Boleslav byly režisérem umístěny na zříceninu hradu Rabí, Kozlíkovo sídlo Roháček pak na tvrz Klokočín v okrese Písek. Obořiště bychom našli v bývalé vesnici Svánkov, zaniklé po roce 1945, v okrese Český Krumlov, interiéry kláštera na zámku v Třebíči. Záběry krajiny a luk byly natočeny v okolí Jezerní slatě u Kvildy.

Tvrz Klokočín, která se proslavila ve slavném Vláčilově filmu, byla v minulém století málem zdemolována. Nakonec ale nebylo na demolici dostatek peněz. Polorozpadlou stavbu však odkoupili od státu manželé Levých a následně manželé Bernasovi, kteří usilovnou prací stavbu zrekonstruovali z vlastních peněz, částečně jim přispěli památkáři či město Písek a krajský úřad. Bernasovi strávili na opravách dlouhých dvaadvacet let, nyní se péči o Klokočín věnují jejich děti. Tvrz však není jen místem, kam by jezdili manželé odpočívat, slouží hlavně jako místo, kde se nachází galerie Radost otevřená v roce 2001. Také se na tvrzi koná soutěž Klokočínské zlatěnky a v roce 2014 byla otevřena v jejím okolí Klokočínská naučná stezka. Panu Bernasovi a jeho dceři se také podařilo otevřít výstavu, která je věnována filmu *Markétě Lazarové.*[128]

Po čtyřiačtyřiceti letech od prvního odvysílání *Markéty Lazarové* byla ve Velkém kinosále hotelu Thermal na festivalu v Karlových Varech 2. července roku 2011 představena digitálně zrestaurovaná podoba filmu.[129]

Divá Bára

Český film *Divá Bára* byl natočený roku 1949 režisérem Vladimírem Čechem. Příběh vychází ze stejnojmenné povídky od Boženy Němcové. V hlavní roli se poprvé představila tehdy dvacetiletá herečka Vlasta Fialová jako krásná a neohrožená dívka Bára. Hudbou film doprovodil Filmový symfonický orchestr, který řídil Otakar Pařík. Zpěv byl svěřen Kühnovu Českému pěveckému sboru. Tento černobílý snímek se těšil ze skoro pětimilionové návštěvnosti.[130]

---

[128] KOUROVI, Pavlína a Petr. Tvrz Klokočín. *Xantypa*. 2011, **17**(12), 62-65.

[129] NOVÁK, Miloslav: Počátky digitalizace a digitálního restaurování českých filmů: od Sedmikrásek k Markétě Lazarové, 293 - 307

[130] LUKEŠ, Jan. *Diagnózy času: český a slovenský poválečný film (1945-2012)*. V Praze: Slovart, 2013, s. 51.

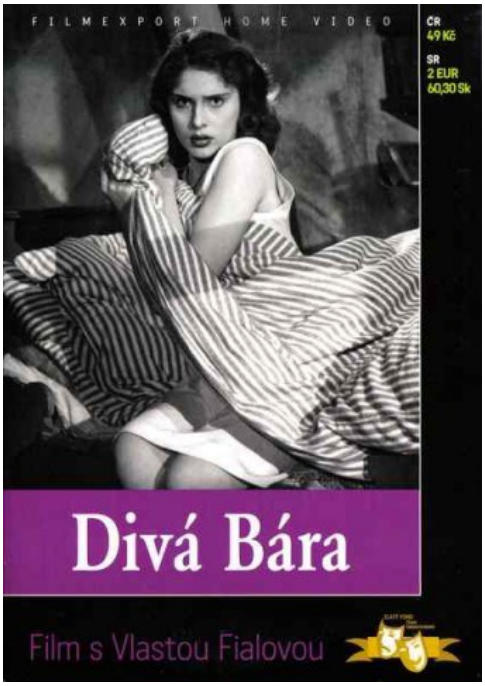

Obrázek 25: obálka DVD *Divá Bára*[131]

Příběh vypráví o dívce, která se svou nebojácností vymykala svým vrstevníkům. Když se narodila, rodičům Jakubovi (Antonín Rýdl) a Barboře (Stanislava Strobachová), údajně navštívila jejich dům Polednice a vyměnila malou Báru (Vlasta Fialová) za jiné dítě, dítě Polednice. Rodiče tomu nevěřili, ale lidé ve vesnici ano. Bára se ráda koupala v jezeře a plavala až tak daleko, kam se jiný neodvážil. Pan farář (Jaroslav Vojta) se Báry zastává, lidé ale nechtějí, aby Bára dál zůstávala ve vesnici. „Je to čarodějnice," volají lidé, když se Bára nebojácně vrhne před zdivočelé koně pana správce Slámy (Jan Pivec). Bára se přátelí s Eliškou (Jana Dítětová), která bydlí u strýce na faře. O oba se stará panna Pepinka (Marie Brožová). Eliščinu ruku by rád získal rychtář (Gustav Hilmar), Bářinu zase chlapci z celé vesnice. Eliška je však zamilovaná do chlapce jménem Hynek, který studuje ve městě.

Bářin otec, pastýř Jakub, je vyslán pro bábu kořenářku, místo něj se však na cestu vydává Bára. Kořenářka ale nemůže jít hned, musí ještě do myslivny. Bára se nabídne, že tam zanese byliny sama. Kořenářka pak bude moci vyrazit dřív. Bára přijde do myslivny pozdě a paní máma ji nechá v myslivně přespat, syn se prý vrací až ráno. Myslivec (Robert Vrchota) ale přijde domů dřív a spatří Báru ve své posteli, lehne si na zem, aby ji nevzbudil, a usne. Ráno se Bára myslivce poleká, oblékne se a nepozorovaně odejde domů. Kořenářka už se

[131] *DVD film: Divá Bára* [online]. 2018 [cit. 2018-05-19]. Dostupné z: http://www.dvd.sikup.cz/diva-bara-dvd-cesky-film-p122

snaží léčit krávu, když ale přijde Bára do chléva, zjistí, že už dávno uhynula. Smrt krávy svedou na Báru, uhranula ji. Rychtář ji vyžene. Úkryt však najde na faře, kde ji laskavé srdce pana faráře, panny Pepinky a Elišky uklidní. V neděli pak všichni společně vyrazí na taneční zábavu. Žádný z vesničanů nechce pustit svého chlapce do kola, šel by pro Báru. Nakonec si pro ni ale přijde sám myslivec. Při vhazování věnečků do řeky, odpluje Eliščin daleko, Bářin zůstane u kraje. Podle toho dívky usuzují, že se Eliška provdá daleko, kdežto Bára v rodném kraji. Tak se skutečně stane. Ještě před tím se ale vesničané pustí za Bárou, která vystrašila pana správce Slámu, jedoucího za Eliškou na námluvy. Za to, že se ničeho nebojí, ji zavřou na noc do márnice. Naštěstí je na Bářině straně nejen pan farář, ale i švarný myslivec, který si pro ni přijde a odvede si ji do myslivny. Eliška se provdá za Hynka do Prahy.

Božena Němcová umístila svůj příběh do okolí vesnice Vestec na Nymbursku. Do západočeské části Šumavy děj přesunul až režisér Vladimír Čech. Konkrétně do Povydří, okolí Prášil, na zámek Debrník nedaleko Železné Rudy (interiéry fary), dodnes již zaniklé vesnice Hůrka na Šumavě (většina záběrů vesnice, márnice je rodinná hrobka Abelů), k jezeru Laka, na Modravu, Antýgl a Bílou Strž, ale i k okolí Sněžky. Šumava tak zde oproti předcházejícím filmům žádnou významnější roli nehraje, přirozeně však dokresluje příběh povahově stejně bezprostředné, nespoutané a nebojácné dívky, která nedala na předsudky i soudy a dokázala se lidem s hrdou hlavou postavit.

Obrázek 26: fotografie z filmu *Divá Bára* (Eliška a Bára)

Do role Báry obsadil režisér začínající herečku Vlastu Fialovou (nar. 1928), která se díky této roli proslavila světově. Zaujala například v Latinské Americe, Japonsku či Austrálii. Kromě toho, že působila v činohře Státního divadla v Brně, natočila během života mnoho dalších filmů. Zemřela v roce 1998 krátce před tím, než byla uvedena premiéra televizní adaptace divadelní hry *Stromy umírají ve stoje*, v níž měla hlavní roli.[132]

Poprvé stála Vlasta Fialová na jevišti ve čtyřech letech v baletu *Z pohádky do pohádky* od Oskara Nedbala. Navštěvovala baletní školu Iva Váni Psoty. Poté ve čtyřicátých letech nastoupila v opavském divadle, následně přešla do Olomouce. V padesátých letech pak byla angažována v tehdy Státním divadle v Brně, zde zůstala s přestávkami až do své smrti. V šedesátých letech také vyučovala na brněnské JAMU a to recitaci básní a melodramů.[133]

Filmový režisér a scénárista Vladimír Čech (vlastním jménem Vladimír Přikryl) se narodil 25. října 1914 v Českých Budějovicích a zemřel 2. února 1992 v Praze. Ačkoli vystudoval lékařskou fakultu, věnoval se publicistice a divadelní režii i scenáristice. V období okupace pracoval jako divadelní, rozhlasový a filmový kritik, psal rozhlasové hry a točil. Jeho otec byl zatčen gestapem, propuštěn byl v roce 1945. Mezi tím se Vladimír s matkou a manželkou věnoval odbojové činnosti proti nacistickým okupantům v ilegálním komunistickém hnutí. Natočil také reportáž o zločinech, které se děly v Buchenwaldu, kde byl vězněný jeho otec. V roce 1949 natočil svůj první celovečerní hraný film podle motivů Boženy Němcové Divá Bára. V padesátých letech a v době normalizace věřil komunistickému smýšlení a režimu. V osmdesátých letech zanechává aktivní činnosti a odchází do penze.[134]

Božská Ema

Příběh podobně odvážné ženy líčí i biografický film o české operní pěvkyni Emě Destinnové, který natočil režisér Jiří Krejčík v roce 1979. Příběh o jedné z nejznámějších českých žen minulého století nemá literární předlohu a šumavské podhůří v něm nehraje žádnou významnější roli. Přesto nelze opomenout, že asi 20 kilometrů od Kvildy leží zámek

[132] ROHÁL, Robert. *Novinky.cz: Už první film Divá Bára přinesl herečce Vlastě Fialové velkou mezinárodní slávu* [online]. 2018, 22. ledna 2017 [cit. 2018-05-19]. Dostupné z: https://www.novinky.cz/vase-zpravy/jihomoravsky-kraj/brno-mesto/3440-42289-uz-prvni-film-diva-bara-prinesl-herecce-vlaste-fialove-velkou-mezinarodni-slavu.html

[133] *Divadelní noviny*. 1998, **7**(3), 11.

[134] *Národní filmový archiv: Vladimír Čech* [online]. [cit. 2018-06-25]. Dostupné z: http://nfa.cz/wp-content/uploads/2014/12/%C4%8Cech-Vladim%C3%ADr.pdf

Vimperk, původně budovaný jako strážný hrad na solné Zlaté stezce. Právě jeho nádvoří posloužilo jako popraviště údajného filmového dezertéra. Popravě přihlíží služebná Emy Destinnové z vlaku, který stojí uprostřed vězeňské budovy (bývalé tabákové fabriky v Hodoníně).

Příběh začíná v New Yorku (prostory Státní opery, Praha – Vinohrady), kde Destinnová (Božidara Turzonovová) prožívá velké úspěchy a je obdivovaná významnými osobnostmi. Zatouží navštívit svou rodnou zem i přesto, že v Evropě právě probíhá první světová válka. Neodradí ji ani zvyšování honorářů, pokud neodjede. Touha po domově a klidu je silnější a Destinnová se vydává na cestu. Těsně před odjezdem jí jakýsi muž podává kožešinu, o kterou se prý v Evropě někdo přihlásí.

Obrázek 27: plakát k filmu *Božská Ema*[135]

Destinnová netuší, jaké kvůli kožešině bude mít problémy. Je zastavena na hranicích do vlasti (na vlakovém nádraží v Křimově). Zasáhne kontrarozvědka a Destinnová i se svým doprovodem je odvezena do vězení (bývalé tabákové fabriky v Hodoníně). Na žádost

[135] *Filmový přehled: Božská Ema* [online]. 2016 [cit. 2018-05-19]. Dostupné z: http://www.filmovyprehled.cz/cs/film/397240/bozska-ema

německého císaře Viléma II. je propuštěna. Její první kroky vedou do Prahy do Národního divadla, kde jí však není povoleno zpívat. Odjíždí na svůj zámeček Stráž nad Nežárkou (ve filmu zámek Štiřín), kde se setkává se svou láskou správcem Viktorem (Juraj Kukura). Destinnová ho miluje, Viktor však touží po normálním životě, svou ženu chce mít stále po svém boku, a dává výpověď. Emě Destinnové hrozí trest smrti za převážení něčeho, o čem neví a co jí bylo předáno v kožešině. Viktor je pověřen policí, aby ji hlídal. Nesmí se s nikým setkat. Destinnová chce odcestovat a snaží se získat pas. Tomu je ale zabráněno. Její majetek je zabavován a ona sama je internována na vlastním zámečku. Rozhodne se pro turné po vlasti a zpívá mezi běžnými českými občany. Viktor je zatčen. Podaří se mu ale utéci a varovat Emu před jejím zatčením (poblíž kostela sv. Vojtěcha ve Lštění, okres Prachatice). Policie se snaží Destinnovou získat pro své služby, ta ovšem nátlak odmítá a dál zpívá před lidmi, i třeba pod širým nebem (Velké náměstí, Prachatice). Přichází o majetek. Po válce se k ní hlásí muž, který jí před lety před cestou do vlasti dal onu kožešinu. V kožešině byla totiž ukryta zpráva pro domácí odboj. Chce po ní podepsat svědectví o jeho činu, toho se však nedočká.

Obrázek 28: snímek z filmu *Božská Ema*

Je to příběh, kde se podařilo režisérovi Krejčíkovi výborně znázornit na útlaku jedince útlak celého národa. I když je děj umístěn do doby první světové války, jistě v něm najdeme

určité paralely života ve druhé polovině dvacátého století, kdy byla svoboda lidí potlačována podobně, ne-li více.[136]

Dne 26. června 1918 se narodil režisér, scénárista a herec Jiří Krejčík, zemřel 8. srpna 2013. Během druhé světové války pracoval jako statista na Barrandově, nemusel tak do války nastoupit. Natáčet mohl i po válce, ovšem tentokrát v duchu komunistického režimu. V šedesátých letech natočil velmi oceňovaný snímek *Vyšší princip*, který můžeme na obrazovkách vidět i dnes. Od osmdesátých let už se věnuje jen práci pro televizi. Za dlouholetý umělecký přínos českému filmu získal v roce 1999 cenu Český lev, v roce 2000cenu Vladislava Vančury a v roce 2001 medaili Za zásluhy. O čtyři roky později získal ještě Křišťálový globus za mimořádný umělecký přínos světovému filmu.[137]

[136] ROHÁL, Robert. *Novinky.cz: Film Božská Ema v době prvního uvedení cenzoři raději stáhli z distribuce*[online]. 2018, 17. ledna 2015 [cit. 2018-05-19]. Dostupné z: https://www.novinky.cz/vase-zpravy/praha/3440-29034-film-bozska-ema-v-dobe-prvniho-uvedeni-cenzori-radeji-stahli-z-distribuce.html

[137] *Česká televize - Lidé: Jiří Krejčík* [online]. [cit. 2018-06-25]. Dostupné z: http://www.ceskatelevize.cz/lide/jiri-krejcik/

ZÁVĚR

Šumava jako pevná a nezdolná hráz, která chrání českou zem již od nepaměti, bývala pokryta močály, slatěmi či těžko proniknutelnými lesy. Její podoba se však století co století neustále měnila a mění i nadále. Tyto proměny jsou patrné rovněž v jednotlivých filmech. Od Šumavy drsné, nehostinné, ale přesto krásné, přes nebezpečně promáčenou oblast blat, opuštěných, polorozbořených domů, převaděčů a pohraničníků, až po její téměř idylickou tvář, která má však také svůj řád a smysl pro spravedlnost.

Cílem mého bádání nebylo podat ucelený výčet kinematografie týkající se Šumavy, ale poskytnout přehled o tom, jak se měnil obraz Šumavy v určitých obdobích našich dějin a zároveň v hraném filmu.

Do své diplomové práce jsem zahrnula filmy, které mě nějakým způsobem zaujaly, zároveň jsem je vybrala proto, že se od sebe tak zásadně liší. Některý se snaží vylíčit Šumavu takovou, jaká zřejmě opravdu byla, jiný toto prostředí zneužívá pro účel vlastní ideologie, další ji možná až moc idealizuje. Každý režisér ji pojal po svém a každého motivovalo k vybrání šumavského pohraničí něco jiného. Ať už je to tak či onak, jak můžeme vidět, je Šumava místem mnoha tváří a každý v ní najde něco svého, najde v ní své místo.

V každém vybraném filmu si můžeme povšimnout určitých kontrastů. Ve filmu *Ze světa lesních samot* se nabízí kontrast divoké, nespoutané přírody, kde každý bojuje o přežití, a úrodné nížiny, zalidněných vesniček a stálého počasí. Ve *Zlatém městě* vstupuje do kontrastu vesnice, kde žijí pracovití a čestní lidé, a města, kde se setkáme spíš s těmi, kteří si chtějí užívat života, k práci mají daleko, jsou zlí a bezcharakterní. *Mlhy na blatech* nám opět představí obraz poctivých, pracovitých lidí a zároveň těch, kteří si chtějí na živobytí vydělávat nečestně, ale i obraz mladistvého a bouřlivého mládí oproti obrazu staršího a životem zkušeného člověka. Ve filmech od *Krále Šumavy* až po povídkovou sérii *Boty plné vody* se setkáme s kontrastem komunistické moci a obyčejných lidí, na Šumavě pak především s kontrastním postavením převaděče, agenta a pohraničníka. V šumavské trilogii se opět navracíme ke kontrastu města a vesnice či šumavské samoty, kam malý Vašek rád uniká za svým dědou a odkud jeho otec odešel za studiem a prací.

V *Markétě Lazarové* se dostáváme k podobné problematice jako v Klostermannově románu *Ze světa lesních samot*, jen se posuneme dál do historie, ve středověku proti sobě stojí kníže a lapkové. Film *Divá Bára* nám zprostředkuje kontrast, se kterým se setkáváme i dnes. Ten, kdo se chová stejně jako ostatní ve společnosti a nijak se jí nevymyká, je normální,

obyčejný a téměř všemi přijímaný člověk, ale ten, kdo jde proti proudu a je něčím zvláštní, toho společnost odsuzuje. A ve filmu *Božská Ema*? Opět konflikt moci, moci státu tehdejšího Rakouska-Uherska a obyčejných lidí, Čechů, jejichž svoboda byla ze strany státu omezována.

Za přínos své práce považuji to, že jsem shromáždila informace o několika filmech týkajících se Šumavy a nastínila tak o něco ucelenější pohled na šumavské prostředí. Většina lidí totiž zná Šumavu z období Klostermanna či Krále Šumavy, ale období třicátých a čtyřicátých let je zase o trochu jiné a lidem ne příliš známé. Málokdo asi ví, že na Šumavu umístili jeden ze svých propagandistických filmů nacisté, ve kterém často slyšíme tony Smetanovy Vltavy. Navíc v letech padesátých až osmdesátých bylo natáčeno na Šumavě mnohem více filmů než výše zmíněný Král Šumavy a právě s těmi jsem chtěla milovníky Šumavy, ale nejen je, seznámit. Rodinnou dobrodružnou trilogii s Tomášem Holým jistě zná mnoho diváků, ale zajímavosti kolem natáčení mohou být pro mnohé něčím novým.

Informace a zajímavosti jsem čerpala z primární, ale především také ze současné literatury a to české i zahraniční. Dále jsem vycházela z archivního materiálu, periodik, akademických prací i elektronických zdrojů. V neposlední řadě jsem spoustu informací získala od pamětníků, kteří na dobu natáčení některých filmů pamatují a alespoň zpovzdálí filmový štáb sledovali, mluvili s herci a navazovali s nimi přátelství. Například má rodina se velmi dobře znala s panem Janem Pohanem a můj otec navázal, i když jen na krátkou dobu, nezapomenutelné přátelství s Tomášem Holým.

Mnozí z herců i režisérů přilnuli k Šumavě natolik, že se do tohoto prostředí rádi vraceli i po ukončení natáčení a trávili tu volný čas. Konkrétně na Kvildě si koupil dům Jan Pohan, Václav Gajer či spisovatel Rudolf Kalčík. Domek po Rudolfu Kalčíkovi zdědila Kalčíkova dcera Světlana, která se na Kvildu stále ráda vrací dodnes. V povídce jménem *Kvilda, má láska*, jejíž autorkou je Delície Nerková, vzpomíná Světlana na své těžké, ale zároveň krásné dětství i na svého u psacího stroje sedícího otce. Hlavně však vyznává lásku místu, které poprvé navštívila v prvním roce svého života a už ho nikdy nedokázala opustit, vyznává lásku Kvildě.

„V Praze se mi daří dobře. Mám svou práci, svoje všelijaký zájmy a lásky, mám dospělýho kluka z druhýho manželství, kterej se poved. Nastal pátek a synek usedá za volant. Nikdy se nemusíme domlouvat, kam pojedem. Taková otázka by totiž vůbec neměla smysl. Stejně jako by nemělo smysl ptát se – kde máme srdce…“

Práci by samozřejmě bylo možné obohatit o další filmy, zejména o ty po roce 1989. Jistě by také šlo hovořit s více pamětníky, třeba s pozůstalými po panu Pohanovi, Gajerovi i dalšími. Nedá se však říci, zda bude někdy celá filmografie týkající se Šumavy kompletní, protože je více než možné, že Šumava nikdy nepřestane být prostředím, ve kterém není co natáčet.

Důkazem toho, že Šumava je stále žádoucím prostředím, je natáčení seriálu Policie Modrava, jehož režisérem je nám známý Jaroslav Soukup. Ačkoli v každém díle na Šumavě někdo zemře, neváhají fanoušci tohoto seriálu Šumavu navštívit a jít ve stopách natáčení. Návštěvnost Šumavy tak kupodivu spíše stoupá.

Seznam použitých informačních zdrojů

Archivní dokumenty

- Barrandov Studio a.s., archiv sbírka: Novinové výstřižky, Film: Boty plné vody, *Květy*, 21. 10. 1976, Praha.
- Barrandov Studio a.s., archiv sbírka: Novinové výstřižky, Film: Boty plné vody, *Tvorba*, 1977, Praha.
- Barrandov Studio a.s., archiv sbírka: Novinové výstřižky, Film: Boty plné vody, *Československý voják*, 8. 6. 1976, Praha.
- Barrandov Studio a.s., archiv sbírka: Novinové výstřižky, Film: Boty plné vody, *Mladá fronta*, 10. 12. 1976, Praha.
- Barrandov Studio a.s., archiv sbírka: Novinové výstřižky, Film: Boty plné vody, Filmaři na Šumavě, *Jihočeská pravda*, 14. 1. 1973, České Budějovice.
- Barrandov Studio a.s., archiv sbírka: Novinové výstřižky, Film: Boty plné vody, *Svobodné slovo*, 22. 12. 1976, Praha.
- Barrandov Studio a.s., archiv sbírka: Novinové výstřižky, Film: Boty plné vody, *Mladá fronta*, 16. 12. 1976, Praha.
- Barrandov Studio a.s., archiv sbírka: Novinové výstřižky, Film: Boty plné vody, Barrandovští na Šumavě, *Lidová demokracie*, 10. 2. 1976, Praha.
- Barrandov Studio a.s., archiv sbírka: Novinové výstřižky, Film: Boty plné vody, Literární práce Rudolfa Kalčíka, *Svoboda*, 21. 10. 1976, Praha.
- Barrandov Studio a.s., archiv sbírka: Novinové výstřižky, Film: Boty plné vody, Příběhy z hraniční čáry, *Večerní Praha*, 28. 12. 1976, Praha.
- Barrandov Studio a.s., archiv sbírka: Novinové výstřižky, Film: Boty plné vody, Jak se dělá vichřice, *Svobodné slovo*, 24. 4. 1976, Praha.
- Barrandov Studio a.s., archiv sbírka: Novinové výstřižky, Film: Na pytlácké stezce, *Učitelské noviny*, 14. 2. 1980, Praha.
- Barrandov Studio a.s., archiv sbírka: Novinové výstřižky, Film: Na pytlácké stezce, Nenechte si ujít, *ABC mladých techniků a přírodovědců*, 4. 2. 1980 Praha.

- Barrandov Studio a.s., archiv sbírka: Novinové výstřižky, Film: Na pytlácké stezce, Tomášovo přání dětem, *Večerní Praha*, 5. 12. 1979, Praha.
- Barrandov Studio a.s., archiv sbírka: Novinové výstřižky, Film: Na pytlácké stezce, *Průboj*, 23. 11. 1979, Ústí nad Labem.
- Barrandov Studio a.s., archiv sbírka: Novinové výstřižky, Film: Pod jezevčí skálou a Na pytlácké stezce, *Svět socializmu*, 17. 12. 1979, Bratislava.
- Barrandov Studio a.s., archiv sbírka: Novinové výstřižky, Film: Na pytlácké stezce, Dětský filmový festival, *Večerní Praha*, 29. 11. 1979, Praha.
- Barrandov Studio a.s., archiv sbírka: Novinové výstřižky, Film: Pod jezevčí skálou, Na pytlácké stezce, Za trnkovým keřem, Příroda, děti a zvířata, *Večerní Praha*, 29. 6. 1979, Praha.
- Barrandov Studio a.s., archiv sbírka: Novinové výstřižky, Film: Na pytlácké stezce, *Lidová demokracie*, 11. 1. 1979, Praha.
- Barrandov Studio a.s., archiv sbírka: Novinové výstřižky, Film: Na pytlácké stezce, *Film a divadlo*, 21. 3. 1980, Bratislava.
- Barrandov Studio a.s., archiv sbírka: Novinové výstřižky, Film: Na pytlácké stezce, Na pytlácké stezce se scénáristou Josefem Pohlem, *Zemědělské noviny*, 9. 8. 1979, Praha.
- Barrandov Studio a.s., archiv sbírka: Novinové výstřižky, Film: Na pytlácké stezce, S Tomášem na pytlácké stezce, *Obrana lidu*, 17. 2. 1979, Praha.
- Barrandov Studio a.s., archiv sbírka: Novinové výstřižky, Film: Na pytlácké stezce, Herci bez dialogů. *Jihočeská pravda*, 1978, České Budějovice.
- Barrandov Studio a.s., archiv sbírka: Novinové výstřižky, Film: Na pytlácké stezce, Herci bez dialogů. *Jihočeská pravda*, 1978, České Budějovice.
- Barrandov Studio a.s., archiv sbírka: Novinové výstřižky, Film: Na pytlácké stezce, *Květy*, 22. 2. 1979, Praha.
- Barrandov Studio a.s., archiv sbírka: Novinové výstřižky, Film: Na pytlácké stezce, *Záběr*, 6. 4. 1979, Praha.
- Barrandov Studio a.s., archiv sbírka: Novinové výstřižky, Film: Na pytlácké stezce, *Záběr*, 6. 4. 1979, Praha.

Beletrie:

- KALČÍK, Rudolf. *Král Šumavy*. 1. vyd., v Čs. spis. 2. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1983. 221 s. Slunovrat. Velká řada; sv. 76.
- KLOSTERMANN, Karel. *Mlhy na Blatech*. 12. vyd., v Čs. spis. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1976. 399, [5] s. Slunovrat. Velká řada; Sv. 41.
- KLOSTERMANN, Karel. *Ze světa lesních samot*. Vyd. 15., V ČS 1. Praha: Československý spisovatel, 1975. 255 s. Slunovrat. Velká řada; sv. 34.
- VANČURA, Vladislav. *Markéta Lazarová*, 14. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1980. 234 s.

Sekundární literatura:

- *Český hraný film III*, 1945-1960, s. 355-356. *Filmový přehled*, 1960 (23. 4.), č. 15, s. 9-10.
- BEDNAŘÍK, PETR. *Arizace české kinematografie*. 1. vyd. Praha, Karolinum. 2003. 153 s. ISBN 80-246-0619-4
- BROŽ, Jaroslav a FRÍDA, Myrtil. *Historie československého filmu v obrazech 1930-1945*. 1. vyd. Praha: Orbis, 1966. 293, [3] s. Filmové publikace.
- BROŽ, Jaroslav a FRÍDA, Myrtil. *666 profilů zahraničních režisérů: (A-Z)*. Praha: Československý filmový ústav, 1977. 558 stran.
- FORST, Vladimír; OPELÍK, Jiří. Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce. Díl 2. 1. vyd. Svazek 2. Praha: Academia, 1993. 1377 s. S. 730.
- KAŠPAR, Lukáš. *Český hraný film a filmaři za protektorátu: propaganda, kolaborace, rezistence*. Vyd. 1. Praha: Libri, 2007. 491 s. ISBN 978-80-7277-347-3.
- KOKEŠ, Radomír D. *Rozbor filmu*. Vydání první. Brno: Filozofická fakulta Masarykovy univerzity, 2015. 264 stran. Opera Universitatis Masarykianae Brunensis. Facultas philosophica = Spisy Masarykovy univerzity v Brně. Filozofická fakulta; číslo 430. ISBN 978-80-210-7756-0.
- KOPAL, Petr. *Za časů Markéty Lazarové…? Filmové obrazy středověku*, str. 57-83 in: KOPAL, Petr a BLAŽEK, Petr. *Film a dějiny*. Vyd. 1. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2004, 406 s. ISBN 80-7106-667-2.

- KOPAL, Petr, ed. *Film a dějiny. 2, Film Král Šumavy ve světle (a v temnotě) symboliky zla.* Vyd. 1. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2009, str. 214-240.
- KORDA, JAKUB, KŘIPAČ, JAN: *Dějiny světového filmu: kinematografie po 2. světové válce.* Olomouc, Univerzitní nakladatelství. 2006. 44 s. ISBN 80-244-1483-X
- KOŘALKA, Jiří. *Češi v habsburské říši a v Evropě 1815-1914: sociálněhistorické souvislosti vytváření novodobého národa a národnostní otázky v českých zemích*. Vyd. 1. Praha: Argo, 1996. 354 s. Historické myšlení; sv. 1.
- LEHÁR, Jan et al. *Česká literatura od počátků k dnešku*. [Praha]: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, [1998]. 1058 s. Česká historie; sv. 4. ISBN 80-7106-308-8.
- LUKEŠ, Jan. *Diagnózy času: český a slovenský poválečný film (1945-2012)*. V Praze: Slovart, 2013. 447 s. ISBN 978-80-7391-712-8.
- MACURA, Vladimír. *Znamení zrodu a české sny*. V tomto uspořádání vydání první. Praha: Academia, 2015. 658 stran. Vybrané spisy Vladimíra Macury.
- NOACK, Frank. *Veit Harlan: The Life and Work of a Nazi Filmmaker.* Lexington: The University Press of Kentucky, 2016.
- NOVÁK, Miloslav: Počátky digitalizace a digitálního restaurování českých filmů: od Sedmikrásek k Markétě Lazarové, 293 - 307
- PETRÁŠ, Karel. *Krajem šumavských Lad,* České Budějovice: Kopp, 2006
- SICHINGER, Martin. S*mrt Krále Šumavy: do nitra hor po dávných stezkách ke starým příběhům.* 1. vyd. V Praze: 65. pole, 2011. 239 s. Tah; sv. 1. ISBN 978-80-87506-04-2.
- *Šumava: příroda, historie, život*. Vyd. 1. Praha: Baset, 2003.
- VÁVROVÁ, Jaroslava. *Kapitoly z minulosti Kvildy*. 1. vyd. Kvilda: J. Vávrová, 1999. 63 s. ISBN 80-238-4784-8.
- VIKTORA, Viktor, ed., HÁLKOVÁ, Milena, ed. a DOLEŽALOVÁ, Pavlína, ed. *V ráji realistickém: sborník příspěvků ze sympozia věnovaného Karlu Klostermannovi a realismu v české literatuře: Klatovy 24. a 25. duben 2008*. Vyd. 1. Klatovy: Městská knihovna Klatovy, 2009. 144, viii s.
- ŽÁK, David Jan. *Návrat Krále Šumavy: román o Josefu Hasilovi*. 1. vyd. V Praze: Labyrint, 2012. 396 s. ISBN 978-80-87260-39-5.

Nepublikované kvalifikační práce:

- MAŠÍNOVÁ, Jelena. *Zvíře jako hrdina filmu a literatury*. Praha, 1971. Diplomová práce. FAMU Praha.
- VYSTRČILOVÁ, Zuzana. *Muži na čáře Pohraniční stráž v českém hraném filmu období normalizace.* Brno, 2017. Bakalářská práce. Masarykova univerzita v Brně. Dostupné online: https://is.muni.cz/th/y8tkp/Muzi_na_care_dcawzbvn.pdf

Články v periodikách:

- ADAMEC, Oldřich. *František Vláčil vypráví o své práci*. Film a doba, 6., č. 6, 1960, s. 385.
- FRANCL, Gustav. *Bez dobrých základů to nejde.* Film a doba, 6, č. 8 – 9, 1960, s. 630.
- GEROVÁ, Irena. *Člověk v džungli aneb České téma nelze točit mimo Čechy.* Svobodné slovo 45, 2. 9. 1989, č. 207, Slovo na sobotu, s. 3.
- HRBAS, Jiří. *Cesta za novým filmovým výrazem?,* Kino, 20, č. 13, 1958, s. 311.
- HRBAS, Jiří. Vstup zakázán. *Dvě filmové povídky z pohraničního pásma*. Kino, 15, č. 11, 1960, s. 176.
- JACHNIN, Boris: *Filmování Krále Šumavy (časopis Šumava,* číslo 4, leden 1994, ročník se neuvádí, str. 15 - 17, tisk Typos Klatovy)
- KLIMEŠ, Ivan: *Veit Harlan: Zlaté město*. Dějiny a současnost. Ročník časopisu: 25., 2003, číslo časopisu: 5., s. 21-23.
- KOUROVI, Pavlína a Petr. Tvrz Klokočín. *Xantypa*. 2011, **17**(12), 62-65.
- KREJČA, Otomar - *Nelidskost a umění. Poučení z Žida Süsse?*. Krejča, Otomar ml. In: *Iluminace. Časopis pro teorii, historii a estetiku filmu.* Praha: Národní filmový archiv 5, č. 3, (1993) s. 99-112.
- KREJČOVÁ, Helena - *"Jsem nevinen?" Süss, Harlan, Čáp a jiní*. Krejčová, Helena. In: *Iluminace. Časopis pro teorii, historii a estetiku filmu.* Praha: Národní filmový archiv 5, č. 3, (1993) s. 65-97.
- MAREŠ, Petr: *Zlá krev ve zlatém městě. Němci a Češi v melodramatu Veita Harlana*. Cinepur, Vol. 17, No. 65 (2009), s. 17-22.

- PROSINCOVÁ, Alexandra. *Putování za Černým vlkem.* Kino, 26, č. 18, 1971, s. 2.
- SVOBODA, Svatoslav. *Nový český snímek: „Vstup zakázán“. Výrazný talent a jeho úskalí*. Mladá fronta, 16, č. 122, 1960, s. 5.
- TAYLOR, Simon: *Symbol and Ritual under National Socialism*. The British Journal of Sociology, Vol. 32, No. 4 (1981), s. 504-520.
- WANATOWICZOVÁ, Krystyna: *Stáli při mně všichni svatí*, Týden 2001, č. 50, s. 44 – 46.
- ZAORALOVÁ, Eva. *Před premiérou filmu Boty plné vody*. Film a doba, 22, č. 6, 1976, s. 341 – 345.

Elektronické zdroje:

- *Kohoutí kříž: Karel Klostermann* [online]. [cit. 2018-06-12]. Dostupné z: https://www.kohoutikriz.org/inc/text.php?id=klost
- *Kohoutí kříž: Richard Billinger* [online]. 2001-2018 [cit. 2018-05-19]. Dostupné z: https://www.kohoutikriz.org/inc/priloha.php?id=billi
- *Filmová databáze: Zlaté město* [online]. 2003-2018 [cit. 2018-05-19]. Dostupné z: https://www.fdb.cz/film/zlate-mesto-die-goldene-stadt/fotogalerie/30689
- *Česko-Slovenská filmová databáze: Zlaté město* [online]. 2001-2018 [cit. 2018-05-19]. Dostupné z: https://www.csfd.cz/film/195533-zlate-mesto/prehled/
- *Wikipedie: František Čáp* [online]. 4. 1. 2018 [cit. 2018-05-19]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Franti%C5%A1ek_%C4%8C%C3%A1p
- *Film arena: Král Šumavy* [online]. 2018 [cit. 2018-05-19]. Dostupné z: https://www.filmarena.cz/dvd-kral-sumavy
- BEDNAŘÍK, Petr. *Strážci hranice ve filmu*. Literární noviny 2013, č. 22. Dostupné online: http://www.literarky.cz/kultura/film/14908-straci-hranic-vefilmu [cit. 2018-03-14].
- *Kinobox.cz: Vstup zakázán* [online]. 2009-2016 [cit. 2018-05-19]. Dostupné z: https://www.kinobox.cz/film/24722-vstup-zakazan/fotogalerie/wallpapers/foto_163398

- BROŽOVÁ, Věra. *Slovník české literatury po roce 1945: Rudolf Kalčík* [online]. 8. 9. 2006 [cit. 2018-05-19]. Dostupné z: http://www.slovnikceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=713
- JANÁČEK, Pavel. *Slovník české literatury po roce 1945: Karel Fabián* [online]. 31. 1. 2009 [cit. 2018-05-19]. Dostupné z: http://www.slovnikceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=311&hl=karel+fabián+
- *Filmový přehled: Boty plné vody* [online]. 2016 [cit. 2018-05-19]. Dostupné z: http://www.filmovyprehled.cz/cs/film/397123/boty-plne-vody
- *Českobudějovický deník: S pořádnou fujavicí pomohl filmařům žralok* [online]. 2005-2018 [cit. 2018-05-19]. Dostupné z: https://ceskobudejovicky.denik.cz/z-regionu/s-poradnou-fujavici-pomohl-filmarum-zralok-20140208.html
- KADLECOVÁ, Kateřina. *Reflex: Causa Tomáš Holý: Předčasně zesnulá dětská herecká hvězda by dnes slavila své 50. narozeniny* [online]. 2018, 17. března 2018 [cit. 2018-05-19]. Dostupné z: http://www.reflex.cz/clanek/causy/73594/causa-tomas-holy-predcasne-zesnula-detska-herecka-hvezda-by-dnes-slavila-sve-50-narozeniny.html?fb_action_ids=1749996855043540&fb_action_types=og.likes&fb_source=other_multiline&action_object_map=%5B1525266647522450%5D&action_type_map=%5B"og.likes"%5D&action_ref_map=%5B%5D
- *Wikipedie: Tomáš Holý* [online]. 11. 5. 2018 [cit. 2018-05-19]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Tomáš_Holý
- *Česko-Slovenská filmová databáze: Václav Gajer* [online]. 2001-2018 [cit. 2018-05-19]. Dostupné z: https://www.csfd.cz/tvurce/3179-vaclav-gajer/
- *Film arena: Markéta Lazarová* [online]. 2018 [cit. 2018-05-19]. Dostupné z: http://www.filmarena.cz/blu-ray-marketa-lazarova
- *Wikipedie: Markéta Lazarová (kniha)* [online]. 24. 10. 2017 [cit. 2018-05-19]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Marketa_Lazarová_(kniha)
- *DVD film: Divá Bára* [online]. 2018 [cit. 2018-05-19]. Dostupné z: http://www.dvd.sikup.cz/diva-bara-dvd-cesky-film-p122
- ROHÁL, Robert. *Novinky.cz: Už první film Divá Bára přinesl herečce Vlastě Fialové velkou mezinárodní slávu* [online]. 2018, 22. ledna 2017 [cit. 2018-05-19]. Dostupné z:

https://www.novinky.cz/vase-zpravy/jihomoravsky-kraj/brno-mesto/3440-42289-uz-prvni-film-diva-bara-prinesl-herecce-vlaste-fialove-velkou-mezinarodni-slavu.html

- *Filmový přehled: Božská Ema* [online]. 2016 [cit. 2018-05-19]. Dostupné z: http://www.filmovyprehled.cz/cs/film/397240/bozska-ema
- ROHÁL, Robert. *Novinky.cz: Film Božská Ema v době prvního uvedení cenzoři raději stáhli z distribuce*[online]. 2018, 17. ledna 2015 [cit. 2018-05-19]. Dostupné z: https://www.novinky.cz/vase-zpravy/praha/3440-29034-film-bozska-ema-v-dobe-prvniho-uvedeni-cenzori-radeji-stahli-z-distribuce.html
- *Gettyimages* [online]. [cit. 2018-06-22]. Dostupné z: https://www.gettyimages.com/detail/news-photo/austria-hungary-imperial-and-royal-austrian-empire-praha-news-photo/537134081#austriahungary-imperial-and-royal-austrian-empire-praha-harlan-veit-picture-id537134081
- *Českobudějovický deník: Rudolf Kalčík miloval Šumavu. Zemřel před 35 lety* [online]. 2005-2018 [cit. 2018-06-23]. Dostupné z: https://ceskobudejovicky.denik.cz/z-regionu/rudolf-kalcik-miloval-sumavu-20150215.html
- *Filmový přehled: Pronásledování* [online]. [cit. 2018-06-22]. Dostupné z: http://www.filmovyprehled.cz/cs/film/396311/pronasledovani
- *Filmový přehled: Stanislav Černý* [online]. [cit. 2018-06-22]. Dostupné z: http://www.filmovyprehled.cz/cs/person/53947/stanislav-cerny
- *Česká televize - Lidé: Jelena Mašínová* [online]. [cit. 2018-06-22]. Dostupné z: http://www.ceskatelevize.cz/lide/masinova-jelena/
- *Národní park Šumava: Kde se točil Král Šumavy?* [online]. [cit. 2018-06-22]. Dostupné z: http://www.npsumava.cz/cz/5815/9722/clanek/kde-se-tocil-kral-sumavy/
- *Wikipedie: Černý vlk* [online]. [cit. 2018-06-25]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/%C4%8Cern%C3%BD_vlk
- *Česká televize - Lidé: Jiří Krejčík* [online]. [cit. 2018-06-25]. Dostupné z: http://www.ceskatelevize.cz/lide/jiri-krejcik/
- *Národní filmový archiv: Vladimír Čech* [online]. [cit. 2018-06-25]. Dostupné z: http://nfa.cz/wp-content/uploads/2014/12/%C4%8Cech-Vladim%C3%ADr.pdf

Seznam obrázků v textu

Obrázek 1: snímek z filmu *Ze světa lesních samot* (revírník Kořán s manželkou Zdenou)..... 27

Obrázek 2: snímek z filmu *Ze světa lesních samot* (hajný Vavruch s dcerou Katy)..... 28

Obrázek 3: snímek z filmu *Ze světa lesních samot* (příručí Svijanský a hospodyně Nany) 29

Obrázek 4: obálka DVD *Zlaté město* 31

Obrázek 5: snímek z filmu *Zlaté město* (Anna s Thomasem) 33

Obrázek 6: snímek z filmu Král Šumavy (velitel Kot se psem Bleskem), snímek z filmu se objevuje i na obálce stejnojmenného románu či DVD..... 39

Obrázek 7: snímek z filmu Král Šumavy (strážmistr Karel Zeman a prodavačka Marie Rysová, v pozadí Petr Kala)..... 43

Obrázek 8: snímek z filmu *Král Šumavy* (Kilian Nowotny)..... 45

Obrázek 9: plakát k filmu Vstup zakázán 49

Obrázek 10: snímek z povídky *Pronásledování* ze souboru povídek *Vstup zakázán* 50

Obrázek 11: snímek z povídky *Bloudění* ze souboru povídek *Vstup zakázán* 52

Obrázek 12: snímek z filmu *Černý vlk* (Líza a její nápadník Černý Vlk)..... 54

Obrázek 13: snímek z filmu *Černý vlk* (Franěk a Černý Vlk) 56

Obrázek 14: plakát na sérii povídek *Boty plné vody* 60

Obrázek 15: snímek povídky *Zelenáči* (strážník Rejtar a Vambera) 61

Obrázek 16: snímek z povídky *Silvestr* (velitel Poncar)..... 64

Obrázek 17: snímek z povídky *Zimní vítr* (strážník Mareš a Hrubý)..... 65

Obrázek 18: snímek z filmu *Pod jezevčí skálou* (hajný Vrána a jeho vnuk Vašek)..... 68

Obrázek 19: hajný Straka a jeho vnuk Vašek ve filmu *Na pytlácké stezce*..... 69

Obrázek 20: fotografie z filmu *Za trnkovým keřem* (Vašek s dědou Strakou)..... 70

Obrázek 21: Tomáš Holý v dospělosti 73

Obrázek 22: obálka DVD k filmu *Markéta Lazarová* 76

Obrázek 23: Markéta (M. Vašáryová) a Mikoláš (F. Velecký) ve filmu *Markéta Lazarová* .. 77

Obrázek 24: Kozlík (Josef Kemr) ve filmu *Markéta Lazarová* 79

Obrázek 25: obálka DVD *Divá Bára* 81

Obrázek 26: fotografie z filmu *Divá Bára* (Eliška a Bára) 82

Obrázek 27: plakát k filmu *Božská Ema* 84

Obrázek 28: snímek z filmu *Božská Ema* 85